

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
ĀZIJAS STUDIJU NODAĻA

**ČETRZILBJU IZTEICIENI (ČENJU) SIMA CJEN
“VĒSTURNIEKA PIERAKSTOS” UN TO TULKOŠANAS
PROBLEMĀTIKA KRIEVU, ANĢĻU UN LATVIEŠU VALODĀS**

**FOUR-SYLLABLE IDIOMS (CHENGYU) IN “RECORDS OF THE
GRAND HISTORIAN” BY SIMA QIAN AND THEIR TRANSLATION
ISSUES IN RUSSIAN, ENGLISH AND LATVIAN LANGUAGES**

BAKALaura DARBS

Autore: Māra Ahilova
Stud. apl. nr.: ma19075
Darba vadītāja:
asoc.prof. A.Baltgalve

Rīga,2022

Saturs

Kopsavilkums	3
Summary.....	4
Ievads.....	5
1. Jēdziena <i>čenju</i> iezīmes, atveides iespējas, klasifikācijas sistēmas un vārdnīcas.....	8
1.1. Ķīniešu un latviešu valodas teicienu klasifikācija.....	8
1.2. Jēdziena <i>čenju</i> atveides iespējas, iezīmes un konstrukcijas	11
1.3. Jēdziens <i>čenju</i> vārdnīcās un pētnieku interpretācijās	15
1.4. <i>Čenju</i> valodnieku klasifikāciju sistēmās	20
1.5. Četrzīlību izteicienu vārdnīcas	23
2. <i>Čenju</i> piemēri no “Vēsturnieka pierakstiem” un to tulkošanā pielietojamās metodes.....	28
2.1. Funkcionālās ekvivalences teorija <i>čenju</i> tulkošanā.....	28
2.2. Burtisks <i>čenju</i> tulkojums, tulkojums ar skaidrojumu.....	31
2.3. Brīvs tulkojums un aizguvumu metode <i>čenju</i> tulkošanā.....	37
2.4. Kombinācijas metode un izlaišanas metode <i>čenju</i> tulkošanā.....	49
2.5. Transpozīcijas metode un integrācijas metode <i>čenju</i> tulkošanā.....	59
Secinājumi	66
Izmantotā literatūra.....	69
Pielikums	72
Dokumentārā lapa.....	76

Kopsavilkums

Bakalaura darba tēma ir “Četrzilbju izteicieni (*čenu*) 成语 Sima Cjeņ “Vēsturnieka pierakstos” un to tulkošanas problemātika krievu, angļu un latviešu valodās”. “Vēsturnieka pierakstos” atrodami aptuveni 800 *čenu* izteicienu, kas tradicionāli tiek uzskatīti par Ķīnas kultūras nemateriālo mantojumu. Darba mērķis ir izpētīt ķīniešu četrzilbju izteicienu tulkošanas specifiku, piedāvājot to atveides iespējas latviešu valodā no ķīniešu oriģinālteksta salīdzinājumā ar tulkojumiem krievu un angļu valodās. Darbu veido divas daļas. Pirmajā nodaļā tiek izvērtētas jēdziena *čenu* atveides iespējas, iezīmes un konstrukcijas, tiek minēti jēdziena *čenu* definējumi vārdnīcās un pētnieku interpretācijās, tiek aplūkotas dažādas *čenu* izteicienu klasifikāciju sistēmas, un izvērtētas *čenu* vārdnīcas. Otrajā daļā ir aprakstītas dažādas metodes *čenu* tulkošanai, minot piemērus no “Vēsturnieka pierakstiem”, nodaļā veikta to salīdzināšana un analīze.

Pētījumā tika izmantota komparatīvās valodniecības metode. Tulkojot četrzilbju izteicienus latviešu valodā, pamatā tika izmantota Ežēna Alberta Naida (*Eugene Albert Nida*) funkcionālās ekvivalences tulkošanas teorija, tās pavadībā pielietojot vairākas tulkošanas metodes - burtisku tulkojumu, burtisku tulkojumu ar skaidrojumu, brīvu tulkojumu, aizguvumu metodi, kombinācijas metodi, izlaišanas metodi, transpozīcijas metodi, integrācijas metodi. Darba gaitā tika secināts, ka izvēloties noteiktam četrzilbju izteicienam atbilstošu tulkošanas metodi, un līdz ar atveides iespēju, piedāvājot arī anotāciju par izteiciena pārnesto nozīmi, pielietojumu, izcelsmi vai emocionālo nokrāsu ir iespējams sasniegt veiksmīgu tulkošanas rezultātu, atvieglojot *čenu* apguves procesu visiem interesentiem. Vairumā gadījumu *čenu* teicienus iespējams veiksmīgi tulkot brīvi vai pielietojot kombinācijas metodi. Darba autore šīs metodes uzskata par vispiemērotākajām *čenu* teicienu tulkošanā. Darba pielikumā dota apkopojosa tabula ar darbā tulkotajiem 20 četrzilbju izteicieniem, salīdzinot krievu, latviešu un angļu versijas. Darba apjoms ir 65 lapas.

Atslēgvārdi: Ķīniešu četrzilbju izteicieni (*čenu*), tulkošanas problemātika, tulkošanas metodes, “Vēsturnieka pieraksti” (*Šidzji*)

Summary

The title of this Bachelor's paper is "Four-syllable idioms (*chengyu*) 成语 in "Records of the Grand Historian" by Sima Qian and their translation issues in Russian, English and Latvian languages". About 800 Chinese idioms can be found in "Records of the Grand Historian". They are traditionally considered to be the intangible heritage of Chinese culture. The aim of the work is to explore translation issues of Chinese idioms, offering their translation options in Latvian language, according to the original text of "Shiji" and its Russian and English translations. The work consists of two parts. The first chapter examines the possibilities, features and constructions of the concept of *chengyu*, discusses definitions of the *chengyu* in dictionaries and interpretations of researchers, gives various classification systems of *chengyu* expressions, and describes *chengyu* dictionaries. The second part deals with various methods of translating Chinese idioms, citing examples from the "Shiji". The chapter includes comparison and analysis of *chengyu* translation options.

The method of comparative linguistics was used in the study. In the process of translating four-syllable expressions into Latvian, the Eugene Albert Nida's theory of functional equivalence was used, accompanied by several translation methods - literal translation, literal translation with annotation, free translation, borrowing, combination, omission, transposition, integration. In the course of the work it was concluded that by choosing an appropriate translation method for a certain four-syllable expression, giving translation options, offering an annotation on the meaning, usage, origin or emotional tone of the expression, it is possible to achieve a successful translation result. In most cases, *chengyu* can be translated freely or using combination. The author of the paper considers these methods to be the most suitable for translating *chengyu*. The annex to the work gives a table with translations of 20 four-syllable expressions into Russian, Latvian and English languages. The paper consists of 65 pages.

Keywords: Chinese idioms (*chengyu*), translation problems, translation methods, "Records of the Grand Historian" (*Shiji*)

Ievads

Bakalaura darba tēma ir “Četrzilbju izteicieni (*čenu*) 成語 Sima Cjeņ “Vēsturnieka pierakstos” un to tulkošanas problemātika krievu, angļu un latviešu valodās”. Darbs veltīts četrzilbju izteicieniem, kas atrodami vēsturnieka Sima Cjeņ 司馬遷 darbā “Šidzji” 史記 jeb “Vēsturnieka pierakstos”. “Vēsturnieka pieraksti” iekļauj Sima Cjeņ un viņa tēva Sima Tan 司馬談 漢dinastijas laikā pierakstītās mutiskās un dokumentālās vēsturiskās liecības par vairākām Ķīnas dinastijām. “Vēsturnieka pierakstu” tulkošanai pievērsās pasaules līmeņa zinātnieki, piemēram, franču sinologs Eduards Šavans (*Emmanuel Édouard Chavannes*), amerikāņu akadēmiķis Viljams Nīenhausers (*William H. Nienhauser (Jr.)*), austriešu izcelsmes franču sinologs Maksims Kaltenmarks (*Maxime Kaltenmark*), amerikāņu sinologs Burtons Vatsons (*Burton Dewitt Watson*), un citi pētnieki, tomēr joprojām nav pieejams pilnīgs “Vēsturnieka pierakstu” tulkojums angļu valodā, un tas nav uzsākts latviešu valodā. Ziemeļaustrumu pedagogijas universitātes svešvalodu nodaļas profesors Mu Šujuāņ 穆樹源 uzskata, ka, ķīniešu valodai kļūstot populārākai pasaules mērogā, arī *čenu* izpēte kļūst arvien intensīvāka, tomēr ir salīdzinoši maz pētījumu par četrzilbju izteicienu tulkošanas metodēm un atveides problemātiku svešvalodās.¹

“Vēsturnieka pierakstos” atrodami aptuveni 800 *čenu* 成語 izteicienu, kas tradicionāli tiek uzskatīti par Ķīnas kultūras nemateriālo mantojumu. Dažu izteicienu jēgu var saprast pēc četrzilbju izteicienā iekļauto ķīnzīmju nozīmēm, tomēr ir daudz izteicienu, kuru nozīmi nevar saprast, nepievēršoties to semantiskā lauka izpētei vai neizzinot to izcelsmi. Četrzilbju izteiciena tulkojumam ir jābūt labi skanīgam mērķvalodā, tam jāietver *čenu* pamatideja, tomēr būtu arī jāsauglabā izteiciena sākotnējā četrzilbju forma, kas iezīmē *čenu* izteicienu tulkošanas problemātiku.

Jāatzīmē arī, ka senie *čenu* teicieni vēl mūsdienās ir ļoti būtiski un tiek plaši lietoti. To pierāda, piemēram, sinoloģes Unas Bērziņas disertācija, kurā tiek analizēti daudzi četrzilbju teicieni no agrākā ĶTR prezidenta un ĶKP ģenerālsēkretāra Hu Dzjiņtao runām. Var apgalvot, ka šīm idiomātiskajām frāzēm ir stabila vieta Ķīnas politiskajā diskursā. Una Bērziņa arī uzver, ka *čenu* jeb autore tos dēvē par “četri vārdi-zilbes” ir kļuvuši par ĶKP politiskas retorikas zīmolu, tādēļ pelnījuši padziļinātu analīzi.²

Darba mērķis ir izpētīt ķīniešu četrzilbju izteicienu (*čenu*) 成語 tulkošanas specifiku,

¹ Готлиб О., Му Хуаин. *Китайско-русский фразеологический словарь*. Иркутск: ИГУ, 2019, 8. стр.

² Bērziņa, U. Tradicionālais Ķīnas diskurss Hu Dzjiņtao ziņojumā Ķīnas komunistiskās partijas (ĶKP) 17. kongresam. Rīgas Stradiņa universitāte, 2014, 149.,150.lpp.

piedāvājot to atveides iespējas latviešu valodā no “Vēsturnieka pierakstu” oriģinālteksta un tā tulkojumiem krievu un angļu valodās. Darba mērķa sasniegšanai tika izvirzīti sekojoši uzdevumi:

1. atrast jēdziena *čenu* kā jēdziena skaidrojumu idiomātisko izteicienu vārdnīcās, valodnieku un sinologu interpretācijās,
2. izpētīt zinātnieku piedāvātās *čenu* klasifikāciju sistēmas,
3. izvērtēt *čenu* vārdnīcas, informācijas tehnoloģiju meklēšanas un tulkošanas programmas,
4. izvēlēties četrzīlbu izteicienus no Sima Cjeņ darba “Vēsturnieka pieraksti”,
5. salīdzināt četrzīlbu izteicienu tulkošanas metodes,
6. salīdzināt *čenu* nozīmes “Vēsturnieka pierakstu” tulkojumos krievu un angļu valodās,
7. tulkot *čenu* izteicienus no “Vēsturnieka pierakstiem” latviešu valodā, pievienojot tiem skaidrojumus,
8. sniegt “Vēsturnieka pierakstu” teksta tulkojumus latviešu valodā, izvēloties fragmentus ar *čenu* izteicieniem.

Pētot četrzīlbu izteicienu atveides iespējas latviešu valodā pēc “Vēsturnieka pierakstu” oriģinālteksta un tā tulkojumiem krievu un angļu valodās, tika izmantota komparatīvās valodniecības metode, kas paredz fonoloģiskās sistēmas, morfoloģiskās sistēmas, sintakses un vairāku valodu vārdu krājumu salīdzināšanu. Tulkojot četrzīlbu izteicienus latviešu valodā, pamatā tika izmantota Ežēna Alberta Naida (*Eugene Albert Nida*) funkcionālās ekvivalences tulkošanas teorija, tās pavadībā pielietojot vairākas tulkošanas metodes. Funkcionālās ekvivalences jēdziens paredz, ka tulkotājam ir jāspēj nodot ne tikai avota teksta vēstījumu, bet arī īpatnējo veidu, kā tas tiek pateikts avota tekstā. Tādā gadījumā iespēja pārstrukturēt vai rediģēt avota tekstu, ir ierobežota. Šādi tiek panākta ekvivalence starp avota tekstu un mērķa tekstu, ņemot vērā gan teksta funkciju, gan vēlamo efektu. Nevainojamam tulkojumam ir jānodrošina tādas pašas funkcijas un estētiskais efekts kā avota tekstam.³

Darba izstrādē izmantots Sima Cjeņ darbs ķīniešu valodā ar komentāriem, un tā tulkojums ar komentāriem krievu valodā, kuru veica sinologs Rūdolfis Vjatkins (*Рудольф Вяткин*), ar dēlu Anatoliju Vjatkinu (*Анатолий Вяткин*), sadarbībā ar sinologu Vsevolodu Taskinu (*Всеволод Таскин*). Paralēli šim tulkojumam izmantots arī amerikāņu sinologa Viljama Nīnhausera (*William H. Nienhauser (Jr.)*) vadībā veiktais dažu sējumu tulkojums ar komentāriem angļu valodā.

³ Zauberga I. *Tulkošanas teorija profesionāliem tulkiem un tulkotājiem*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 2016.,13.,14.lpp.

Darbu veido divas daļas. Pirmajā nodaļā tiek izvērtētas jēdziena *čēnju* atveides iespējas, iezīmes un konstrukcijas, tiek minēti jēdziena *čēnju* definējumi vārdnīcās un pētnieku interpretācijās, tiek apskatītas dažādas *čēnju* izteicienu klasifikāciju sistēmas, un izvērtētas *čēnju* vārdnīcas. Otrajā daļā ir aprakstītas dažādas metodes *čēnju* tulkošanai, minot piemērus no “Vēsturnieka pierakstiem”, nodaļā veikta to salīdzināšana un analīze. Pielikumā dota apkopojošā tabula ar darbā izmantotajiem 20 četrzīlbu izteicienu tulkojumiem krievu, latviešu un angļu valodās.

Darbā izmantota asociētas profesores un sinoloģes Agitas Baltgalves 2014. gadā sastādītā *piņjiņ* fonētiskās atveides tabula latviešu valodā, kas atrodama grāmatā “Mūsdienu ķīniešu valodas pamati”. Tekstā aiz ķīniešu personvārdiem, nosaukumiem, terminiem un *čēnju* izteicieniem aiz latviskotās transkripcijas tiek dotas tradicionālās formas zīmes. Darba autore cer, ka uzsāktais darbs sniegs ieguldījumu *čēnju* atveidē latviešu valodā, radīs plašāku izpratni par šo jēdzienu Rietumos, kā arī, iespējams, kalpos vēlākiem padziļinātiem pētījumiem, kas būs saistīti ar “Vēstures pierakstu” tulkošanas problemātikas analīzi un oriģinālteksta tulkojumu.

1. Jēdziena *čenju* iezīmes, atveides iespējas, klasifikācijas sistēmas un vārdnīcas

Ķīniešu valodnieki jau sen ir uzsvēruši nepieciešamību diferencēt frazeoloģijas izpētes vienības, klasificēt ķīniešu valodas izteicienus un sistematizēt valodniecības terminoloģiju. No 19. gs 50. gadiem vērojama tendence, ka viņi cenšas diferencēt ķīniešu valodas frazeoloģiskās vienības, lai nodalītu *čenju* no citiem izteicienu veidiem ķīniešu valodā.⁴

Tikai 20. gs. 60. gados ķīniešu valodnieku darbos pirmo reizi parādās jēdziens *čenju* (četrzilbju izteiciens). Sākotnēji šis jēdziens tika lietots, lai apzīmētu četrzilbju jeb burtiskā tulkojumā “gatavos izteicienus”, kā arī lai atsauktos uz ķīniešu valodas frazeoloģiju plašākā nozīmē. Mūsdienās jēdziens *čenju* jau ir plaši zināms, un vārds tiek izmantots, lai apzīmētu vienu no ķīniešu valodas izteicienu veidiem – četrzilbju izteicienus.⁵

Jāuzsver, ka ķīniešu valodas frazeoloģiskais krājums ir ļoti daudzveidīgs, tādēļ ķīniešu un arī ārzemju valodnieki ir piedāvājuši arī daudzas frazeoloģisko vienību klasifikācijas sistēmas. Svarīgi minēt, ka valodnieku vidū joprojām nav vienotas izpratnes par frazeoloģisko vienību robežām ķīniešu valodā, kas apgrūtina vispārpieņemtas klasifikācijas sistēmas izveides procesu.⁶

1.1. Ķīniešu un latviešu valodas teicienu klasifikācija

Salīdzinot valodnieku piedāvātās ķīniešu valodas izteicienu klasifikācijas sistēmas, starp tām var izcelt ļoti daudzas atšķirības. Apskatot ķīniešu valodnieka Veņ Duanžēn 溫端政 klasifikācijas sistēmu, var ievērot, ka tiek izšķirtas divas ķīniešu valodas izteicienu klases pēc stilistikas. Tās sīkāk tiek iedalītas arī apakšklasēs. Pirmo izteicienu klasi valodnieks dēvē par sarunvalodas stila *suju* 俗語 jeb “vienkāršrunas izteikumiem” jeb “parunām”, kas tiek iedalīta sekojošās apakšklasēs: *jeņju* 諺語 jeb “sakāmvārdos”, *sjiehouju* 歇後語 jeb

⁴ Войцехович И. *Практическая фразеология современного китайского языка*. Москва: Восток-Запад, 2008, 17. стр.

⁵ Ветров П. *Фразеология современного китайского языка: Синтаксис и стилистика*. Москва: Восточная книга, 2007, 14., 15. стр.

⁶ Аркеева Ю. Чэньюй в системе китайской фразеологии и паремииологии. *Евразийский гуманитарный журнал*. 2020.1 (1): 25–26.

“alegoriskos teicienos”, *guanjunju* 慣用語 jeb “ierastos teicienos”, kā arī *sučenu* 俗成語 jeb “vienkāršrunas *čenu*”, kas sastāv vairāk nekā no četrām ķīnzīmēm. Otru ķīniešu valodas izteicienu klasi valodnieks sauc par *jaju* 雅語 jeb “elegantiem teicieniem”, uzskatot, ka šajā klasē jāiekļauj smalkāka stila četrzīlbu izteicieni, kas saglabājuši senķīniešu valodas iezīmes.⁷

Ķīniešu valodnieks Fu Huaicjin 符淮青 ir piedāvājis citādu ķīniešu valodas izteicienu klasifikāciju. Fu Huaicjin uzsver, ka ķīniešu valodā ir izceļami vairāki īpaši izteicienu veidi, kurus var uzskatīt par stabilām valodas konstrukcijām. Pie īpašo ķīniešu izteicienu klases valodnieks pieskaita ne tikai visus *čenu* teicienus, bet arī *jenju* un *sjiehouju* teicienus. Valodnieks neuzskata *suju* par ķīniešu valodas izteicienu klasi, kas būtu iedalāma arī apakšklasēs, bet gan izceļ to kā atsevišķu izteicienu veidu. Atšķirībā no Veņ Duanžēn klasifikācijas sistēmas, valodnieka Fu Huaicjin sistēmā arī *guanjunju* nav minēts kā atsevišķs izteicienu veids.⁸

Sinologs Vladimirs Gorelovs (*Владимир Горелов*) piedāvā strukturāli-semantisku ķīniešu izteicienu klasifikāciju. Pētnieks ķīniešu valodas izteicienus iedala trīs grupās. Pirmā izteicienu grupa ir “četrzīmju struktūra” *sidzige* 四字格, kurus valodnieks definē kā frazeoloģiskas vienības, kas pārstāv četrzīmju-vārdu kombinācijas, kurai katrai ir atsevišķa vārda nozīme. Pie šīs grupas pieskaitāmi *čenu* teicieni. Otro izteicienu grupu pētnieks dēvē par frazeoloģiskām kombinācijām, kuru sastāvā viens no komponentiem ietver frazeoloģismu. Trešajā grupā pētnieks nošķir izteicienus, kas pēc formas līdzinās teikumiem, jo tām ir stabila struktūra un nemaināms leksiskais sastāvs.⁹

Pievēršoties latviešu folkloras un tautas teicienu vēsturei, būtu jāmin, ka atsevišķu tekstu fiksējumi, fragmentāras ziņas par dažu folkloras parādību funkcionēšanu sadzīvē aizved pētniekus līdz pat 14. - 15. gadsimtam. Tās ir interesantas liecības par folkloras eksistenci laika ritumā, dziļš avots, kas glabā poētiskā formā tvertas liecības ne tikai par latviešu tautas materiālo un garīgo dzīvi, bet arī par pašas folkloras, tās žanru vēsturisko attīstību. Izrādās, ka daži teicēji un korespondenti folkloras jēdzienu izpratuši visai plaši, jo savāktajos materiālos K. Barona “Latvju dainās” varam sastapt arī tādus tekstus, kas neatbilst noteiktam žanram un

⁷ Ареева Ю. Чэньюй в системе китайской фразеологии и паремиологии. *Евразийский гуманитарный журнал*. 2020.1 (1): 23-24.

⁸ Ветров П. *Фразеология современного китайского языка: Синтаксис и стилистика*. Москва: Восточная книга, 2007, 12. стр.

⁹ Ареева Ю. Чэньюй в системе китайской фразеологии и паремиологии. *Евразийский гуманитарный журнал*. 2020.1 (1): 26-27.

kanoniem un liek domāt par tīšu improvizāciju vai jaunradi, saistītu tieši ar vākšanas vai publicēšanas procesu, nevis ar kādu sadzīves situāciju.¹⁰

Latviešu mutvārdu folklorā ierasti tiek iedalīti trīs paveidos: tautasdziesmas, vēstītāja folklorā (pasakas, teikas, leģendas, nostāsti, anekdotes), kā arī brahiloģismi jeb īsās folkloras formas (mīklas, sakām vārdi, parunas, lāstu un lamu vārdi, novēlējumi un sveicieni).¹¹ Jāatzīmē, ka ķīniešu *suju* un *sjiehouju* izcelsmes ziņā līdzinās latviešu parunām un sakām vārdiem, jo tie radušies tautā, un tiem nav noteiktu autoru, taču svarīgi minēt, ka visu *čēnju* izteicienu izcelsme gan ir meklējama kādā konkrētā avotā. Ķīniešu rakstiskos avotos, kas datēti ar laiku pirms mūsu ēras, četrzīlību teicieni tika pierakstīti senķīniešu valodā, un ilgā laika periodā ar mutvārdu saziņas palīdzību, *čēnju* izteicieni ir nostabilizējušies arī mūsdienu ķīniešu valodā, un tie tiek uzskatīti par stabilām valodas konstrukcijām. Līdz ar to šāda veida idiomātisku izteicienu izpēti mūsdienās ir jau frazeoloģijas izpētes jautājums.

Pievēršoties latviešu frazeoloģijas vēsturei un izteicienu klasifikācijai, var secināt, ka frazeoloģija kā valodniecības nozare ir visai jauna, jo frazeoloģismi kā īpašas valodas vienības valodnieku uzmanības lokā nonāca tikai 20. gs. sākumā un lielāku uzmanību ieguva tikai gadsimta otrajā pusē. Padomju valodniecībā frazeoloģija sākotnēji tiek ietilpināta leksikoloģijas apskatos. Speciāli frazeoloģijai veltīti darbi parādījās krietni vēlāk. Galvenokārt tie bija pētījumi par krievu valodas un svešvalodu frazeoloģiju.¹²

Teorētiska latviešu frazeoloģijas izpēte sākas tikai 19. gadsimta piecdesmitajos gados, un kā pirmais tai pievērsās latviešu letonists, folklorists Arturs Ozols. Krievu valodniecībā populāra bija Viktora Vinogradova (*Виктор Виноградов*) frazeoloģismu koncepcija. Uz šīs koncepcijas pamata Arturs Ozols izveidoja arī savu frazeoloģismu teoriju.¹³

Arturs Ozols par teorētisko pamatu frazeoloģijā izmantoja daudzus Viktora Vinogradova uzskatus. Nedaudz izmainīta tika frazeoloģisko grupu agrākā terminoloģija — frazeoloģiskie saaugumi paturēti, kā līdzvērtīgs apzīmējums blakus tika dotas idiomās. Frazeoloģiskie saliedējumi tika saukti par frazeoloģiskiem vienojumiem, bet frazeoloģiskie savienojumi — par frazeoloģiskiem kopojumiem. Frazeoloģisko saaugumu un frazeoloģisko kopojumu (t. i., savienojumu) izpratne neatšķiras no pētnieka Vinogradova traktējuma. Jāuzver,

¹⁰ Darbiniece J. (red.) *Latviešu folklorā. Tradicionālais un mainīgais*. Rīga: Zinātne, 1992, 7.lpp.

¹¹ Grīnvalde R. *Latviešu folklorā*, Enciklopēdija.lv, Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2018. Pieejams: <https://enciklopēdija.lv/skirklis/29520-latvie%C5%A1u-folklorā> [skatīts 25.04.2022]

¹² Laua A. *Latviešu valodas frazeoloģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1992, 5.lpp.

¹³ *Ibid.*, 17.lpp.

ka pētnieks lietoja vārdus “vienojumi” un “kopoјumi”, nevis vārdu “izteicieni”, atsaucoties tieši uz frazeoloģiskiem vārdu savienojumiem.¹⁴

Var secināt, ka mēģinājumi izvirzīt kritērijus frazeoloģisma būtības noteikšanai, kā rāda frazeoloģijas zinātnes attīstības vēsture, ir bijuši dažādi, un pilnīgas vienprātības frazeologu vidū nav. Vieni cenšas frazeoloģijā iekļaut iespējami dažādus vārdu savienojumu tipus, citi — iespējami ierobežot frazeoloģijā iekļaujamus savienojumus.¹⁵

Latviešu frazeoloģijā mūsdienās tiek izšķirti tikai divu veidu vārdu savienojumi: brīvi un frazeoloģiski.¹⁶ Jāatzīmē arī, ka arī latviešu valodas frazeoloģijā atsevišķā klasē netiek izdalīti idiomātiski četrzīlību izteicieni. Var nonākt pie secinājuma, ka paši četrzīlību izteicieni noteikti ir daudz senāki par frazeoloģijas jēdzienu. Latviešu frazeoloģijas izpētes fokuss ir vērsts uz vārdu savienojumu tipu analīzi. Ķīniešu frazeoloģijā ir izdalāmi vairāki specifiski izteicienu veidi, kuriem nav atrodami viennozīmīgi analogi latviešu valodā. Var secināt, ka idiomātisku izteicienu specifika ir frazeoloģijas izpētes jautājums, kā arī pats jēdziens “frazeoloģija” ir salīdzinoši jauns gan ķīniešu, gan krievu, un arī latviešu valodniecībā. Līdz ar to darba autore nevēlās *čenu* viennozīmīgi dēvēt par frazeoloģismiem, bet darba pirmajā apakšnodaļā izvērtē arī citas jēdziena *čenu* atveides iespējas latviešu valodā.

1.2. Jēdziena *čenu* atveides iespējas, iezīmes un konstrukcijas

Meklējot jēdziena atveides iespējas latviešu valodā, vispirms nepieciešams pievērsties ķīnizīmju nozīmēm ķīniešu valodas vārdā *čenu* 成語. Ķīnizīmes *čen* 成 pamata atslēga ir “šķēps” 戈. Pazīstamākais skaidrojums vēsta, ka mazā vertikālā līnija hieroglifa kreisajā apakšējā stūrī ir nūjas kontūra. Augšējo elementu var traktēt kā cirvi. Ja ir nūja un cirvis, tad var paveikt ļoti daudz. Arī Sju Šeņ 許慎 sastādītajā “Šuo veņ dzjie dzi” 說文解字 vārdnīcā minēts, ka hieroglifs *čen* apzīmē veiksmīgu darbību.¹⁷

Ķīnizīmju etimoloģijas vārdnīcā kā hieroglifa *čen* 成 pamatnozīme tiek minēts vārds “pabeigts”, sekundārās *čen* nozīmes ir “pilnīgs” un “fiksēts”. Hieroglifa *ju* 語 pamatnozīme ir

¹⁴ Laua A. *Latviešu valodas frazeoloģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1992, 18.lpp.

¹⁵ *Ibid.*, 20.lpp.

¹⁶ Brīvu vārdu savienojumu nozīme ir saprotama, ja zināma atsevišķu vārdu nozīme, piemēram “sena ēka”. Frazeoloģiskos vārdu savienojumos vārdu nozīme neizriet no atsevišķo vārdu nozīmēm, bet tie ietver citu domu piemēram “ņemt kājas pār pleciem”, pārnestā nozīmē “skriet”.

¹⁷ Хуэй Сюй. (сост.) Кузьмина Е. (пер.) *Этимология китайских иероглифов. Этимология китайских иероглифов*. Москва, Восток Бук, 2019. 65.,66.стр.

“valoda”, tas attiecas arī uz “vārdiem”, “parunām” un “izteicieniem.”¹⁸

Interpretējot ķīnizīmju nozīmes vārdā *čenju*, izteicienus bieži mēdz dēvēt par “pīlnīgajiem izteicieniem” jeb “gatavajiem izteicieniem”. Darba autore uzskata, ka hieroglifs *čen* norāda uz četrzīlību izteicienu funkciju – pilnveidot ķīniešu valodu, bagātinot to ar četrzīlību izteicieniem, un ķīnizīme iezīmē arī *čenju* izteicienu fiksēto četrzīlību formu. Iespējama arī interpretācija, ka vārdi “gatavie” un “pīlnīgie” norāda uz to, ka *čenju* ir jau no seniem laikiem valodā nostabilizējušies teicieni, kas tiek lietoti kā gatavas, nemainīgas frāzes. Hieroglifs *ju* izceļ *čenju* saistību ar ķīniešu valodu kopumā, uzsverot izteicienu līdzību ar parunām un sakāmvārdiem, jo *čenju* no paaudzes paaudzē tika nodoti ne tikai rakstiskā formā ar seno rakstu starpniecību, bet arī mutiskā līdzīgi kā parunas vai sakāmvārdi.

Meklējot jēdziena *čenju* atveides iespējas, būtu jāizceļ, ka ir grūti noteikt jēdziena semantisko robežu, un atrast atbilstošu tulkojumu variāciju citās valodās, kas precīzi atbilstu šī jēdziena nozīmei ķīniešu valodā. Piemēram, angļu valodā *čenju* izteicieni tiek saukti par “ķīniešu idiomām” (*Chinese idioms*), retāk tiek vispārīgi dēvēti par “ķīniešu sakāmvārdiem” (*Chinese proverbs*). Krievu valodā *čenju* izteicieni tiek dēvēti par “ķīniešu frazeoloģismiem” (*китайские фразеологизмы*), taču latviešu valodā nepastāv vispārpieņemts *čenju* izteicienu apzīmējums.¹⁹

Čenju izteicieni atbilst idiomātisku izteicienu definīcijai, tādēļ angļiski tos dēvē par ķīniešu idiomām vai idiomātiskiem izteicieniem, taču, meklējot atveides iespējas latviešu valodā, jāņem vērā, ka vārds “idioma” nav krievu un latviešu valodas vārds, bet ir no franču valodas aizgūts vārds, kas sākotnēji pārveidots no sengrieķu valodas vārda. Franču valodā vārds (*idiome*) un sengrieķu valodā vārds (*idiōma*) tika lietots ar nozīmi “īpašs”, “savdabīgs pagriezies” vai “originalitāte”, sufikss atvasināts no (*idios*) “īpašs”, “savs”. Vārds “frazoloģija” ir 18.gadsimtā latviešu un krievu valodā aizgūts no franču valodas vārda (*phraséologie*), kas sastāv no grieķu valodas vārdiem (*phrasis*) – “izteikums” un (*logos*) – “mācība”. Būtu arī jāizceļ, ka frazeoloģija sākotnēji tika uzskatīta par “verbālās izteiksmes metožu kopumu”.²⁰

Jāmin, ka *čenju* izteicienus ir iespējams tulkot kā frazeoloģismus, tomēr jāņem vērā, ka “frazoloģija” ir salīdzinoši jauns jēdziens ķīniešu valodniecībā. Svarīgi minēt, ka arī

¹⁸ Sears, R. Chinese Etymology, Hanziyuan.net, 1994 – 2017. Pieejams: <https://hanziyuan.net/> [skatīts 25.11.2021]

¹⁹ Leonards Šalks (*Leonard Schalk*) un Mārdžerija Lin (*Marjorie Lin*) vārdnīcā “Dictionary of 1000 Chinese Idioms” četrzīlību teicienus dēvē par “ķīniešu idiomām” (*chinese idioms*). Viljams Skarboro (*William Scarborough*) grāmatā “Hua cun ju jēn” 話叢語諺 četrzīlību izteicienus pieskaita pie “ķīniešu sakāmvārdiem” (*Chinese proverbs*). Oļegs Gotlibis (*Олег Готлиб*) un Mu Huajin 穆华英 četrzīlību izteicienus apkopoja vārdnīcā “Китайско-русский фразеологический словарь”, dēvējot tos par “ķīniešu frazeoloģismiem” (*китайские фразеологизмы*).

²⁰ Лексикографический интернет-портал: словари русского языка, Lexicography.online, 2021. Pieejams: <https://lexicography.online/etymology> [skatīts 25.11.2021]

latviešu valodā vārda “frazeloģija” pamatā ir vārds “frāze”, kas norāda uz nepilnu teikumu, un neatbilst četrzīlību izteicienu definīcijai. Pēc valodnieces Zinaīdas Baranovas (*Зинаида Баранова*) uzskatiem, pirms pusgadsimta frazeoloģija ķīniešu valodniecībā netika izcelta kā atsevišķa valodniecības nozare, nepastāvēja arī termins, kas apzīmētu šīs valodniecības disciplīnu. Tikai 20. gadsimta piecdesmitajos gados ķīniešu frazeoloģijas pētnieku darbos sāka parādīties jēdziens “*čēnju*”, kam saskaņā ar katra pētnieka skatījumu tika piešķirtas arī dažādas nozīmes.²¹

Valodnieces Baranovas viedoklis apliecina, ka pastāv dažādi jēdziena “*čēnju*” definējumi, kas lielā mērā atkarīgi no indivīda redzējuma. Piemēram, jēdzienu ‘*čēnju*’ tautā mēdz dēvēt arī par “noteiktu frāzi”, “alūziju”, “sakāmvārdiem” vai “ķīniešu parunām”. Jāuzsver, ka dažus *čēnju* teicienus latviski varētu dēvēt par ķīniešu sakāmvārdiem, jo daudzi izteicieni ietver tautas gudrības, kas tiek nodotas mutiski, un izteiktas pamācības veidā, taču šo formulējumu nevarētu vispārīgi attiecināt uz visiem četrzīlību izteicieniem, jo starp tiem pastāv arī vairāki izņēmumi.

Čēnju atšķiras no parasta teiciena, sakāmvārda, parunas, aforisma vai izteikuma ar tā fiksēto formu. Tajā vienmēr ir četri hieroglifi un līdz ar to – četras zilbes. Četrzīlību izteiciena nozīme izriet no izteiciena kopējās nozīmes, neatkarīgi no tā, kādas nozīmes ir katram vārdam atsevišķi. Retos gadījumos *čēnju* sastāvā esošos vārdus iespējams izlaist vai aizstāt ar citu vārdu, tāpat izteicienam nevar pievienot citus vārdus vai mainīt vārdu secību izteicienā.²²

Vēl viena *čēnju* izteicieniem raksturīga iezīme ir senā leksika, kas saistīta ar izteicienu vēsturisko izcelsmi. Senajos tekstos *čēnju* tika pierakstīti pēc *veņjeņ* 文言 jeb literārās senķīniešu valodas gramatiskajām un leksiskajām normām. *Čēnju* kā valodas izteiksmes līdzeklim ir raksturīga arī pārnestā nozīme. Četrzīlību izteiciena sastāvā esošie komponenti zaudē ierastās nozīmes, un darbojas kā semantiski un gramatiski neatkarīgas vienības. *Čēnju* teikumā darbojas kā atsevišķs tā elements. Trešā izteicienu iezīme ir papildus ekspresīvā nozīme, tāpat četrzīlību izteicieni veic arī estētisku funkciju.²³

Darba autore uzskata, ka papildus *čēnju* iezīmēm nepieciešams minēt arī divu veidu četrzīlību izteicienu konstrukcijas – paralēlās un neparalēlās konstrukcijas, pēc kurām tos iespējams identificēt tekstā. *Čēnju* konstrukcijām raksturīgās pazīmes iezīmē arī četrzīlību izteicienu dažādību un to tulkošanas problemātiku. Visizplatītākā ir paralēlā četrzīlību

²¹ Ветров П. *Фразеология современного китайского языка: Синтаксис и стилистика*. Москва: Восточная книга, 2007, 14. стр.

²² Wu Chu-hsia P. On the cultural traits of Chinese idioms. *Intercultural Communication Studies*. 1995. 5 (1):65-66.

²³ Барчукова К., Пескова А., Подкидышева Е., Скромных В. Фразеология в китайском языке. *Молодой учёный*. 2015. 98 (18): 514- 515.

izteicienu konstrukcija. Paralēlās konstrukcijas balstās uz vārdu pāru veidošanu, savukārt semantiskās un fonētiskās iezīmes var nebūt tik izteiktas.²⁴

Paralēlās *čēnju* konstrukcijās galvenie izteiksmes līdzekļi ir leksiskie un semantiskie atkārtojumi, atskaņas, kā arī sinonīmu un antonīmu lietojums. Piemēram, četrzilbju izteiciens *ši si ji šen* 十死一生 burtiski tulkojams kā “desmit nāves, viena dzīvība”, un tiek lietots, apzīmējot kaut ko bīstamu vai nāvējošu, parasti ar nozīmi, ka ir maza varbūtība jeb viena no desmit iespējām palikt dzīvam. Šajā paralēlās konstrukcijas četrzilbju izteicienā tiek izmantoti antonīmi - nāve *si* 死 un dzīve *šen* 生.²⁵

Valodniece Irina Voicehoviča (*Ирина Войцехович*) uzskata, ka, analizējot četrzilbju izteicienu veidošanās iemeslus, daudzi pētnieki nonāk pie secinājuma, ka četru ķīniešu ievērošana izteicienā skaidrojama ar ķīniešu mentalitātes iezīmēm, vēlmi ievērot simetriju un veidot vārdu pārus valodā. Šis ir arī iemesls, kādēļ paši ķīnieši *pinjīn* transkripcijā izteicienus pieraksta ar defīsi, atdalot divus vārdu (zilbju) pārus.²⁶

Neparalēlās *čēnju* izteicienu konstrukcijas izceļas ar sarežģītu semantisko aspektu. Šīs konstrukcijas izteicieni nepieciešams plašāks skaidrojums. Neparalēlajās *čēnju* konstrukcijās bieži tiek izmantoti zoonīmi, antroponīmi, toponīmi, un arī citi vārdi, kas saistīti ar noteiktai kultūrai raksturīgu leksiku, tie ir zīmīgi noteiktai tautas dzīvei, taču ir sveši citai. Šīs konstrukcijas četrzilbju izteicienu leksiskais sastāvs ir daudzveidīgāks, tas ietver lingvistisko un kultūras informāciju. Piemēram, izteiciens *cjeņ lu dži dži* 黔驴之技 burtiski tulkojams kā “Guidžou ēzeļa izdarības”. Četrzilbju izteiciens, pārfrāzēts latviešu valodā, nozīmē, ka “velns nav nemaz tik melns kā viņu mālē”.²⁷

Grūtības tulkojot šo četrzilbju izteicienu, vērojamas, jau saskaroties ar pirmo vārdu – toponīmu *cjeņ* 黔, kas apzīmē Guidžou provinces veco nosaukumu. Šī izteiciena izcelsme saistāma arī ar kādu nostāstu. Ēzeļi šajā provincē netika audzēti, taču reiz, kāds vietējais atrada ēzeļi un atstāja to kalna pakājē, nezinādams, ko ar to iesākt. Cilvēki, kas ēzeļi nekad nebija redzējuši, sāka no tā baidīties, tomēr laika gaitā kļuva skaidrs, ka ēzeļis nav cilvēkam bīstams, tas tikai izdod skaļas skaņas, un spārdās. Izteiciens mūsdienās tiek attiecināts arī uz situācijām, kurās ir iesaistīti cilvēki ar ierobežotu redzesloku.²⁸

²⁴ Барчукова К., Пескова А., Подкидышева Е., Скромных В. Фразеология в китайском языке. *Молодой учёный*. 2015. 98 (18): 514- 515.

²⁵ Кобжицкая О. Выразительные возможности чэньюй параллельной и непараллельной конструкции. *Международный научно-исследовательский журнал*. 2018. 74 (8): 132-133.

²⁶ Войцехович И. *Практическая фразеология современного китайского языка*. Москва: Восток-Запад, 2008, 30.,31.стр.

²⁷ Кобжицкая О. Выразительные возможности чэньюй параллельной и непараллельной конструкции. *Международный научно-исследовательский журнал*. 2018. 74 (8): 133.

²⁸ Кобжицкая О. Выразительные возможности чэньюй параллельной и непараллельной конструкции. *Международный научно-исследовательский журнал*. 2018. 74 (8): 133.

Izpētot ķīnizīmju nozīmes ķīniešu valodas vārdā *čenu*, izvērtējot *čenu* izteicienu raksturīgās iezīmes, apskatot divas izplatītākās izteicienu konstrukcijas, pēc kurām izteicienu iespējams identificēt tekstā, darba autore nonāca pie secinājuma, ka vārdu *čenu* latviešu valodā vēlas tulkot kā “četrzīlību izteicienu”. Šis *čenu* izteicienu apzīmējums ietver acīmredzamāko to iezīmi – četrzīlību formu, kas mūsdienu ķīniešu valodniecībā nošķir *čenu* izteicienu no ķīniešu sakāmvārdiem vai parunām, klasificējot tos atsevišķā klasē, neskatoties uz to, ka *čenu* tiek nodots no paaudzes paaudzē ne tikai rakstiskā veidā, bet arī mutiski, kas ir sakāmvārdiem izteikti raksturīga iezīme.

Var secināt, ka daži vārdi četrzīlību izteicienā faktiski nemaz netiek ietverti, tie atklājas tikai zemtekstā. Svarīgi ir pielietot noteiktam izteicienam atbilstošu tulkošanas metodi, lai saglabātu idiomatiskiem izteicienu raksturīgo pārnesto nozīmi. Tulkojot dažus četrzīlību izteicienu, jāņem vērā arī senķīniešu valodas leksiskās un gramatiskās īpatnības. Tulkojot daudzus neparalēlās konstrukcijas *čenu* izteicienu, mērķa valodā būtu jācenšas saglabāt *čenu* izteicienu raksturīgo fiksēto četru zīlību formu, kas ir grūti realizējams uzdevums. Daudzu četrzīlību izteicienu nozīmi parasti var saprast pēc izteicienā iekļauto ķīnizīmju nozīmēm, tomēr ir arī daži izteiceni, kuru nozīmi nevar saprast, ja nav zināma šo izteicienu vēsturiskā izcelsme.

1.3. Jēdziens *čenu* vārdnīcās un pētnieku interpretācijās

Daudzu ķīniešu valodnieku un ārvalstu sinologu darbos jēdziens *čenu* tiek interpretēts dažādi, jo ķīniešu valodniecībā ar šo vārdu sākotnēji apzīmēja ne tikai stabilus izteicienu, idiomu, frazeoloģiskās vienības, frazeoloģiskus vārdu savienojumus, bet arī sakāmvārdus, parunas un aforismus.

Darba pirmās nodaļas otrajā apakšnodaļā tiks apskatīti dažādi jēdziena *čenu* definējumi. Uzmanība veltīta jēdziena *čenu* definējumiem četrzīlību izteicienu vārdnīcās. Šajā apakšnodaļā tiks sniegta arī kodolīga informācija par *čenu* vārdnīcu sastādītājiem, minēti jēdziena *čenu* skaidrojumi vārdnīcu sastādītāju interpretācijās. Šajā apakšnodaļā tiek apskatīti sinologu, valodnieku un tulkotāju uzskati par četrzīlību izteicienu, kā arī tiek izcelts kopīgais un atšķirīgais pētnieku viedokļos.

Valodnieks He Pin 何平 ķīniešu valodas *čenu* izteicienu skaidrojošās vārdnīcas “*Haņ ju čen ju ci dien*” 漢語成語詞典 sastādītājs vārdnīcā min, ka ķīniešu tautas ilgā vēsture, senā kultūra un plašais klasisko darbu klāsts ķīniešiem mantojumā atstājis ap desmit tūkstošiem *čenu* izteicienu. Pēc vairākkārtējiem precizējumiem, kas ilga tūkstošiem gadu, un izteicienu pielietošanas tautā un starp literātiem, *čenu* izteiceni pakāpeniski ir kļuvuši kļuva par nemainīgām frāzēm vai īsiem teikumiem, kam raksturīga kodolīga forma un daudzslāņaina

nozīme. Četrzilbju izteicieni ir sastopami mutiskā un rakstiskā formā, un tiek izmantoti, lai runu padarītu izteiksmīgāku un pārlicinošāku.²⁹

Čenju definējums iezīmē četrzilbju izteicienu plašo klāstu. Tiek izcelta arī svarīga četrzilbju izteicienu funkcija – padarīt runu izteiksmīgāku un pārlicinošāku. Mūsdienās ķīnieši sarunvalodā bieži izmanto četrzilbju izteicienus, lai sarunu procesā uzsvērtu kādu lietu vai parādību, izceltu kādu tās aspektu, salīdzinātu to ar citām vai sniegtu kādam pamācību. Darba autore vēlētos izcelt, ka četrzilbju izteicienu lietošana sarunvalodā rada labu iespaidu arī par valodas apguvēju un atspoguļo viņa interesi par ķīniešu valodu un kultūru kopumā.

Čenju vārdnīcas sastādītāji un tulkotāji Leonards Šalks (*Leonard Schalk*) un Mārdžerija Lin (*Marjorie Lin*) apkopojusi 1000 čenju izteicienus četrzilbju izteicienu vārdnīcā. Tulkotāji sastādītājā vārdnīcā min, ka vairumā gadījumu *jenju* jeb “ķīniešu sakāmvārdi” nevar būt uzskatāmi par idiomātiskiem izteicieniem jeb *čenju* teicieniem. Sakāmvārdi var būt klasificēti kā idiomātiski, tikai tad, ja tie atbilst standarta četr rakstzīmju formai. Pētnieki izceļ, ka idioma parasti nav pilnīgs teikums, bet gan frāze, ko izmanto lielāka teikuma sastāvā. Sakāmvārds var sastāvēt no neierobežotu rakstzīmju skaita, bet ķīniešu idioma vienmēr sastāvēs no četrām rakstzīmēm. Idiomātisks teiciens var atspoguļot sakāmvārda būtību, taču teiciena četrzilbju forma norāda uz tā piederību klasisko idiomu jeb *čenju* kopumam, kurš tiek nodots no vienas ķīniešu paaudzes nākamai.³⁰

Leonarda Šalka un Mārdžerijas Lin viedoklis apliecina, ka daudzi *čenju* izteicieni var būt uzskatāmi arī par sakāmvārdiem, tomēr ne visi sakāmvārdi ķīniešu valodā var būt uzskatāmi par *čenju* teicieniem. Arī ne visi četrzilbju izteicieni pauž tautas gudrību, tādēļ tos nevarētu vispārīgi dēvēt par sakāmvārdiem. Darba autore vēlas uzsvērt, ka “sakāmvārdi” mūsdienu ķīniešu valodniecībā visbiežāk tiek apzīmēti arī ar citām ķīnizīmēm un dēvēti par *jenju* 諺語. Svarīga ir arī piezīme, ka sakāmvārds var sastāvēt no neierobežotu ķīnizīmju (un zilbju) skaita, bet *čenju* sastāv tikai no četrām ķīnizīmēm (četrām zilbēm). Līdz ar to var nonākt pie secinājuma, ka *jenju* mūsdienu ķīniešu valodniecībā ir daudz plašāks jēdziens par “*čenju*”.

Krievu izcelsmes sinologs Oļegs Gotlibs (*Олег Готлиб*) sadarbībā ar Ziemeļaustrumu pedagogijas universitātes (Dongbei Shifan Daxue 东北师范大学) svešvalodu nodaļas profesoru Mu Huajin 穆华英 vārdnīcā apkopoja 3500 četrzilbju izteicienus. Irkutskas valodniecības universitātes rektors Grigorijs Voskoboņniks (*Григорий Воскобойник*) vārdnīcas priekšvārdā min, ka *čenju* jeb ķīniešu valodā izplatīto frazeoloģisko vienību atveide ir maz

²⁹ He Ping 何平. Hanyu chengyu cidian. 汉语成语词典. Chengdu: Dianzi kejixue chubanshe, 2004, qianyan 前言.

³⁰ Lin M., Schalk L. *Dictionary of 1000 Chinese Idioms*. New York: Hippocrene Books, 2000, p. 5.

izpētīta joma, tādēļ šī vārdnīca ir pirmā *čenju* vārdnīca krievu sinoloģijā.³¹

Darba autore vēlas uzsvērt, ka pētnieku paveiktais darbs nesis lielu guvumu *čenju* izpētē krievu sinoloģijā, jo vārdnīca ietver ne tikai četrzilbju izteicienus ar transkripciju, norādi uz *čenju* izteiciena izcelsmi un komentārus, to lietošanas piemērus ķīniešu valodā, četrzilbju izteicienu burtisku tulkojumu, bet arī izteiciena iespējamās saturiskās analogas krievu valodā. Saturiski līdzīgu teicienu meklēšana citās valodās ir viens no risinājumiem, kas palīdz atveidot nozīmi un radīt līdzīgu efektu mērķvalodā, tomēr jāņem arī vērā, ka daudzi četrzilbju izteicieni ir jāskaidro Ķīnas kultūras kontekstā, un ne vienmēr iespējams atrast tiem atbilstošas vēsturiski un sociāli analogas situācijas citās valodās.

Oļega Gotliba un Mu Huajin vārdnīcā *čenju* ir definēts šādi:

*” Ir vispārpieņemts, ka čenju attēlo sava veida ķīniešu idiomu ‘ideālu’, un to nosaukums bieži tiek uztverts kā vispārējs termins idiomām kopumā. Čenju īpatnība ir to izcelsme rakstu avotos. Tie visi ir filozofisku vai māksliniecisku tekstu fragmenti. Pateicoties čenju izsmalcinātai, pilnīgai formai un idiomātiskai, tie ir kļuvuši par neatkarīgām ķīniešu valodas un ķīniešu kultūras vienībām.”*³²

Mu Huajin un Oļegs Gotlibs uzsver, ka četrzilbju izteicienu izcelsme ir meklējama filozofisku un arī māksliniecisku tekstu fragmentos. Darba autore uzskata, ka svarīgi būtu piebilst, ka *čenju* izteicieni atrodami arī vēsturiskajos darbos un hronikās. Piemēram “Vēsturnieka pierakstos” ir atrodami līdz pat 800 četrzilbju izteicieni. Jāatzīmē, ka, kaut arī starp sinologiem joprojām notiek diskusijas par avotā iekļauto dialogu un leģendu vēsturisko autentiskumu, tomēr “Vēsturnieka pieraksti” tiek uzskatīti par pirmo svarīgāko vēsturisko rakstu monumentu un ietver daudzus neapstrīdamus vēsturiskus faktus un liecības.

Ķīniešu sabiedrībā *čenju* lietošana sarunvalodā norāda uz to, ka cilvēkam ir pareiza un pilnīga izpratne par apgūtās valodas vēsturi, kultūru, folkloru, valsts nacionālajām īpatnībām un tautas paražām. Četrzilbju izteicieniem ir plaša un dziļa nozīme, tie ir īsi, bet ar ļoti dziļu domu.³³

Definējot *čenju* izteicienus vārdnīcā, tiek minēts kāds cits četrzilbju izteiciens *jeņ dzjeņ ji gai* 言簡意賅. Četrzilbju izteiciena burtisks tulkojums ir “vienkārši vārdi nozīmē pilnību”, un tas norāda, ka vārdi ir vienkārši, saprotami, īsi vai ka to ir maz, bet tie ietver dziļu patiesību. Piemēram, šo izteicienu var attiecināt uz jebkuru rakstu, kas ir īss vai kodolīgs, taču ir arī pilnīgs satura ziņā un ar dziļu domu. Četrzilbju izteiciena izcelsme meklējama Sun dinastijas

³¹ Готлиб О., Му Хуаин. *Китайско-русский фразеологический словарь*. Иркутск: ИГУ, 2019, 6. стр.

³² Ibid., 10.стр.

³³ Готлиб О., Му Хуаин. *Китайско-русский фразеологический словарь*. Иркутск: ИГУ, 2019, 8. стр.

neokonfuciānista Džan Dzai 張載 darbā “Džan dzi cjuan šu” 張子全書.³⁴

Svarīgi minēt, ka viens no pirmajiem *čenu* pētniekiem un tulkotājiem bija Viljams Skarboro (*William Scarborough*), (1841 – 1894) – Veslejāņu misionārs Ķīnā, tulkotājs un grāmatas “Hua cun ju jeņ” 話叢語諺 sastādītājs. Skarboro atzīst ķīniešu izteicienu nozīmīgumu misionāru vidū: “Ķīniešu izteicienu pārzināšana ir liela vērtība visiem, kas saskaras ar ķīniešiem, īpaši tas attiecas uz misionāru, sludinot viņiem.”³⁵

Viljams Skarboro apkopojis dažāda veida ķīniešu izteicienus un apgalvojis, ka tos ir gandrīz neiespējami klasificēt un precīzi definēt. Skarboro uzsver ķīniešu izteicienu unikalitāti salīdzinājumā ar citu tautu izteicienu, kā arī izceļ, ka ķīniešu izteicienu skaistumu iezīmē to īsums. Ķīniešu izteicienu piemīt arī simetrija un ritmiskums, kas nav raksturīgi izteicienu citās valodās.³⁶

Jāņem vērā, ka tai laikā vēl nepastāvēja jēdziens *čenu* un nebija izplatīta mūsdienu klasifikācijas sistēma, tādēļ grāmata jāizvērtē kritiski no mūsdienu ķīniešu valodniecības aspekta, jo Skarboro pieraksta izteicienu izrunu, pēc paša veidotas (mūsdienās novecojušas) transkripcijas sistēmas. Turklāt viņš neklasificē ķīniešu izteicienus pēc tiem raksturīgām lingvistiskām iezīmēm, bet piedāvā klasificēt tos tematiski, visus grāmatā iekļautos izteicienus vispārīgi, dēvējot par “ķīniešu sakāmvārdiem” (*Chinese proverbs*). Svarīgi izcelt, ka starp tiem atrodami arī daudzi *čenu* izteiceni. Viljama Skarboro viedoklis atspoguļo gan tulkotāja, gan citas kultūras un ticības pārstāvja skatījumu uz ķīniešu valodas izteicienu, tādēļ autore tomēr vēlējās to iekļaut darbā.

Ķīnas valodnieku biedrības loceklis Fu Huaicjin 符淮青, aprakstot ķīniešu valodas leksiku, min, ka ķīniešu valodā ir sastopami vairāku veidu izteiceni, kuru nosaukumi ietver ķīnizīmi *ju*, starp tiem minot arī *čenu* izteicienus. Valodnieks izceļ, ka *čenu* izteicienu ir raksturīga vārdu savienojuma (frāzes) vai teikuma struktūra, to veidojošie komponenti un konstrukcijas veidojas ilgstošas runas prakses rezultātā un to nozīme parasti ir pilnīga. Šos izteicienus var uzskatīt par stabilām valodas konstrukcijām. Fu Huaicjin ir izveidojis arī ķīniešu izteicienu klasifikāciju sistēmu, kas sīkāk tiks apskatīta trešajā nodaļā.³⁷

Valodnieks, kulturologs Oļegs Kornilovs izceļ četrzīlbu izteicienu tulkošanas problemātiku, minot, ka *čenu* izteiceni sastāv no četrām ķīnizīmēm, kas rada zināmas grūtības,

³⁴ Džan Dzai dzīves gadi (1020 — 1077). Skat. Zhang Zai 張載. Zhangzi quanshu juan liu. 張子全書卷六.

³⁵ Scarborough, W. *A collection of Chinese proverbs/ Hua cun yu yan* 話叢語諺. Shanghai: American Presbyterian Mission Press. 1875, preface.

³⁶ Nikolaeva O., Yakovleva E. The pragmatics of Chinese proverb quoting in the English and the Russian-Language mass media of PRC. *Asian Social Science*. 2015. 11 (15): 212-213.

³⁷ Ветров П. *Фразеология современного китайского языка: Синтаксис и стилистика*. Москва: Восточная книга, 2007, 11., 12. стр.

tulkojot izteicienus, jo daudzi būtiski vārdi četrzīlību izteicienā nemaz netiek ietverti, tomēr tie atklājas zemtekstā.³⁸

Valodnieks Kornilovs par četrzīlību izteicieniem izsakās šādi:

“Čenju ir “spārnoti izteicieni”, jo to izcelsme meklējama literārajos avotos. Visbiežāk tā ir frāze, kas parādās kā līdzība. Senie ķīniešu domātāji labprāt izmantoja čenju savos traktātos. Dažreiz pati līdzība tika aizmirsta, bet izteiciens uz visiem laikiem palika tautas atmiņā un čenju līdzīgi kā sakāmvārds vai teiciens, tika nodots no paaudzes paaudzē.”³⁹

Valodnieka Kornilova uzskatos atklājas četrzīlību izteicienu neparastā spēja – saglabāt aktualitāti daudzu dinastiju un gadsimtu laikā, kas nepiemīt cita veida teicieniem vai salīdzinājumiem. Darba autore uzskata, ka tas saistāms ar četrzīlību izteicienu kodolīgumu, tie ir īsi, bet arī izsmeļoši, tādēļ izteicienus ir viegli atcerēties. Ķīniešiem sarunvalodā nav nepieciešams lietot daudzus vārdus, lai izteiktu savu ideju, ja to vietā var izmantot teicienus, kas spēj izteikt to pašu domu četrās zīlēs.

Valodniece, sinoloģe Irina Voicehoviča savā grāmatā akcentē vairāku četrzīlību izteicienu saistību arī budisma reliģiskajām idejām. Piemēram, četrzīlību izteiciens *saṅ šen jou sjin* 三生有幸 burtiski tulkojams kā “trīs dzīvēs ir laime”. Izteiciens iezīmē budisma ticību pārdzimšanai un šeit “trīs dzīves” attiecas uz cilvēka pagājušo, tagadējo un nākošo dzīvi. Ja cilvēkam šo trīs dzīvu laikā ir lemts izzināt Buddhas mācību, tad jāuztver tas kā vislielākais labums un laime.⁴⁰

Salīdzinot sinologu, valodnieku un tulkotāju viedokļus, var izcelt vairākas kopīgas un atšķirīgas iezīmes pētnieku uzskatos. Var secināt, ka vairāki pētnieki četrzīlību izteicienus definē, uzsverot izteicienu īsumu, kodolīgumu, un izteiksmīgo nozīmi. Valodnieki Oļegs Kornilovs un sinologs Oļegs Gotlibs uzsver četrzīlību izteicienu saistību ar Ķīnas tradicionālo domu, uzskatot, ka daudzu četrzīlību izteicienu izcelsme ir saistāma ar filozofiskiem traktātiem.

Var arī secināt, ka pētnieku viedokļi dalās par to, kā labāk klasificēt un raksturot *čenju* izteicienus. Tulkotāji Leonards Šalks, un Mārdžerija Lin uzskata, ka vairumā gadījumu “ķīniešu sakāmvārdi” jeb *jeņju* nav uzskatāmi par “klasiskām idiomām” jeb *čenju* teicieniem, jo daudzi no ķīniešu sakāmvārdiem neatbilst idiomātisku izteicienu definīcijai. Valodnieks Oļegs Kornilovs *čenju* izteicienus dēvē par “spārnotiem teicieniem” (*крылатые выражения*), bet Oļegs Gotlibs četrzīlību izteicienus uzskata par sava veida “ķīniešu idiomātikas ideālu” (*идеал*

³⁸ Корнилов О. *Жемчужины китайской фразеологии*. Москва: ЧеРо, 2005, 25.стр.

³⁹ Ibid., 6.стр.

⁴⁰ Войцехович И. *Практическая фразеология современного китайского языка*. Москва: Восток-Запад, 2008, 21. стр.

китайской идиоматики).

1.4. Čenju valodnieku klasifikāciju sistēmās

Darba pirmās nodaļas ievadā jau tika apskatītas dažas vispārīgas ķīniešu valodas izteicienu klasifikācijas sistēmas. Ņemot vērā, ka ķīniešu četrzīlbu izteicieni ir ļoti daudzveidīgi, šajā apakšnodaļā tiks apskatītas arī citas klasifikācijas sistēmas, kas veltītas tieši *čenju* teicienu sistematizēšanai. Tiks apskatītas vairākas klasifikācijas sistēmas, kas *čenju* piedāvā sistematizēt pēc to lietojuma, izcelsmes, struktūras, leksiskajam un gramatiskajām īpatnībām. Apakšnodaļas beigās tiks salīdzinātas šīs klasifikācijas, un izcelts kopīgais un atšķirīgais valodnieku piedāvātajās sistēmās. Visbiežāk ķīniešu valodniecībā tiek izcelti divi *čenju* veidi pēc to lietojuma. Pirmkārt, tiek izšķirti tie četrzīlbu izteicieni, kas pieder pie formālās rakstu valodas, un galvenokārt tie atrodami tekstos. Otrkārt, tiek izšķirti tie četrzīlbu izteicieni, kas pieder pie ikdienas sarunvalodas, un biežāk tiek lietoti mutiski.⁴¹

Cita četrzīlbu izteicienu klasifikācijas sistēma piedāvā klasificēt *čenju* pēc to izcelsmes. Pirmkārt, tiek izdalīti *čenju*, kas daļēji pārveidoti vai tieši citēti no klasiskiem traktātiem. Otrkārt tiek izdalīti *čenju* no dzejas rindām vai ķīniešu pāru uzrakstiem, kuru izcelsme nav meklējama klasiskā rakstu avotā. Treškārt, atsevišķi tiek izcelti *čenju*, kas ir kā alūzija uz vēsturisku vai leģendāru, mītisku personību vai notikumu. Ceturkārt, tiek nodalīti tie četrzīlbu izteicieni, kas atrodami vairākos avotos, tiem raksturīgas dažādas formas un lingvistiskas īpatnības. Kā pēdējie tiek nodalīti tie *čenju* izteicieni, kurus nevar klasificēt ne pie vienas no iepriekš minētajām četrām kategorijām.⁴²

Cita ķīniešu izcelsmes valodnieka Ma Guofan 馬國凡 *čenju* klasifikācijas sistēma piedāvā izteicienus sadalīt divās grupās pēc to struktūras īpatnībām. Valodnieks uzskata, ka pirmajā grupā jānošķir tie četrzīlbu izteicieni, kurus iespējams sadalīt divās daļās, kas būs:

⁴¹ Stoch N. Distinctive features of chinese proverbs: A comparative study of suyu and yanyu and other types of shuyu. *Roczniki Humanistyczne*. 2016. 9(64): 53-54.

⁴² Wu Chu-hsia P. On the cultural traits of Chinese idioms. *Intercultural Communication Studies*. 1995. 5 (1):75-78.

1. tuvas pēc nozīmes,
2. pretējas pēc nozīmes,
3. ietvers atkārtotošos komponentu,
4. ietvers ciparus.

Otrajā grupā valodnieks nošķir četrzīlbu izteicienus, kas ir nedalāmi divās daļās pēc:

1. teikuma struktūras,
2. vārdu savienojuma struktūras.

Kā trešo grupu valodnieks izdala ne četrzīlbu *čenju* izteicienus, uzskatot, ka pastāv daži izņēmumi, kad *čenju* nav, saglabājuši savu fiksēto formu. Līdzīgs uzskats ir krievu sinologam Pāvelam Vetrovam, kas apgalvo, ka, kaut arī neparalēlās konstrukcijas *čenju* izteicieni visbiežāk ir sastopami četrzīlbu formā, tomēr starp tiem atrodami arī izņēmumi, kad *čenju* sastāv no piecām vai vairāk zīlēm.⁴³

Četrzīlbu izteicienus iespējams iedalīt arī divās kategorijās pēc leksiskajām un gramatiskajām īpatnībām - paralēlās un neparalēlās konstrukcijas *čenju*. Vārdi paralēlās konstrukcijās sastāv no diviem pāriem, bet neparalēlās konstrukcijās paralēlisms netiek ievērots. Šo klasifikācijas sistēmu ierosināja krievu valodnieks Pāvels Vetrovs.

Pastāv vairāki paralēlas konstrukcijas četrzīlbu izteicenu tipi:

1. kvantitatīvā *čenju* konstrukcija, kas sastāv no četrām morfēmām,
2. leksiski-semantiskā *čenju* konstrukcija ar līdzīgu leksisko sastāvu, kurai raksturīgi vārdu atkārtojumi un antonīmi,
3. gramatiskā *čenju* konstrukcija ar identisku sintaktisko struktūru,
4. fonētiskā *čenju* konstrukcija, kurai raksturīga toņu atkārtošānās.⁴⁴

Cits krievu valodnieks Vladimirs Gorelovs ierosināja funkcionāli-stilistisku četrzīlbu izteicenu klasifikāciju, uzskatot, ka *čenju* iespējams iedalīt pēc to funkcijām un stiliem:

1. sarunvalodas stila *čenju* teicieni,
2. publicistikas stila *čenju* teicieni,
3. zinātniski-tehniskā stila *čenju* teicieni,
4. oficiāli-lietišķā stila *čenju* teicieni,
5. dienesta stila *čenju* teicieni.⁴⁵

Pavisam atšķirīgu klasifikācijas sistēmu piedāvāja krievu valodnieks Oļegs Kaļinins.

⁴³ Ареева Ю. Чэньюй в системе китайской фразеологии и паремиологии. *Евразийский гуманитарный журнал*. 2020.1 (1): 26-27.

⁴⁴ Ареева Ю. Чэньюй в системе китайской фразеологии и паремиологии. *Евразийский гуманитарный журнал*. 2020.1 (1): 23-24.

⁴⁵ Ibid.

Valodnieks četrzīlību izteicienus iedalīja etimoloģiski, izceļot četras *čēnju* grupas:

1. sarunvalodas četrzīlību izteicieni,
2. *čēnju* no senajiem tekstiem,
3. ārvalstu aizguvumi jeb četrzīlību izteicieni, kas pārņemti no citām valodām,
4. jaunie *čēnju* jeb *čēnju*-neoloģismi.

Senos tekstus valodnieks piedāvā iedalīt trīs apakšgrupās, pirmajā grupā nošķirot tos *čēnju*, kuru izcelsme meklējama stāstos un līdzībās. Otrajā apakšgrupā valodnieks piedāvā iekļaut *čēnju* no vēsturiskiem nostāstiem un leģendām. Trešajā apakšgrupā valodnieks piedāvā iedalīt *čēnju*, kuru izcelsme meklējama senajos tekstos, un mūsdienās tie jau var būt dēvējami arī par “aforismiem”.

Trešo jeb ārvalstu aizguvumu grupu valodnieks iedala sekojošās apakšgrupās:

1. četrzīlību izteicienus, kas ķīniešu valodā popularizējās, tulkojot budistu kanonus,
2. četrzīlību izteicienus, kas pārņemti no franču valodas.

Būtu arī jāmin, ka valodnieks Oļegs Kaļinins uzskata, ka frazeoloģija tāpat kā cilvēku sabiedrība nemitīgi mainās un attīstās, tādēļ mūsdienās ķīniešu valodā parādās arī jauni četrzīlību teicieni jeb *čēnju*-neoloģismi, kuru izcelsme meklējama mūsdienu autoru darbos, tautas mākslā, kā arī politiskos lozungos. Jaunos *čēnju* teicienus valodnieks nošķir ceturtajā grupā.⁴⁶

Jāatzīmē, ka valodnieks izteica personīgu novērojumu, ka daudziem ķīniešu valodas četrzīlību izteicieniem pēc nozīmes var piemeklēt līdzīgus teicienus arī franču valodā. Valodnieks Oļegs Kaļinins šos *čēnju* izteicienus piedāvā nošķirt vēl vienā grupā.⁴⁷

Franču sinoloģe Fransuāza Sabāna (*Françoise Sabban*) atzīmē, ka četrzīlību izteicieni mēdz būt ļoti dažādi, tos iespējams klasificēt divās grupās:

1. *čēnju* teicieni, kurus ir iespējams sadalīt divās daļās, pieļaujami to pārvietojami teksta fragmentā, un, tos tulkojot, iespējams veikt nelielas izmaiņas vārdu sastāvā.
2. *čēnju* teicieni, kurus nav iespējams sadalīt divās daļās, tie nav pārvietojami teksta fragmentā, un, tos tulkojot, nav pieļaujamas izmaiņas to vārdu sastāvā.⁴⁸

⁴⁶ Калинин О., Радус Л. *Курс лекций по стилистике китайского языка*. Москва: ВКН, 2017, 112.стр.

⁴⁷ Калинин О., Радус Л. *Курс лекций по стилистике китайского языка*. Москва: ВКН, 2017, 109-112.стр.

⁴⁸ Henry K. Les chengyu du chinois: caractérisation de phrasèmes hors norme. *De Gruyter Mouton*. 2016. 7(1) 105–106.

Pēc piedāvātās sistēmas iespējams nodalīt tos četrzīlbu izteicienus, kas tulkošanas procesā pakļaujami dažādām manipulācijām no citiem *čenu* teicieniem, kas tulkošanas procesā ir tikpat kā nemaināmi.

Svarīgi ir arī atzīmēt, ka, organizējot četrzīlbu izteicienus vārdnīcās, daudzi pētnieki *čenu* teicienus izvēlās sistematizēt alfabētiskā secībā pēc *pinjīn* principa, izmantojot vārda pirmo burtu izteicienā. Piemēram, pēc šāda principa četrzīlbu izteicienus savā vārdnīcā (“*Dictionary of 1000 Chinese Idioms*”) ir sakārtojuši amerikāņu tulkotājs Leonards Šalks un taivāniete Mārdžerija Lin.⁴⁹

Savā zinātniskajā pētījumā par četrzīlbu izteicienu spāniete Izabella Fuente (*Isabel de la Fuente*) *čenu* izteicienus ir apkopojusi tabulā. Četrzīlbu teicienus tiek piedāvāts sistematizēt pēc to tulkošanā pielietojamajām metodēm. Pirmkārt, tiek minēta četrzīlbu izteiciena tulkošanas metode, un tiek sniegts šīs metodes skaidrojums. Tam seko četrzīlbu izteicienu piemēri un to iespējamās atveides iespējas spāņu valodā.⁵⁰

Izpētot valodnieku piedāvātās četrzīlbu teicienu klasifikācijas sistēmas, var secināt, ka *čenu* teicienus iespējams klasificēt pēc to lietojuma, izcelsmes, struktūras, kā arī leksiskajam un gramatiskajām īpatnībām. Visbiežāk sarunvalodā lietojamie *čenu* teicieni tiek nošķirti no tiem teicieniem, kas sastopami rakstu avotos. Jāuzsver, ka mūsdienu *čenu* – neoloģismi arī tiek nošķirti no citiem četrzīlbu teicieniem, kuru izcelsme meklējama senos vēsturiskos avotos. Būtu arī jāizceļ, ka daudzi citi pētnieki četrzīlbu izteicienus izvēlās sistematizēt, ne tikai pēc *pinjīn* principa, bet arī pēc izteicienu emocionālas nokrāsas, asociatīviem tēliem, to tulkošanā pielietojamām metodēm vai tematiski.

1.5. Četrzīlbu izteicienu vārdnīcas

Pastāv daudzas ķīniešu četrzīlbu izteicienu vārdnīcas. Dažas no tām ietver pat vairāk nekā 20 000 četrzīlbu izteicienu. Visbiežāk *čenu* vārdnīcas ietver arī literārus piemērus un komentārus par idiomatisko izteicienu izcelsmi. Ņemot vērā, ka *čenu* teicieni ir uzskatāmi arī par Ķīnas tautas vēsturisko mantojumu, ļoti iespējams, ka faktiskais četrzīlbu izteicienu skaits ir pat vēl lielāks.⁵¹

Svarīgi minēt, ka ir pieejams plašs četrzīlbu izteicienu vārdnīcu klāsts angļu un

⁴⁹ Lin M., Schalk L. *Dictionary of 1000 Chinese Idioms*. New York: Hippocrene Books, 2000, p. 6.

⁵⁰ De la Fuente I., Li Jing., Traducción directa e inversa de los modismos chinos: estudio empírico de la direccionalidad de traducción al español, *Estudios de Traducción*. 2018. 8(1): 133–149.

⁵¹ Wang Shan, Bond F., Ho Wan-Yu, Kng Christine. Identify idioms in Chinese translations. 9th Edition of its Language Resources and Evaluation Conference, Reykjavik, May 26 – 31, 2014. 719-720.

ķīniešu valodās, tādēļ darba pirmās nodaļas ceturtajā apakšnodaļā tiks apskatītas tikai dažas no *čenu* vārdnīcām. Šajā apakšnodaļā tiek salīdzinātas un izvērtētas arī dažas četrzīlību izteicienu informācijas tehnoloģiju meklēšanas un tulkošanas programmas.

Izpētīts, ka pirmā *čenu* vārdnīca “Maḡ haḡ liu bu čen ju” 滿漢六部成語 畚ā parādījās 1842. gadā. Tā sastāvēja no 2572 ierakstiem, kas ietvēra ne tikai četrzīlību izteicienus, bet arī citus ķīniešu valodas teicienus. Katrs ieraksts vārdnīcā sākumā tika veikts mandžūru valodā, un tad sekoja arī tā tulkojums senķīniešu valodā.⁵²

Savukārt pirmais apjomīgais četrzīlību izteicienu tiešsaistes saraksts sastāvēja no vairākiem citiem mazākiem *čenu* sarakstiem, un ietvēra aptuveni 4000 *čenu* izteicienus, kas atrodami interneta vidē. Apvienotais saraksts iekļāva gan Vikipēdijas, gan ķīniešu – angļu tiešsaistes vārdnīcas (*chinesenotes.com*), kā arī vairāku japāņu – angļu vārdnīcu un Ķīnas Centrālās Pētniecības Akadēmijas (Zhongyang Yan Jiu Yuan 中央研究院) pētnieku apkopotos četrzīlību izteicienus no informācijas tehnoloģiju bibliotēkas sistēmu programmas NLTK (*Natural Language Toolkit*). Apkopotais saraksts tika kritiski izvērtēts, un citi izteicieni, kas sastāvēja no vairāk nekā četrām zīlībām no saraksta tika izdzēsti manuāli.⁵³

Mūsdienās ir plaši pieejami ne tikai vairāki četrzīlību izteicienu tiešsaistes uzskaitījumi un rokasgrāmatas, bet arī specializētas *čenu* izteicienu bilingvālās vārdnīcas, daudzas no tām ir pieejamas angļu valodā. Piemēram, būtu jāmin 2010. gadā izdotā “Ķīniešu – Angļu idiomātisko izteicienu vārdnīca” (“*A Chinese-English dictionary of Chinese Idioms and Phrases*”) jeb “Haḡ jin čenu ci dieḡ” 漢英成語詞典, kas ietver ķīniešu rakstzīmes ar *pinjīn*, kā arī četrzīlību izteicienu skaidrojumu ķīniešu un angļu valodās. Vārdnīcā tiek iekļauti arī *čenu* lietošanas piemēri sarunvalodā, un minētas izteicienu atveides iespējas angļu valodā. Vārdnīcā kopumā iekļauti aptuveni 22 000 četrzīlību izteicieni. Četrzīlību izteicieni, kas ietver alūzijas uz kādu ķīniešu tekstu, tiek norādīts arī to izcelsmes avots, un dots neliels ieskats oriģinālteksta fragmentā.

Cita angļu valodā pieejama, un *čenu* izpētē nozīmīga vārdnīca ir arī 2010. gadā izdotā “500 visizplatītāko ķīniešu idiomu vārdnīca” (“*500 Common Chinese Idioms*”) jeb “Čen ju vu bai tiao” 成語五百條, kas ietver 500 mūsdienās visbiežāk izmantotos *čenu* teicienus ķīniešu valodā. Vārdnīcā tiek izcelti četrzīlību izteicienu sinonīmi un antonīmi, kā arī *čenu* tiek minēti gan tradicionālās, gan vienkāršotās formas ķīnizīmēs. Vārdnīcā tiek dots gan burtisks, gan brīvs četrzīlību izteiciena tulkojums. Ja ir kāds *čenu* teiciens, kas pēc nozīmes līdzinās kādam

⁵² Su Muoyuan. О современных китайских фразеологических словарях. *Русский язык и культура в зеркале перевода*. 2019. 1 (1): 437-438.

⁵³ Wang Shan, Bond F., Ho Wan-Yu, Kng Christine. Identify idioms in Chinese translations. 9th Edition of its Language Resources and Evaluation Conference, Reykjavik, May 26 – 31, 2014. 718-719.

teicienam angļu valodā, tad tas arī tiek minēts. Šajā vārdnīcā tiek ietverts arī *čēnju* lietojuma piemērs teikumā, kā arī iekļautas noderīgas piezīmes, un norādīta līniju secība ķīnizīmju rakstībai.

Izpētot krievu valodā pieejamās četrzīlību izteicienu vārdnīcas, var secināt, ka to ir visai maz. Kaut arī krievu valodā ir atrodamu daudzi zinātniski raksti par *čēnju* teicienu, tomēr pieejamas ir tikai divas ķīniešu valodas frazeoloģiskās vārdnīcas. Jāuzsver, ka angļu un arī ķīniešu valodā pieejamo *čēnju* vārdnīcu skaits ir daudz lielāks. Valodniece Irina Voicehoviča uzver, ka Ķīnā ir ļoti daudz dažādu frazeoloģisko vārdnīcu, tai skaitā arī bilingvālu. Šis fakts liecina par ķīniešu leksikogrāfijas sasniegumiem un sabiedrības pastiprināto interesi par ķīniešu frazeoloģiju, kā arī par nepieciešamību pētīt šāda veida lingvistiskās vienības un atrast tām pareizu pielietojumu sarunvalodā.⁵⁴

Jāmin, ka 2019. gadā tika izdots papildinātais *čēnju* vārdnīcas izdevums krievu valodā. Oļega Gotliba un Mu Huajin sastādītajā “Ķīniešu - krievu frazeoloģijas vārdnīcā” (“*Китайско-русский фразеологический словарь*”) ir ietverti aptuveni 3500 četrzīlību izteicieni. Katram četrzīlību izteicienam tiek norādīta transkripcija, pievienoti sastādītāju komentāri, dota norāde par izteiciena izcelsmi, kā arī tiek minēts izteiciena lietošanas piemērs sarunvalodā, un burtisks četrzīlība izteiciena tulkojums, kā arī, minēti tā, iespējamie analogi krievu valodā. Dažos četrzīlību izteicienos tiek izcelti arī to sastāvā esošie sinonīmi un antonīmi.⁵⁵

Cita krievu valodā pieejamā četrzīlību izteicienu vārdnīca ir 2009. gadā izdotā “Ķīniešu – krievu frazeoloģijas vārdnīcā” (“*Китайско-русский фразеологический словарь*”). Tās sastādītājs ir Konstantīns Tolmačs (*Константин Толмац*). Šī vārdnīca ietver aptuveni 2000 četrzīlību izteicienus, kas sakārtoti pēc *pinjiņ* fonētiskā principa. Minētie četrzīlību izteicieni ir ilustrēti ar piemēriem no mūsdienu literatūras un klasiskiem traktātiem.

Papildus bilingvālām vārdnīcām *čēnju* izpētē ieteicams pielietot arī monoligvālas četrzīlību izteicienu skaidrojošās vārdnīcas ķīniešu valodā, jo tās sniedz daudz plašākus izteicienu skaidrojumus, kā arī ietver četrzīlību izteicienos iekļautos jēdzienu skaidrojumus Ķīnas domas un kultūras kontekstā. Piemēram, 2004. gadā izdotā “Ķīniešu valodas *čēnju* izteicienu vārdnīca” 漢語成語詞典 jeb “*Haņ ju čēn ju ci dieņ*” iekļauj ne tikai plašas ziņas par izteiciena etimoloģiju, bet sniedz arī izteiciena lietojuma piemērus teikumā, kā arī ietver nozīmīgas piezīmes par to, kad ieteicams lietot noteiktu četrzīlību izteicienu, lai izvairītos no nevēlamām pārpratumiem sarunvalodā. Vārdnīca iekļauj vairāk nekā 10 000 četrzīlību

⁵⁴ Войцехович И. *Практическая фразеология современного китайского языка*. Москва: Восток-Запад, 2008, 15., 16.стр.

⁵⁵ Готлиб О., Му Хуаин. *Китайско-русский фразеологический словарь*. Иркутск: ИГУ, 2019.

izteicienus.

Cita vēl apjomīgāka vārdnīca ir “Ķīniešu četrzilbju izteicienu lielā vārdnīca” 中華成語大詞典 jeb “Džun hua čen ju da ci dien”, kas ietver 45 000 *čenju* izteicienus. Vārdnīcā tiek paskaidrotas *čenju* sastāvā esošo vārdu nozīmes, un tad seko četrzilbju izteiciena pamatnozīmes skaidrojums. Vārdnīcā tiek minēti arī piemēri no dokumentētām liecībām, piemēram no seniem rakstu avotiem un arī mūsdienu autoru darbiem, lai iezīmētu *čenju* lietošanas piemērus ikdienas dzīvē. Tiek sniegts neliels ieskats arī teksta fragmentā, kurā atrodams noteikts *čenju* izteiciens.

Beidzot *čenju* vārdnīcu apskatu, būtu jāmin arī vismaz dažas tiešsaistes *čenju* datubāzes, kas veidotas kā palīgresursi izteicienu tulkošanā. Laovai četrzilbju izteicienu tiešsaistes rokasgrāmata (*The Laowai's Unofficial Chengyu Guide*) ir veidota ar mērķi novērst materiālu trūkumu par četrzilbju izteicienu atveides iespējām angļu valodā. Šī mājaslapa ir kā tiešsaistes vārdnīca, kurai ir arī sava datubāze, kas ietver pieejamo *čenju* sarakstu. Mājaslapā piedāvāts izteiciena burtisks tulkojums, nozīmes skaidrojums un lietošanas piemērs sarunvalodā. Tiek minēta arī izteiciena emocionāli ekspresīvā nokrāsa, kas palīdz saprast, vai izteiciens lietojams pozitīvā vai negatīvā aspektā. Tiek dota norāde par izteiciena izcelsmi, un minēts skaidrojums par tā kontekstu. Minētā mājaslapa iekļauj daudzpusīgu *čenju* teicienu analīzi, tomēr datu bāzē iekļauto četrzilbju teicienu skaits ir neliels, jo mājaslapa veidota vien 2021. gadā.⁵⁶

Cita tiešsaistes četrzilbju izteicienu vārdnīca (*Chengyu Dictionary*) ietver vairāk nekā 30 000 *čenju* izteicienu, kuriem norādīts *pinjīn*, tulkojums angļu valodā, un dots skaidrojums ķīniešu valodā. Šī tiešsaistes vārdnīca ir veidota interesentiem, kuri vēlas apgūt ķīniešu valodu. Tās mērķis ir palīdzēt saprast izteicienu nozīmi un sniegt ieskatu par to kā ikdienā pareizi pielietot četrzilbju teicienus.⁵⁷

Var secināt, ka pastāv arī daudzas citas *čenju* teicienu tiešsaistes datubāzes un vārdnīcas, kas pieejamas angļu valodā, tomēr vairumā gadījumu tās ir pieejamas par samaksu. Šobrīd nepastāv mājaslapa, kurā būtu pieejami četrzilbju teicienu tulkojumi vairākās pasaules valodās. Šādas mājaslapas izveide būtu laba nākotnes perspektīva, kas visiem ķīniešu valodas interesentiem spētu atvieglot *čenju* apguvi. Var secināt, ka ir pieejams plašs *čenju* vārdnīcu klāsts ķīniešu un angļu valodās, tomēr krievu valodā ir pieejamas vien divas četrzilbju izteicienu vārdnīcas. Tiešsaistē nav pieejama arī neviena četrzilbju teicienu datubāze vai rokasgrāmata krievu valodā. Savukārt, latviešu valodā nav izdota neviena ķīniešu četrzilbju izteicienu

⁵⁶ The Laowai's Unofficial Chengyu Guide. Laowaichengyuguide.com, 2021. Pieejams: <https://laowaichengyuguide.com/index.htm> [skatīts 22.02.2022.]

⁵⁷ Chengyu Dictionary. Chinese-Tools.com, VerticalScope Inc, 2022. Pieejams: <https://www.chinesetools.com/chinese/chengyu/dictionary> [skatīts 25.02.2022]

vārdnīca, kā arī nav atrodama neviena *čēnju* datu bāze vai tiešsaistes vārdnīca, kas būtu pieejama latviešu valodā. Svarīgi izcelt, ka līdz ar jaunu četrzīlāju izteicienu parādīšanos mūsdienu autoru darbos un politiskos lozungos, nepieciešams izdot arī jaunas četrzīlāju teicienu vārdnīcas. No praktiskā aspekta skatoties, tieši tiešsaistes *čēnju* datubāzes un rokasgrāmatas ir īpaši ērtas, jo tās sniedz iespēju pie plašā seno *čēnju* teicienu klāsta pievienot arī četrzīlāju teicienus-neoloģismus.

2. Čenju piemēri no “Vēsturnieka pierakstiem” un to tulkošanā pielietojamās metodes

Četrzilbju teicienu unikālo iezīmju dēļ daudzi pētnieki atklāj, ka to tulkošana ir visai grūts uzdevums. Lai gan dažiem tulkotājiem ir jau liela pieredze čenju tulkošanā, joprojām pastāv daudzas problēmas, ar kurām nākas sastapties, tulkojot šos izteicienus. Bez noteiktām priekšzināšanām par Ķīnas kultūru un ķīniešu valodas idiomātiskiem izteicieniem čenju teicienu tulkojums nebūs saprotams lasītājam mērķa valodā.⁵⁸

Būtu arī jāizceļ, ka tulkošana ir cieši saistīta ar izvēles procesu. Lai sasniegtu vēlamo mērķi – veiktu veiksmīgu tulkojumu, tulkotājam jāņem vērā arī daudzi citi faktori, ne tikai kultūras nianses, bet arī ideoloģija, fons un paredzamā auditorija, kā arī jāpielieto adaptēšana un citas tulkošanas metodes.⁵⁹

Lai atrastu visefektīvāko metodi, kuru iespējams pielietot čenju teicienu tulkošanā, darba otrajā nodaļā četrzilbju izteicieni latviski tiks tulkoti, pielietojot dažādas tulkošanas metodes⁶⁰, ņemot vērā arī Ežēna Alberta Naidas funkcionālās ekvivalences teorijas idejas. Darba otrajā daļā tiek aprakstītas dažādas metodes, kuras pielietojamas četrzilbju izteicienu tulkošanā. Tiek tulkoti fragmenti no “Vēsturnieka pierakstiem”, kuros parādās četrzilbju izteicieni, un salīdzinātas čenju teicienu nozīmes Rūdolda Vjatkina un Vsevolodu Taskina, Viljama Nīnhausera “Vēsturnieka pierakstu” tulkojumos. Nodaļā veikta čenju teicienu analīze un tulkošanas metožu salīdzināšana.

2.1. Funkcionālās ekvivalences teorija čenju tulkošanā

Ežēna Alberta Naida funkcionālās ekvivalences teorija (*Functional Equivalence Theory*) tika augsti novērtēta un ietekmēja tulkošanas praksi kopumā. Tulkojot četrzilbju izteicienus, funkcionālās ekvivalences teoriju var izmantot, lai pārvarētu vairākas grūtības, ar kurām mēdz saskarties tulkotāji. Piemēram, izlasot izteicienu tulkojumu, lasītājiem mērķa valodā būtu to jāuztver, un uz to jāreaģē tāpat kā lasītājiem avota valodā. Ķīniešu četrzilbju

⁵⁸ Zhang Qing, Wang Jiaqi .Application of Functional Equivalence Theory in English Translation of Chinese Idioms *Journal of Language Teaching and Research*, 2010. 1 (6), 881-882.

⁵⁹ Fan Min. Cultural Issues in Chinese Idioms Translation, *Perspectives: Studies in Translatology*, 15 (4), 225-226.

⁶⁰ Jāatzīmē, ka darba autore lieto vārdu “metode”, atsaucoties uz burtisku tulkojumu, burtisku tulkojumu ar anotāciju,

brīvu tulkojumu, kā arī uz aizgūšanu, kombināciju, izlaišanu, transpozīciju un integrāciju. Par to valodnieku viedokļi izšķiras, un daži vārda ”metode” vietā izvēlas lietot vārdus “tehnika”, “stratēģija”, “pieeja” vai “procedūra”. Daži valodnieki arī uzskata, ka brīvs un burtisks tulkojums ir tulkojuma pamatmetodes, savukārt pārējās minētās būtu jānošķir kā burtiska vai brīva tulkojuma procedūras.

izteicienu tulkošana joprojām ir “ciets rieksts” tulkotājiem, jo tas kā noteikta valoda spēj izteikt vārdu nozīmi vai jēdzienus, var tikai zināmā mērā atbilst to nozīmei citā valodā.⁶¹

Naidas dinamiskās ekvivalences (*dynamic equivalence*) teorija tika atspoguļota Bībeles tulkojumā angļu valodā (“*Bible Good News Version*”). Pēc Naidas ieskatiem, tulkotajā tekstā jāizmanto “kopējā valoda” (*common language*), kas ir saprotama un pieņemama gan parastiem cilvēkiem, gan augsta līmeņa intelektuāļiem un dažādu kultūru pārstāvjiem. Piedāvājot dinamiskās ekvivalences tulkošanas teoriju, Naida uzskatīja, ka tulkotājam jāfokussējas uz oriģinālteksta nozīmi un garu, nevis uz lingvistisko struktūru formālo līdzvērtību oriģināltekstam.⁶²

1986. gadā Naida publicēja grāmatu (“*From One Language to Another*”), kur pirmo reizi tika pieminēta “funkcionālā ekvivalence”, kas ne tikai saglabāja “dinamiskās ekvivalences” tulkošanas teorijas būtību, bet arī ietvēra precizējumus vairākos definējumos. “Funkcionālās ekvivalences” teorija paredz “formālu ekvivalenci” (*formal equivalence*), kas uzsver uzticību oriģinālvalodas lingvistiskajai struktūrai. Naida piebilda, ka, tulkojot tekstu, uzmanība jāpievērš ne tikai oriģinālteksta nozīmei un garam, bet iespēju robežās arī teksta formai, jo arī tai ir nozīme. Ja formālo ekvivalenci iespējams saglabāt, nemainot nozīmi un saglabājot teksta garu, tas ir labākais variants. Ja nozīmi un garu ierobežo forma, tad formas līdzvērtību var ignorēt, t.i., “vispirms nozīme, tad forma”. Redzams, ka Naidas tulkošanas teorija ir pastāvīgi koriģēta, pilnveidota, attīstīta un pilnveidota praksē, lai panāktu veiksmīgāku tulkošanas efektu.⁶³

Jāuzsver, ka funkcionālās ekvivalences teorija atšķiras no vairuma agrīno teoriju, un tās pamatā ir trīs ļoti svarīgas idejas. Pirmā no tām ir ideja par ekvivalences jēdzienu. Viena no iespējām, kā definēt funkcionālo ekvivalenci tulkojumā, ir to raksturot kā “vistuvāko dabisko ekvivalentu avota valodas vēstījumam” (*the closest natural equivalent to the source-language message*). Svarīgi minēt, ka šeit vārds “ekvivalents” (*equivalent*) nav domāts kā sinonīms vārdam “identisks” (*identity*). Svarīga ir piezīme, ka to būtu jāsaprot kā pēc iespējas tuvāko, dabisko atveides variantu avota valodas vēstījumam. Savukārt vārds “dabisks” (*natural*) attiecas uz lingvistisko aspektu. Tulkojumam ir jābūt lasāmam (saistītam ar valodas formu) un saprotamam (saistītam ar saturu), jo dažādām valodām ir arī atšķirīgas iezīmes, kas saistītas ar to gramatiku un vārdu krājumu.⁶⁴

⁶¹ Zhang Qing, Wang Jiaqi. Application of Functional Equivalence Theory in English Translation of Chinese Idioms *Journal of Language Teaching and Research*, 2010. 1 (6), 880-881.

⁶² Li Yan. Nida's Translation Theory of “Functional Equivalence” and Its Application in Chinese. *Advances in Literary Study*, 2021. 9 (1), 12-13.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Zhang Qing, Wang Jiaqi. Application of Functional Equivalence Theory in English Translation of Chinese Idioms *Journal of Language Teaching and Research*, 2010. 1 (6), 882-883.

Otrā Naidas ideja ir saistīta ar lasītāja atbildes reakciju uz tulkojumu. Funkcionālā ekvivalence lielākā mērā ir saistīta ar lasītāju reakciju uz vēstījumu, nevis lingvistisko formu līdzvērtību. Attiecībā uz kultūras aspektu funkcionālā ekvivalence nosaka, ka mērķa valodas lasītājiem ir jāizprot kultūras informācija, kas ir pašsaprotama avota valodas lasītājiem. Ir pieļaujamas tulkotāja korekcijas formā un pat saturā, lai sasniegtu šādu efektu.⁶⁵

Trešā Naidas ideja ir saistīta ar daudzveidības jēdzienu. Funkcionālās ekvivalences teorija kvalificētam tulkojumam piedāvā vairākas atbilstības pakāpes no zemākās līdz augstākajai, nevis nosaka stingru standartu. Naida norāda uz vairākiem faktoriem, no kuriem atkarīga tulkojuma atbilstība pakāpēm: paša teksta ticamība, diskursa veids, mērķauditorija, tulkotā teksta pielietošanas veids, kā arī tulkojuma mērķis. Salīdzinājumā ar daudzām citām tulkošanas teorijām, kas piedāvā stingru tulkošanas standartu, funkcionālās ekvivalences teorija sniedz iespējas tulkošanas dažādībai.⁶⁶

Jāuzsver, ka Naidas teorija jau iepriekš ir, pielietota pētījumos par tulkošanas problemātiku, un ķīniešu tekstu atveides iespējām citās valodās, tādēļ būtu jāmin arī teorijas praktisks pielietošanas piemērs. Piemēram, teikuma *Jou nen nuaņ huo šeņ dzi, huaņ he dzjiņ džan de dzuo jun*. 有能暖和身子、緩和緊張的作用 burtisks tulkojums ir “Tas var sasildīt ķermeni un noņemt spriedzi” (*It can warm the body and relieve tension*). Kaut arī piedāvātajā tulkojumā ir saprotama teikuma galvenā doma, tas nespēj iezīmēt ķīniešu tradicionālās medicīnas īpatnības. Šo teikumu iespējams tulkot kā “Tas sasilda ķermeni un nomierina nervus⁶⁷” (*It has the effect of warming the body and calming the nerves.*), ķīniski - *jou nuaņ šeņ, aņ šeņ dzi gun sjao* 有暖身、安神之功效. Šī atveides iespēja ne tikai nodod pamatinformāciju, bet atbilst arī tradicionālās ķīniešu “medicīnas valodas” izteiksmes pazīmēm. Tiek sasniegts efekts, kad lasītājiem ir tāda pati reakcija uz tulkoto tekstu, it kā lasot oriģināltekstu.⁶⁸

Piemēram, arī tulkojot četrzīlbu izteicienu *dao da mo žun* 道大莫容, iespējams pielietot Naidas teorijas idejas. Burtiski izteicienu iespējams tulkot kā “lielam ceļam nav formas”, tomēr, tulkojot šo izteicienu burtiski, nav saprotama teiciena galvenā doma, tas nespēj iezīmēt arī izteiciena saistību ar Ķīnas domu un Konfūciju. Ķīnieši šī izteiciena pārnesto nozīmi spēj uztvert uzreiz, jo viņi jau no bērnības zina, ka izteiciena izcelsme saistāma ar Konfūcija

⁶⁵ Ibid., 881-882.

⁶⁶ Zhang Qing, Wang Jiaqi. Application of Functional Equivalence Theory in English Translation of Chinese Idioms *Journal of Language Teaching and Research*, 2010. 1 (6), 882-883.

⁶⁷ Zinātniskajā pētījumā *aņ šeņ* 安神 tiek piedāvāts tulkot kā “nomierina nervus” (*calming the nerves*). Iespējama vēl viena atveides iespēja *aņ* 安 attiecinot uz *aņ dzjin* 安靜 “mierīgs” vai “kluss”, bet *šeņ* 神 interpretēt kā “gars”. Ar domu, ka veselā (siltā) ķermenī ir vesels (mierīgs) gars.

⁶⁸ Li Yan. Nida's Translation Theory of “Functional Equivalence” and Its Application in Chinese. *Advances in Literary Study*, 2021. 9 (1), 14-15.

zināšanām. Lai tulkojums būtu saprotams arī lasītājiem mērķa valodā, izteicienu labāk būtu tulkot kā “[Konfūcija] ceļš ir garš un plašs, tāpēc pasaule viņu nespēj aptvert.” Šī atveides iespēja ne tikai nodod pamatinformāciju, bet arī iezīmē izteiciena izcelsmi, tā saistību ar Konfūcija mācību. Tiek sasniegts efekts, kad lasītājiem mērķa valodā ir tāda pati reakcija uz tulkoto tekstu, it kā lasot oriģināltekstu. Mūsdienās izteiciens tiek lietots arī situācijās, kad nepieciešams iezīmēt, ka patiesība ir tik varena, ka pasaule to nespēj uztvert.

2.2. Burtisks *čēnju* tulkojums, tulkojums ar skaidrojumu

Šajā apakšnodaļā tiks tulkoti fragmenti no “Vēsturnieka pierakstiem”, kuros parādās četrzīlību izteicieni, un salīdzinātas *čēnju* teicienu nozīmes Rūdolfā Vjatkina un Vsevolodu Taskina, Viljama Nīenhausera “Vēsturnieka pierakstu” tulkojumos. *Čēnju* teicieni latviešu valodā tiks tulkoti burtiski. Sākumā tiks sniegts tikai burtisks teicienu tulkojums (*Literal Translation*). Vēlāk šī tulkošanas metode tiks salīdzināta ar citu tulkojuma metodi, kad tulkojot teicienu burtiski, tam tiek pievienots arī nozīmes skaidrojums (*Literal Translation with Annotation*).

Joprojām diskutabls jautājums ir atšķirību noteikšana starp burtisku tulkojumu jeb tulkojumu "vārds vārdā" un brīvu tulkojumu, jeb tulkojumu, kas cenšas saglabāt "nozīmi, kas ietverta zemtekstā". Burtisks tulkojums ir cieši saistīts ar noteiktu vārdu, tikai retos gadījumos tas spēj pilnībā nodot oriģināla tekstā ietverto jēgu jeb nozīmi. Savukārt brīvs tulkojums nevar saglabāt lingvistisko formu precizitāti, jo tas pārāk tālu novirzās no vārda, tomēr vārds joprojām paliek tulkojuma pamatā. Attiecīgi neviena no metodēm nespēj pilnībā realizēt tulkošanas pamatmērķus, tomēr abas tulkošanas metodes laika gaitā ir guvušas atzinību vairāku tulkotāju vidū.⁶⁹

18.-20. gadsimtā daudzi tulkotāji pievērsās brīvam tulkojumam, tomēr daži turpināja uzstāt uz uz ārkārtēju literālismu, nepieciešamību maksimāli saglabāt tulkojuma tuvumu oriģinālam, pat ja tas traucē teksta jēgas uztveršanai un apgrūtina tā lasīšanu. Viņu vidū bija tādi slaveni krievu rakstnieki un tulkotāji kā Petrs Vjazemskijs (*Пётр Вяземский*), (1792-1878), Nikolajs Gnedičs (*Николай Гнедич*), (1784—1833), Afanasijs Fets (*Афанасий Фет*), (1820 -1892). Dažkārt tulkotāju talants un intuīcija pārvarēja literālisma barjeras. Vjazemska darbu tulkojumi nav bez literāriem nopelniem, īpaši Puškina darbu tulkojumi, Homēra "Īliadas" tulkojums, kas tika augstu novērtēti. Feta ekstrēmais literālisms lielāko daļu viņa tulkojumu gan lēma neveiksmei.⁷⁰

⁶⁹ Barbe, K. The Dichotomy Free and Literal Translation. *Meta: Translators' Journal*, 1996. 41(3), 328–332.

⁷⁰ Комиссаров В. *Современное переводоведение*. Москва: ЭТС, 2002., 102.,103. стр.

Valters Benjamins (*Walter Benjamin*), (1892-1940) bija tulkotājs, kas deva priekšroku tieši burtiskam tulkojumam. Valters Benjamins uzskatīja, ka reliģisko rakstu tulkojums, kas sniegts starp līnijām, ir jebkura tulkojuma “paraugs” vai “ideāls”. Latīņu valodas ietekmē radās vairāki šādi burtiski tulkojumi. Vairumā tie bija dažādi reliģiski teksti. Visbiežāk tulkojums tika iekļauts oriģināltekstos, pierakstīts starp rindām. Svarīgi minēt, ka šādi tulkojumi bija saprotami tikai nelielam skaitam izglītotu cilvēku, kuri pārvaldīja abas valodas.⁷¹

Augusts Vilhelms Šlēgels (*August Wilhelm von Schlegel*), (1767-1845) uzskatīja, ka tulkotājam jābūt "tik jūtīgam, līdz viņš spētu sasniegt pat pašai dziedzību". Šlēgels uzsvēra, ka, tulkojot darbu no kādas svešvalodas, pat mazākā mērā nav pieļaujama tā oriģinalitātes “nogludināšana”. Gluži pretēji tulkotāja pienākums ir iespēju robežās nodot visu teksta “skaistumu”, tam neko nepievienojot un nemainot pat zilbes vārdos. Protams, ka ievērot šādu principu, tulkotājam ir ļoti sarežģīti. Dažkārt nepieciešams pievērsties brīvam tulkojumam, bet noteikti nepieciešams arī saglabāt teksta stilu. Jāuzsver, ka Šlēgelis tomēr arī norādīja, ka, tulkojot dzeju, gan nav ieteicams ievērot precīzu katra vārda pārnesšanu, jo runa nav par “kopiju”, bet par tulkojumu, kā arī jāņem vērā vārdu spēles, kas dažreiz nav tulkojamas. Tādos gadījumos vārdus labāk būtu izlaist, nekā ķerties pie apgrūtināšanas un neveiklas pārfrāzēšanas.⁷²

Ežēna Alberta Naida grāmata (*"Language, Culture and Translating"*) arī sniedz ieskatu tulkošanas teorijā. Naida iezīmē gan burtiska tulkojuma priekšrocības, gan trūkumus. Tiek minēts, ka burtiskā tulkošana paredz tulkojuma standartizāciju, cenšoties neizraisīt nepareizas asociācijas vai pārpratumus, saglabājot idiomātiskā izteiciena pārnesto nozīmi, izteicienā ietvertos tēlus un tā nacionālo nokrāsu. No vienas puses, burtisks tulkojums var nodot avotvalodai raksturīgās iezīmes un sniegt priekšskatu par tautas kultūras īpatnībām. No citas puses, tas spēj iezīmēt tikai primitīvākās kultūras iezīmes. Svarīgi minēt, ka Naida uzskatīja, ka daudzi idiomātiskie izteicieni ir pārņemti no citām valodām, taču daudzi cilvēki par to nemaz nezina.⁷³

Jāatzīmē, ka burtiskā tulkošana principā tiek uzskatīta par vienu no tulkošanas procesa pamatmetodēm. Tā nosaka, ka teksta tulkojumam mērķa valodā jā saglabā tāda pati forma kā tekstam avota valodā. Pastāv divi burtiska tulkojuma veidi - burtisks tulkojums un burtisks tulkojums ar skaidrojumu jeb anotāciju. Daži četrzīlbu izteicieni ir kā alūzijas uz vēsturiskām, leģendārām vai mītiskām personām vai notikumiem, kas cieši saistīti ar Ķīnas kultūru. Dažus *čēnju* teicienus var saprast tikai tad, kad ir zināms par izteiciena vēsturisko fonu vai izcelsmi.

⁷¹ Barbe, K. The Dichotomy Free and Literal Translation. *Meta: Translators' Journal*, 1996. 41(3), 328–332.

⁷² Нелюбин Л., Хухуни Г. *Наука о переводе. История и теория с древнейших времен до наших дней*. Москва: Флинта, 2008., 71. стр.

⁷³ Wang Lanchun, Wang Shuo. A Study of Idiom Translation Strategies between English and Chinese. *Theory and Practice in Language Studies*, 2013. 3(9), 1694-1695.

Tādā gadījumā tulkotājam būtu obligāti jāsniedz arī anotācija.⁷⁴

Kā piemēru var minēt četrzīlbu izteicienu *aņ džēņ er vo* 安枕而卧. *Aņ džēņ* nozīmē “nolikt spilvenu vietā”, *er* ir saiklis “un”, *vo* ir darbības vārds “gulēt”. Izteiciena burtisks tulkojums ir “nolikt vietā spilvenu un gulēt”. Tā izcelsme meklējama “Vēsturnieka pierakstu” *liedzuaņ* 列傳 jeb “biogrāfiju” 31.nodaļā, kur tiek aprakstīta Cjin Bu 黥布⁷⁵ dzīves gaita. Pirms pievērsties pie izteiciena analīzes, būtu jāsniedz neliels ieskats par Cjin Bu personību. Cjin Bu (miris 195. g. p.m.ē.) nāca no Liu 六⁷⁶ reģiona. Viņu zināja arī kā Jin ši 英氏⁷⁷. Cjin 秦 dinastijas laikā (221. - 206.g.p.m.ē.) viņš valkāja vienkāršā iedzīvotāja apģērbu. Kad viņš bija jauns, kāds paskatījās uz viņa seju un teica: "Tu tiksī sodīts, un tad kļūsi par valdnieku⁷⁸." Kad viņš sasniedza pilngadību, viņš tika tiesāts likuma priekšā, un viņam piesprieda uz sejas veikt tetovējumu kā sodu. Paredzējums par Cjin Bu piepildījās.⁷⁹

Lai labāk saprastu Cjin Bu biogrāfijas ietvaros minētā četrzīlbu izteiciena nozīmi, nepieciešams apskatīt arī tā lietojumu kontekstā.

Četrzīlbu izteiciens *aņ džēņ er vo* parādās šajā “Vēsturnieka pierakstu” fragmentā:

“薛公對曰： “布反不足怪也。使佈出於上計，山東非漢之有也，出於中計，勝敗之數未可知也；出於下計，陛下安枕而臥矣。”⁸⁰

“*Sjue Gun*⁸¹ sacīja: “Nav brīnums, ka Bu saceļas. Ja Bu izdosies vislabākie plāni, tad kalnu austrumi vairs nepiederēs Haņ [valstij]. Ja Bu būs vidēji veiksmīgi plāni, tad uzvaru un zaudējumu nevarēs zināt. Ja viņš realizēs neveiksmīgus plānus, tad Jūsu Majestāte [varēs] gulēt mierīgi.”⁸²

Ja šo izteicienu lietot latviešu valodā kā izsaukmes teikumu, attiecīgi izrunāt ar noteiktu intonāciju, tad izteicienam būs negatīva emocionālā nokrāsa. (Nolikt vietā spilvenu un gulēt!) Var secināt, ka, tulkojot šo izteicienu burtiski, mainās tā emocionālā nokrāsa, un rodas maldīgas asociācijas. Tātad šajā gadījumā, pielietojot burtiska tulkojuma metodi, obligāti nepieciešams sniegt arī anotāciju par teiciena nozīmes skaidrojumu. Anotācija: Ķīniešu valodā

⁷⁴ Zhang Qing, Wang Jiaqi. Application of Functional Equivalence Theory in English Translation of Chinese Idioms *Journal of Language Teaching and Research*, 2010. 1 (6), 882-883.

⁷⁵ Cjin Bu bija zināms arī kā Jin Pu. Viņa segvārds bijis Cjin Bu, “tetovētais Pu”, kas saistīts ar Haņ dinastijas tetovēšanas praksi. Haņ dza ši 漢雜事 minēts, ka Jin pats mainījis savu uzvārdu, jo bijis tetovēts.

⁷⁶ Šis reģions atradās uz ziemeļaustrumiem no mūsdienu Liuaņas 六安 apgabala Aņhui provincē 安徽.

⁷⁷ Jin bija sena valstiņa, tās iedzīvotāji bija Dzjiu Jao 咎繇 pēcteči. Ķīnizīme ši 氏 attiecas uz dzimtas uzvārdu.

⁷⁸ Viljama Nīnhausera vadītajā tulkojumā tulkotāji Meghan Cai and Liu Qian piedāvā ķīnizīmi *van* 王 interpretēt kā karali (*king*).

⁷⁹ Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VIII. The memoirs of Han china, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 2008, p. 45.

⁸⁰ Sima Qian, 司马迁 Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄 (trans.), Shiji 史记. 分贝三. Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 2002, 2016 页.

⁸¹ Sjue Gun bija Ču 楚 valsts premjerministrs. Par viņa dzīves gaitu nav datu.

⁸² Šeit un turpmāk autores tulkojumi no senķīniešu valodas.

šim četrzīlību izteicienam ir pozitīva emocionālā nokrāsa. Tas saistāms ar mieru un klusumu pasaulē, attiecināms arī uz mierīgu dzīvi bez raizēm. Izteiciens tiek lietots situācijās, kad ieteicams atslābināties, neiespringt un nepārdzīvot. Jāatzīmē, ka izteicienu, iespējams, arī tulkot brīvi, nepievienojot anotāciju – “varat gulēt mierīgi” vai “mierīgi dusēt uz [sava] spilvena”. Meklējot citas izteiciena atveides iespējas latviešu valodā, svarīgi būtu arī salīdzināt pētnieku piedāvātās šī četrzīlība izteiciena atveides iespējas “Vēsturnieka pierakstu” tulkojumos krievu un angļu valodās.

Salīdzinot abu pētnieku piedāvātos tulkojumus, var secināt, ka Rūdolfs Vjatkins šī *čēnju* tulkošanā ir ievērojis četru vārdu principu, iespējams, ņemot vērā, ka izteiciens sastāv no četrām ķīnizīmēm. Visticamāk, tādēļ tulkojumā tiek ietverts vārds “saviem” (*своих*). Ķīniešu valodā šis vārds netiek iekļauts *čēnju* teicienā, visas detaļas atklājas fragmenta kontekstā. Pēc Rūdolfa Vjatkina piedāvātā tulkojuma, *čēnju* latviski var tulkot, kā “atpūsties uz sava spilvena” (*почивать на своих подушках*), tad arī latviešu valodā tiek ievērots četru vārdu princips.⁸³ Savukārt angļu valodā piedāvātajā tulkojumā vārds “spilvens” netiek ietverts vispār. Pēc Viljama Nīenhausera vadītā tulkojuma četrzīlību izteicienu latviski iespējams atveidot kā “apgulties atpakaļ un gulēt” (*lay back and sleep*), tādā gadījumā latviski arī tiek ievērots šis četru vārdu princips.⁸⁴

Šajā “Vēsturnieka pierakstu” nodaļā ir atrodamas vēl viens četrzīlību izteiciens. Četrzīlību izteiciens *da sji guo van* 大喜過望 parādās šajā “Vēsturnieka pierakstu” fragmentā:

“淮南王至，上方踞床洗，召佈人見，布甚大怒，悔來，欲自殺。出就舍，帳禦飲食從官如漢王居，布又大喜過望。”⁸⁵

“*Huainan*s⁸⁶ valdnieka valdīšanas laikā⁸⁷, kungs [Liu Ban]⁸⁸ sēdēja uz gultas un viņam mazgāja kājas⁸⁹. Viņš aicināja Bu uz tikšanos. Bu bija aizvainots, viņš nožēloja, ka ieradies, [un pat] padomāja par pašnāvību. Atgriežoties savos apartamentos, Bu ievēroja, ka ēdiens,

⁸³ “Се-гун ответил: “... Если же он будет действовать наихудшим образом, то вы, Ваше величество, можете *почивать на своих подушках*.”

Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) *Сыма Цянь. Исторические записки*. Т. VIII. Москва: Восточная литература, 2002., 106 стр.

⁸⁴ “The Magistrate of Hsueh replied saying, “If he comes up with an inferior plan, then Your Majesty can *lay back and sleep*.”

Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VIII. The memoirs of Han china, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 2008, p. 58.

⁸⁵ Sima Qian, 司马迁 Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄 (trans.), Shiji 史记. 分贝三. Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 2002., 2013 页.

⁸⁶ Huainana atradās Karojošo valstu periodā Vei valsts 魏 teritorijā, t.i., mūsdienu Šaņsi 陝西 provincē Kīnas ziemeļos.

⁸⁷ Tas notika 3. gada 12. mēnesī (204. g. pmē.). Huainanā valdīja valdnieks Liu An 刘安.

⁸⁸ Attiecas uz Han imperatoru Liu Ban 劉邦.

⁸⁹ Šī darbība bija Liu Ban veids, kā pārbaudīt cilvēka reakciju, lai noskaidrotu, vai viņš var būt uzticīgs sekotājs, taču Bu tas aizvainoja, jo saruna norisinājās šī procesa laikā.

dzērieni, galma kalpi bija tikpat labi kā pašam Haņ valdniekam, Bu ļoti nopriecājās,[tas] pārsniedza [visas viņa] cerības”.

Da sji nozīmē “liels prieks”, šeit tas lietots darbības vārda funkcijā, kā “ļoti priecāties”, guo nozīmē “pārsniegt”, van nozīmē “cerības”. Izteiciena burtisks tulkojums ir “nopriecāties, [ka] pārsniegtas cerības”. Četrzilbju izteiciens tiek izmantots gadījumos, kad ir liels prieks par negaidītām, labām ziņām, un tiek pārsniegtas visas cerības. Var secināt, ka šo četrzilbju teicienu ir iespējams tulkot burtiski, tas nezaudē savu nozīmi un nemaina emocionālo nokrāsu. Šajā gadījumā burtiskam tulkojumam nav obligāti nepieciešama arī anotācija. Meklējot arī citas čenju izteiciena atveides iespējas latviešu valodā, svarīgi būtu arī salīdzināt pētnieku piedāvātās šī teiciena atveides iespējas “Vēsturnieka pierakstu” tulkojumos.

Būtu jāmin, ka četrzilbju teicienu iespējams atveidot arī kā “negaidīts prieks” (*неожиданная радость*). Cita iespēja ir četrzilbju izteicienu latviski tulkot kā “būt bezgala priecīgam par to, ka rezultāts pārsniedza visas cerības” (*быть вне себя от радости, так как результат превзошел все ожидания*).⁹⁰

Salīdzinot abu pētnieku piedāvātos tulkojumus, var secināt, ka pēc Rūdolda Vjatkina piedāvātā tulkojuma čenju latviski var tulkot arī kā “ļoti priecāties, ka pārsniegtas visas cerības” (*превосходило все то, на что он надеялся, и сильно обрадовало*).⁹¹ Savukārt pēc Viljama Nīnhausera vadītā tulkojuma četrzilbju izteicienu latviski iespējams atveidot kā “būt laimīgam par to, ka pārsniegtas cerības” (*greatly happy, surpassing his expectations*).⁹²

Vēl viens četrzilbju izteiciens *ba dži ji dži* 拔幟易幟 atrodams “Vēsturnieka pierakstu” *liedzuaņ* sadaļas 32. biogrāfijā, kur tiek aprakstīta Haņ Sjiņ 韓信 dzīves gaita. Pirms pievērsties pie izteiciena analīzes, būtu jāsniedz neliels ieskats arī par Haņ Sjiņ personību. Haņ Sjiņ bija no 淮陰 Huaijņas⁹³ (miris 196 g.p.m.ē.). Viņš dzīvoja ļoti nabadzīgi, nepievērsa citu uzmanību, un viņam neizdevās kļūt par ierēdni. Nespējot sakārtot savu dzīvi un nodarboties ar tirdzniecību, viņš kļauja starp cilvēkiem, dzēra un ieturēja maltīti par viņu rēķinu.⁹⁴ Jāmin, ka vēlāk Haņ

⁹⁰ Сунь Чжичжэн (сост.) Жмак, А. (пер.) *Китайские идиомы*. Москва: Восток Бук, 2019, 47. стр.

⁹¹ “Но вернувшись в отведенные ему апартаменты, обнаружил, что обстановка, еда, питье, сопровождающая его свита были сходны с тем, чем пользовался сам Хань-ван. Это **превосходило все то, на что он надеялся, и сильно обрадовало его.**”

Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) *Сыма Цянь. Исторические записки*. Т. VIII. Москва: Восточная литература, 2002., 103.,104. стр.

⁹² “*The furnishings and articles for daily use, drinks and food, and attendant officials were as in the King of Han’s residence, so Pu was again **greatly happy, surpassing his expectations.***”

Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe’s Records VIII. The memoirs of Han china, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 2008, p. 53.

⁹³ Huaijņas apgabals atradās apmēram piecas jūdzes uz dienvidrietumiem no mūsdienu Cjindzjanas 清江 pilsētas, Huai 淮 upes dienvidu krastā.

⁹⁴ Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) *Сыма Цянь. Исторические записки*. Т. VIII. Москва: Восточная литература, 2002., 109. стр.

Sjiņ tomēr bija izdevies kļūt par karavadoni, kas rīkojies imperatora Gaodzu⁹⁵ 高祖 interesēs.

Lai labāk saprastu Haņ Sjiņ biogrāfijas ietvaros minētā četrzilbju izteiciena nozīmi, nepieciešams apskatīt arī tā lietojumu kontekstā. Četrzilbju izteiciens *ba dži ji dži* parādās šajā “Vēsturnieka pierakstu” fragmentā:

“韓信使人間視，知其不用，還報，則大喜，乃敢引兵遂下。未至井經口三十里，止舍。夜半傳發，選輕騎二千人，人持一赤幟，從間道草山而望趙軍，誡曰：“趙見我走，必空壁逐我，若疾人趙壁，拔趙幟，立漢赤幟。”⁹⁶

*“Kad Haņ Sjiņ sūtīja izlūkus, viņi uzzināja, ka [plāns] netiks īstenots. Izlūki atgriezās, lai par to ziņotu. Apmierināts [Haņ Sjiņ] uzdrošinājās izvest [savu] karaspēku [no Džao 趙]. Kad karaspēks bija vēl trīsdesmit li 里⁹⁷ attālumā no Džindzinas [pārejas], viņi apstājās atpūsties. Nakts vidū tika dota komanda virzīties uz priekšu. Tika izvelēti divi tūkstoši bruņotu jātnieku, [un] katrs turēja rokās sarkanu karogu. [Haņ Sjiņ] deva viņiem norādījumus, sakot: "Tiklīdz [Džao karaspēks] redzēs mūs atkāpjoties, viņi noteikti izies no vaļņiem un vajās mūs. Jūs ātri dodaties pie Džao vaļņiem, **noņemiet Džao karogus, uzstādiet Haņ sarkanos karogus.**”*

Šis četrzilbju izteiciens ir kā alūzija uz noteiktu notikumu, kas minēts “Vēsturnieka pierakstos”, tādēļ tam obligāti nepieciešams pievienot arī anotāciju, lai būtu skaidrs kādēļ, tiek minēti šie karogi. Haņ Sjiņ ar savu karaspēku gatavojās iebrukt Džao⁹⁸ 趙, tad, kad tās armija pametīs pilsētu. Haņ Sjiņ karaspēks izmantoja iespēju iekļūt pilsētā, izvilkt Džao karogus un to vietā novietot Haņ armijas karogus. Tā bija labi pārdomāta militārā stratēģija.

Pievēršoties izteiciena analīzei, jāmin, ka *ba* nozīmē “izvilkt” vai “noņemt”, *dži* attiecas uz “militāro karogu”, *ji* nozīmē “mainīt”. Attiecīgi izteiciena burtisks tulkojums ir “izvilkt karogu, mainīt karogu”. Četrzilbju izteiciens tiek lietots stratēģijas kontekstā, kad nepieciešams pavērot citu cilvēku stratēģiju, lai izdevīgi mainītu savu nostāju vai pozīciju. Mūsdienās tas tiek lietots pārnestā nozīmē, tad, kad kādu vecāku lietu aizstāj jaunāka vai mūsdienīgāka. Var secināt, ka šo četrzilbju teicienu ir iespējams tulkot burtiski, tas nezaudē savu nozīmi, tomēr šajā gadījumā burtiskam tulkojumam ir obligāti nepieciešama arī anotācija. Bez pievienotās anotācijas nebūtu skaidrs, ar kādu nolūku karogi tiek mainīti. Meklējot arī citas *čēnju* izteiciena atveides iespējas latviešu valodā, svarīgi būtu salīdzināt arī pētnieku piedāvātās šī teiciena atveides iespējas “Vēsturnieka pierakstu” tulkojumos.

Salīdzinot abu tulkotāju piedāvātās četrzilbju izteiciena atveides iespējas, var secināt,

⁹⁵ Pirmais Haņ imperators, zināms arī kā Liu Ban 劉邦.

⁹⁶ Sima Qian, 司马迁 Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄 (trans.), Shiji 史记. 分贝三. Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 2002., 2026 页.

⁹⁷ *Li* 里 ir tradicionāla ķīniešu attāluma mērvienība. Tā atbilst 500 metriem.

⁹⁸ Viena no septiņām lielākajām valstīm karojošo valstu perioda laikā Ķīnā.

ka tās ir līdzīgas. Jāatzīmē, ka Rūdolfis Vjatkins *dži* piedāvā tulkot to kā “стыг”.⁹⁹ Šis vārds Senajā Krievzemē attiecās uz militāru karogu, karaspēka simbolu, kas pauda vienotības ideju. Sinologs apzināti neizmanto vārdu “флаг” (karogs), lai piedāvātu tuvāko tulkojuma ekvivalentu, kas būtu labāk saprotams lasītājiem krievu valodā (*сорвете знамена Чжао и водрузите наши ханьские красные стяги*). Viljams Nīenhausers arī izmanto vārdu “guidon”, kas attiecas tieši uz militāru karogu (*pull out the guidons of Chao and set up the red guidons of Han*).¹⁰⁰ Svarīgi minēt, ka mūsdienās šis izteiciens tiek lietots, arī neatsaucoties uz Haņ un Džao. Piemēram, situācijās, kad jauna lieta aizstāj veco, šo izteicienu var tulkot arī kā “noņemt vienu karogu, uzstādot citu”. Tātad vārdu “karogs” iespējams interpretēt pārnestā nozīmē, attiecinot to uz kādu noteiktu lietu.

Var secināt, ka burtiski tulkojot dažus *čenju* teicienus mainās to emocionālā nokrāsa. Tādos gadījumos burtiskam tulkojumam obligāti jāsniedz arī anotācija. Būtu arī jāmin, ka reti atrodami četrzīlību izteicieni, kurus iespējams tulkot tikai burtiski, nesniedzot anotāciju. Vairumā gadījumu līdz ar burtisku *čenju* tulkojumu būtu nepieciešams arī teiciena nozīmes skaidrojums jeb anotācija, īpaši tad, kad izteiciens saistīts ar noteiktu vēsturisku notikumu vai personību. Dažreiz nepieciešams izvērtēt šīs tulkošanas metodes efektivitāti un izvēlēties citu šim noteiktajam izteicienam atbilstošu tulkošanas metodi, piemēram, vairumā gadījumu *čenju* tulkošanā iespējams pielietot brīvu tulkojumu.

2.3. Brīvs tulkojums un aizguvumu metode *čenju* tulkošanā

Cita tulkošanas pamatmetode ir brīvs tulkojums. Daudzu idiomātisku izteicienu tulkošanā nevar pielietot burtisku tulkojumu, jo lasītāji no citām valstīm neizprot idiomātiskos izteicienus, kas iezīmē noteiktai kultūrai raksturīgas iezīmes. Arī dažām anekdotēm vai leģendām, kas nav zināmas citu kultūru pārstāvjiem būtu jāpievieno skaidrojums zemsvītras piezīmē, lai sniegtu par tām plašāku ieskatu. Brīvs tulkojums paredz arī valodas ekspresīvās leksikas saglabāšanu, lai pilnvērtīgi nodotu izteiciena nozīmi mērķa valodā. Tas var ietvert arī

⁹⁹ “В [отданном] распоряжении говорилось: «Когда чжаосцы увидят, что мы отходим, они непременно бросят свои укрепления и станут преследовать нас; тогда вы стремительно ворветесь в чжаоские бастионы, сорвете знамена Чжао и водрузите наши ханьские красные стяги.»
Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) *Сыма Цянь. Исторические записки*. Т. VIII. Москва: Восточная литература, 2002., 114.,115. стр.

¹⁰⁰ “[Han Hsin] instructed them saying, “Once [the troops of] Chao see us retreat, they will definitely vacate their barricades and pursue us. You enter the barricades of Chao quickly, **pull out the guidons of Chao and set up the red guidons of Han.**”

Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VIII. The memoirs of Han china, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 2008, p. 81.

papildinājumus un svītrojumus, lai četrzilbju teiciens mērķa valodā izklausītos dabiski.¹⁰¹

Protams, no tulkotāja puses nav īpaši veiksmīgi pievienot detaļas, kuras nav iekļautas avota tekstā, kā to darīja pazīstamais (ar dažiem saviem tulkojumiem bēdīgi slavenais) krievu tulks Iriniarhs Vedenskijs (*Иринарх Веденский*), (1813- 1855). Dažreiz tulkotājam var būt nepieciešams arī nedaudz modernizēt klasisko tekstu, tomēr nav lietpratīgi arī saīsināt avota tekstu kā Antuāns Houdars Mote (*Antoine Houdar de la Motte*), (1672-1731), kurš saīsināja divdesmit četras “Iliādas” grāmatas līdz divpadsmit, veicot brīvu tulkojumu, un tajā, neiekļaujot daudzas nozīmīgas detaļas. Jāatzīmē, ka daudzos gadījumos ir obligāti nepieciešams pielietot brīvu tulkojumu, piemēram, tulkojot dzejoļus, tulkotājam ir nepieciešama zināma brīvības pakāpe. Brīvs tulkojums ir plaši pielietots arī tulkojot romānus un filmu nosaukumus.¹⁰²

Heinrihs Šteinhevels (*Heinrich Steinhöwel*), (1412–1482) ir paši slavens ar Ēzopa fabulu tulkojumiem. Savos tulkojumu priekšvārdos tulkotājs apgalvoja, ka oriģināls ir jātulko nevis “vārds vārdā”, bet gan jācenšas saglabāt "nozīmi, kas ietverta zemtekstā". Šādas teorētiskās pārdomas ietekmēja arī viņa daiļradi. Daudzi Šteinhevela tulkojumi atšķīrās ar ievērojamu brīvību, un vienkāršību, tajos saskatāma Šteinhevela vēlme veiksmīgi pārnest oriģināla tekstā ietvertās idejas.¹⁰³

Mihaels Šreibers (*Michael Schreiber*), (dz.1962) piedāvāja plašu brīva tulkojuma definīciju, iezīmējot arī dažas atšķirības starp burtisku un brīvu tulkojumu. Šreibers uzsver, ka brīvs tulkojums parasti tiek pretstatīts burtiskam tulkojumam. Ja burtiskā tulkojumā tulkotājam ir jābūt “uzticīgam” oriģināltekstam, piemēram, tulkojot Bībeli un citus svētos tekstus, tad veicot brīvu tulkojumu tulkotāja uzdevums ir pēc iespējas precīzāk nodot, pirmkārt, tā saturu, nevis tās formālās iezīmes. Attiecīgi brīvā tulkojumā ir pieļaujamas vairākas atkāpes no oriģinālā teksta formas, lai teksta saturs būtu nodots veiksmīgi.¹⁰⁴

Vilens Komisarovs (*Вилен Комиссаров*), (1924-2005) piedāvāja citādas burtiska un brīva tulkojuma definīcijas. Komisarovs uzsvēra, ka ar burtisku tulkojumu jāsaprot tulkojums, kas atveido komunikatīvi nenozīmīgus oriģināla elementus, kā rezultātā vai nu tiek pārkāptas valodas normas, vai arī tulkojums kļūst nesaprotams, netiek precīzi nodots faktiskais oriģināla saturs. Brīvu tulkojumu Komisarovs definēja kā tulkojumu, kas veikts zemākā ekvivalences

¹⁰¹ Wang Lanchun, Wang Shuo. A Study of Idiom Translation Strategies between English and Chinese. *Theory and Practice in Language Studies*, 2013. 3(9), 1695-1696.

¹⁰² Proshina, Z. Theory of translation (english and russian) 3d edition, revised. Vladivostok: Far Eastern University Press, 2008.,p.25.

¹⁰³ Базылев В. Geschichte der Übersetzungstheorie (история теории перевода), Cyberleninka.ru, КиберЛенинка, 2012. Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/geschichte-der-bersetzungstheorie-istoriya-teorii-perevoda> [skatīts 22.04.2022]

¹⁰⁴ Архипов С. Freie Übersetzung (свободный перевод, вольный перевод), Cyberleninka.ru, КиберЛенинка, 2012. Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/freie-bersetzung-svobodnyy-perevod-volnyy-perevod> [skatīts 22.04.2022]

līmenī nekā burtisks tulkojums, tas ir nepietiekami precīzs, pārāk “brīvs”.¹⁰⁵

Jāatzīmē, ka Krievijas Impērijas laikā popularitāti guva tieši brīvi tulkojumi. Par spīti oficiālajai cenzūrai, un par labu demokrātisku ideju veicināšanai darbojās tādi tulki kā Vasīlijs Kuročkins (*Василий Курочкин*), (1831-1875), Dmitrijs Miņajevs (*Дмитрий Минаев*), (1835-1889), Mihails Mihailovs (*Михаил Михайлов*), (1829- 1865). Viņi radīja brīvus tulkojumus, veicot smalkas izmaiņas tulkojuma tekstā, kas raisīja asociācijas ar tā laika realitāti.¹⁰⁶

Cita svarīga tulkošanas metode - aizguvuma metode tiek realizēta, atrodot līdzvērtīgu idiomātisku izteicienu citā valodā. Ja tulkotājs var atrast izteicienu, kas pēc nozīmes, formas vai asociācijas ir tuvs ķīniešu valodas teicienam, tas ir apsveicami. Aizguvuma metode tulkojumā var būt īpaši noderīga, lai lasītājiem būtu vieglāk saprast tekstu, kā arī viņi spētu izlasīt to raitāk. Rezultātā, ja teksts tulkots, pielietojot aizņemšanās metodi, tad lasītājiem jābūt “dabiskai” reakcijai uz tekstu, gluži, kā lasot dzimtajā valodā¹⁰⁷.

Pielietojot aizguvumu metodi, tulkotāju mēdz mulsināt līdzība starp frazeoloģiskajām vienībām dažādās valodās, tomēr dažreiz tām mēdz būt arī atšķirīgas, pat pretējas nozīmes. Avota valodā un mērķa valodā var būt idiomātiskie izteicieni, kas pēc formas ir identiski, bet tiem ir atšķirīga figurāla nozīme. Jāņem vērā, ka bieži vien atrodamas pēc nozīmes līdzīgas, bet pēc emocionālās un asociatīvās nokrāsas atšķirīgas idiomās, un tāpēc ne vienmēr iespējams pielietot aizguvumu metodi to tulkošanā. Svarīgi būtu arī minēt, ka pastāv arī starptautiskas idiomās, kas veidojušās grieķu vai latīņu valodu iespaidā, un pēc tam tās tika aizgūtas citās valodās. Jāatzīmē, ka daudziem idiomātiskiem teicieniem nav atrodami arī ekvivalenti citās valodās. Ja mērķa valodā nav identiskas vai līdzīgas frazeoloģiskās vienības, tiek sniegts frazeoloģiskās vienības figurālās nozīmes tulkojums-skaidrojums, tiek zaudētas frazeoloģiskās vienības asociatīvās īpašības. Viens no veidiem, kā informēt lasītāju par idiomātiskās vienības klātbūtni tekstā, ir sniegt komentāru par tās tulkojumu.¹⁰⁸

Edvards Sapirs (*Edward Sapir*), (1884 – 1939) bija viens no pirmajiem pētniekiem, kas uzsvēra valodas kontaktu nozīmi. Viņš atzīmēja, kā ķīnieši papildināja korejiešu un japāņu valodas vārdu krājumu, un angļu valoda no franču valodas aizguva leksiku un afiksus, taču abos gadījumos aizguvumi nebija abpusēji. Rūpīga aizguvumu izpēte sniedz interesantu ieskatu pasaules kultūru vēsturē. Plašākā nozīmē senķīniešu, sanskrita, arābu, grieķu un latīņu valodas bija piecas valodas, kurām bija liela nozīme kultūru starpniecībā.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Комиссаров В. *Современное переводоведение*. Москва: ЭТС, 2002., 113. стр.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Zhang Qing, Wang Jiaqi. Application of Functional Equivalence Theory in English Translation of Chinese Idioms *Journal of Language Teaching and Research*, 1 (6), 886-887.

¹⁰⁸ Илюшкина М. *Теория перевода: основные понятия и проблемы*. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2015., 60., 61. стр.

¹⁰⁹ Hoffer, B. Language Borrowing and Language Diffusion. *Intercultural Communication Studies*, 11 (4), 4-5.

Holgers Pedersens (*Holger Pedersen*), (1867- 1953) savā 1924. gadā izdotā grāmatā “The Discovery of Language” dokumentē valodniecības zinātnes attīstību 19. gadsimtā. Izpētīts, ka 18. gadsimtā valodnieciskos pētījumos maz uzmanības tika pievērsts līdzību izpētei starp aizguvumiem. Nākamā pusotra gadsimta laikā tika izstrādāta liela daļa pētījumu, kas pievērsās aizguvumu izpētes metodes teorijai un tās pielietošanai praksē. Piemēram, Rasmuss Rasks (*Rasmus Rask*), (1787 – 1832) centās izcelt svarīgu lingvistisko problēmu, iezīmējot, ka dažām valodām ir tendence “pretoties” aizgūšanas procesam, īpaši, ja oriģinālteksts ir cieši saistīts ar noteiktām dzīves jomām, tas attiecas, piemēram, arī uz reliģiskiem tekstiem.¹¹⁰

Aizgūšana tiek definēta kā valodas elementu importēšanas process no vienas valodas sistēmas citā. Šis ir process, kas norisinās katru reizi, kad noteiktā laika periodā saskaras divas kultūras. Jāatzīmē, ka arī Eināra Haugena (*Einar Haugen*), (1906-1994) 1950. gada raksts par aizguvumiem “The analysis of linguistic borrowing” iezīmē intereses pieaugumu par šo tulkošanas metodi. Lielākā daļa agrāko darbu bija veltīta valodniecības vēsturei, un lielākā daļa turpmāko darbu bija veltīta noteiktām valodniecības jomām. Agrīnā aizgūšanas procesa izpēte uzsvēra tādus valodas elementus kā vārdu krājumu, fonoloģiju un gramatiku.¹¹¹

Jauni pētījumi, kas veltīti aizgūšanas metodei parādījās 20. gadsimta otrajā pusē. Pēc Uriela Veinreiha (*Uriel Weinreich*), (1926 -1967) 1953. gadā izdotās grāmatas “Languages in Contact”, pieaugu interese par vienas valodas ietekmi uz citu valodu kultūras kontakta iespaidā. Aizguvumu metode kļuva par īpaši nozīmīgu izpētes jautājumu 20. gadsimta piecdesmitajos gados.¹¹²

Četrzilbju izteiciena *bao li dzi sui* 暴戾恣睢 izcelsme meklējama “Vēsturnieka pierakstu” *liedzuan* jeb biogrāfiju sadaļas 1. biogrāfijā, kur tiek aprakstīta Bo Ji 伯夷 dzīves gaita. Pirms pievērsties izteiciena analīzei, būtu jāsniedz neliels ieskats par Bo Ji personību. Bo Ji un Šu Cji 叔齊 bija Gu Džu 孤竹 valstiņas valdnieka dēli. Viņu tēvs gribēja, lai Šu Cji pārņemtu troni pēc viņa nāves, bet Šu Cji atdeva troni Bo Ji. Bo Ji teica: "Tā bija tēva vēlēšanas [lai Šu Cji mantotu troni], un aizgāja. Šu Cji nevēlējās pārņemt troni, un arī pameta pilsētu. [Gu Džu] valstiņas iedzīvotāji iecēla tronī trešo vidējo dēlu.¹¹³ Jāmin, ka viņi abi ļoti sēroja pēc tēva nāves, un viņu dzīves aprāvās kalnos no bada. Lai labāk saprastu Bo Ji biogrāfijas ietvaros minētā četrzilbju izteiciena nozīmi, nepieciešams apskatīt arī tā lietojumu kontekstā.

Četrzilbju izteiciens *bao li dzi sui* parādās šajā “Vēsturnieka pierakstu” fragmentā:

¹¹⁰ Ibid., 2-3.

¹¹¹ Hoffer, B. Language Borrowing and Language Diffusion. *Intercultural Communication Studies*, 11 (4), 1-2.

¹¹² Ibid., 2-3.

¹¹³ Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VII. The Memoirs of Pre-Han China, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 1994, p. 2.

“天之報施善人，其何如哉！盜雕日殺不辜，肝人之肉，暴王戾恣睢，聚黨數千人橫行天下，竟以壽終。是遵何德哉？”¹¹⁴

“*Kā cienīgiem cilvēkiem [gūt] Debesu labklājību? Laupītājs Dao Dži 盜蹠 katru dienu galināja nevainīgus cilvēkus, ēda cilvēku aknas, pastrādāja ļaundarības. Sapulcēja tūkstošiem cilvēku lielā grupējumā, un nodarīja postu visai pasaulē, bet galu galā nomira [cienīgā] vecuma dēļ. Par kādiem tikumiem [viņš ticis apbalvots]? ”*

Četrzilbju izteiciens tiek izmantots, aprakstot cilvēka personību, tam ir negatīva emocionāla nokrāsa. Šajā četrzilbju izteicienā nav nepieciešamības tulkot katru vārdu "vardarbīgs; nepakļāvīgs; izdabāt sev; atbrīvots", svarīgi ir saprast izteiciena kopējo nozīmi. Līdz ar to burtiska tulkojumā vietā labāk pielietot brīva tulkojuma metodi. Izteicienu labāk tulkot kā "cilvēks, kas pastrādā ļaundarības" vai "cilvēks, kas pastrādā briesmīgus nedarbus". Tas tiek attiecināts uz nežēlīgu un augstprātīgu personību. Meklējot arī citas *čēnju* izteiciena atveides iespējas latviešu valodā, svarīgi būtu salīdzināt arī pētnieku piedāvātās šī teiciena atveides iespējas "Vēsturnieka pierakstu" tulkojumos.

Salīdzinot pētnieku piedāvātos tulkojumus, var secināt, ka Rūdolfis Vjatkins, aprakstot nežēlīga cilvēka personību, vēlējies izcelt tieši viņa slikto rīcību. Pēc Rūdolfā Vjatkina piedāvātā tulkojuma, *čēnju* latviski var tulkot brīvi kā "rīkoties tik ļauni, cik vien iespējams" (*злодействовал, как только мог*).¹¹⁵ Pēc Viljama Nīnhausera vadītā tulkojuma četrzilbju izteicienu latviski iespējams atveidot, tulkojot burtiski kā "nežēlīgs, cietsirdīgs, stūrgalvīgs, augstprātīgs" (*cruel and ruthless, willful and arrogant*).¹¹⁶ Pētnieks vēlējies uzskaitīt rakstura īpašības, kas atbilst šai noteiktai personībai.

Četrzilbju izteiciena *bei paņ lan dzji* 杯盤狼藉 izcelsme meklējama "Vēsturnieka pierakstu" biogrāfiju sadaļas 66. biogrāfijā, kas veltīta vairākām asprātīgām personībām - *hua dzji* 滑稽. Būtu jāmin, ka šīs nodaļas nosaukums ir tulkots dažādi. Rūdolfis Vjatkins min, ka sinologs Vasīlijs Aleksejevs (*Василий Алексеев*) tulkojis to kā "Atsevišķs stāstījums par "šaubīgajiem" oratoriem". (*Отдельное повествование о скользких говорунах*). Sinologs Timotejs Pokora (*Timoteus Pokora*) šo nodaļas nosaukumu piedāvājis tulkot citādi, dēvējot to

¹¹⁴ Sima Qian, 司马迁 Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄 (trans.), Shiji 史记. 分贝三. Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 2002, 1549 页.

¹¹⁵ "Разбойник Чжи каждый день убивал ни в чем не повинных людей, ел человеческую печень, злодействовал, как только мог."

Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) Сыма Цянь. Исторические записки. Т. VII. Москва: Восточная литература, 1996., 32.,33. стр.

¹¹⁶ "The Bandit Chih killed innocent men daily, made delicacies from men's flesh, was **cruel and ruthless, willful and arrogant**, gathered a band of thousands of men and wreaked havoc across the world, yet finally died of old age.

Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VII. The Memoirs of Pre-Han China, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 1994, p. 4.

“Ironiskie kritiķi”. Jāmin arī Viljama Nīnhausera piedāvātais nodaļas nosaukums – “Asprātīgie galminieki” (*The Witty Courtiers*).¹¹⁷

Izteiciens tekstā minēts saistībā ar *Cji* valdnieka Vei 齊威王 ieradumiem viņa valdīšanas laikā (apm. 356–320 p.m.ē.). Valdniekam patika minēšanas spēles, bija pieņemts nesamērīgi izklaidēties un iedzert līdz vēlai naktij. Viņa atkarība no alkohola bija nekontrolējama, un valdnieks uzticēja savus pienākumus citiem ierēdņiem.¹¹⁸

Četrzilbju izteiciens parādās šajā “Vēsturnieka pierakstu” fragmentā:

“ 若乃州間之會，男女雜坐，行酒稽留，六博投壺，相引為曹，握手無罰，目哈不禁，前有墮耳，後有遺簪，影竊樂此，飲可八斗而醉二參。日暮酒闌，合尊促坐，男女同席，履鳥交錯，杯盤狼藉，堂上燭滅，主人留影而送客，羅襦襟解，微聞薜澤，當此之時，髡心最歡，能飲一石。”¹¹⁹

“Lauku svinībās [dzimtajās] zemēs vīrieši un sievietes sēž blakām, mīlošanās rit lēnām, viņi spēlē liubo 六博¹²⁰ vai met bultas kausos, [pamazām] apsēžas viens otram blakus, veidojot kompānijas, sadodas rokās, nebaidoties no nosodījuma, skatās tieši viens otram acīs, tur [redzēši] nomestu auskaru, [bet] te pamestu matadatu. Es esmu necienīgs, jūtot prieku par šo visu, izdzerot astoņas dou 斗¹²¹, es varu piedzerties, un vairāk nekā vienu reizi! Saulrietā mielasts beidzas, [cilvēki] sēž cieši, tuvu, vīrieši un sievietes uz viena paklājiņa, kurpes nomestas kaudzē, visapkārt ir nekārtība. Mājā gaismas ir nodzisušas, saimnieks pavada viesus. Šajā brīdī, kad mana sirds ir prieka pārpildīta, es varu arī izdert [veselu] daņ 石¹²². ”

Četrzilbju izteiciens tiek izmantots, aprakstot nekārtību, tam ir negatīva emocionāla nokrāsa. Tulkojot šo četrzilbju izteicienu, nav obligāti nepieciešams tulkot katru vārdu "krūze; šķīvis; nekārtība", svarīgi ir saprast izteiciena kopējo nozīmi. Izteiciena tulkošanā iespējams pielietot brīva tulkojuma metodi. Izteicienu iespējams tulkot, kā “būt nekārtībā vai haosā”. Meklējot arī citas *čenu* izteiciena atveides iespējas latviešu valodā, svarīgi būtu salīdzināt arī pētnieku piedāvātās šī teiciena atveides iespējas “Vēsturnieka pierakstu” tulkojumos.

Salīdzinot pētnieku piedāvātos tulkojumus, var secināt, ka veikti nelieli papildinājumi, tomēr vārdu “šķīvis” un “krūze” nozīmes tiek saglabātas. Pēc Rūdolfa Vjatkina piedāvātā

¹¹⁷ Вяткин Р., Вяткин А (пер.), *Сыма Цянь. Исторические записки. Т. IX.* Москва: Восточная литература, 2010., 471. стр.

¹¹⁸ Ibid., 228.

¹¹⁹ Sima Qian 司马迁, Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄 (trans.), *Shiji 史记. 分贝四.* Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 2002., 2607 页.

¹²⁰ Tā ir ķīniešu galda spēle diviem spēlētājiem.

¹²¹ Ҷīnzīme 斗 attiecas uz *šidou* 市斗 jeb ķīniešu šķidruma mērvienību. Atbilst 10 litriem.

¹²² Ҷīnzīme 石 attiecas uz *daņ* 擔 jeb tradicionālo svāra mērvienību "tik daudz, cik cilvēks var panest uz nēša". Atbilst aptuveni 60 litriem.

tulkojuma, *čēnju* latviski var tulkot, kā “vārtīties kausiem un šķīvjiem” (*кругом валяются пустые кубки и тарелки*).¹²³ Pēc Viljama Nīenhausera vadītā tulkojuma četrzilbju izteicienu latviski iespējams atveidot kā “krūzes un bļodas ir haotiski izkaisītas” (*cups and bowls are scattered freely*).¹²⁴ Var secināt, ka šis ir rets gadījums, kad burtiski tulkojot četrzilbju izteicienu, nemainās tā emocionālā nokrāsa, kā arī tulkojot to brīvi, tiek saglabāta tā pamatnozīme.

Cita četrzilbju izteiciena *bei mieņ čēn čēn* 北面稱臣 izcelsme meklējama “Vēsturnieka pierakstu” 37. biogrāfiju sadaļā, kas veltīta Li Šicji 酈食其 un Lu Dzja 陸賈. Li Šicji bija dzimis Gaojanas rajona Čēnliu apgabalā¹²⁵. Viņš mīlēja lasīt grāmatas, [bet] ģimene bija nabadzīga un dzīvoja ļoti trūcīgi, pietrūka līdzekļu, apģērba un pārtikas. Tas bija iemesls, kāpēc [viņš] strādāja par sargu pie vārtiem [netālu no savas] apmetnes.¹²⁶

Lu Dzja nāca no Ču valsts. Kalps būdams, viņš rīkojās imperatora Gaodzu 高祖 [interesēs], kad [Gaodzu] centās “stabilizēt Ķīnu”. Viņš bija pazīstams kā daiļrunīgs diskutētājs, [un] bija viens no imperatora tuvākajiem līdzgaitniekiem, kas bieži ceļoja kā vēstnieks.¹²⁷

Imperatora Gaodzu valdīšanas laikā, kad Ķīna vēl nebija nostabilizējusies¹²⁸, Komandieris Džao Tuo 趙佗 ieņēma dienvidu Jue 南越. Viņš izmantoja iespēju kļūt par valdnieku. Gaodzu sūtīja Lu Dzja pasniegt komandantam Tuo zīmogu, kas apliecinātu, ka viņš ir dienvidu Jue valdnieks. Tad, [kad] meistars Lu [Dzja] ieradās, Tuo viņu satika, sēžot uz paklājiņa ar izplestām kājām, [viņa] mati bija sasieti copē.¹²⁹

Četrzilbju izteiciens *bei mieņ čēn čēn* parādās tieši šajā “Vēsturnieka pierakstu” fragmentā:

“生便上前勸慰尉佗說：“天子聞君王王南越，不助天下誅暴逆，將相欲移兵而誅

¹²³ “На закате пир подходит к концу, [люди] сидят близко-близко, мужчины с женщинами на одной циновке, обувь свалена в кучу, **кругом валяются пустые кубки и тарелки.**”

Вяткин Р., Вяткин А. (пер.), *Сыма Цянь. Исторические записки. Т. IX*. Москва: Восточная литература, 2010., 230 стр.

¹²⁴ “At dusk when the wine is almost gone, we put together the wine that is left and squeeze together, men and women sit on the same mat, shoes and sandals are mixed [together]; **cups and bowls are scattered freely**, in the hall candles are extinguished; the host retains me and sees the guests out, the [women’s] gauze jackets get loosened, and I faintly smell incense; in moments like this, my heart is full of delight and I can drink one shih.” Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe’s Records IX. The Memoirs of Han China, part IV*. Bloomington: Indiana University Press, 2019, p. 154.

¹²⁵ Čēnliu apgabals atradās netālu no mūsdienu Kaifenas pilsētas 开封 Henaņas provincē 河南.

¹²⁶ Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe’s Records VIII. The memoirs of Han china, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 2008, p. 245.

¹²⁷ Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) *Сыма Цянь. Исторические записки. Т. VIII*. Москва: Восточная литература, 2002., 179 стр.

¹²⁸ Šeit termins Ķīna 中国 (burt. “Vidūvalstība”) tiek lietots, lai apzīmētu valsti, kas pastāvēja vairāk nekā divus tūkstošus gadu. Šis ir arī Ķīnas mūsdienu nosaukums vispārējā ģeogrāfiskā nozīmē. Tālāk tekstā arī tiek minēts termins 中国人 jeb “Vidūvalsts iedzīvotājs”, tā arī mūsdienās dēvē sevi ķīnieši.

¹²⁹ Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) *Сыма Цянь. Исторические записки. Т. VIII*. Москва: Восточная литература, 2002., 179 стр.

王，天子憐百姓新勞苦，故且休之，造臣授君王印，剖符通使，君王宜郊迎北面稱臣，乃欲以新造未集之越，屈強手此。¹³⁰

Meistars Lu izgāja priekšā un pārliccināja komandantu Tuo ar sekojošiem vārdiem: “ [...] Debesu dēls ir dzirdējis, ka Jūs valdāt pār dienvidu Jue, [bet] impērijā nepalīdziet sodīt nežēlīgos un nepaklausīgos. Komandieri un kanclers vēlas virzīt karaspēku uz šejieni, lai sodītu Jūs. Debesu dēls ir apžēlojies pār cilvēkiem, kuri vēl nesen ir strādājuši un cietuši, tādēļ viņš ļauj viņiem atpūsties, un sūta savu vēstnesi, lai sniegtu Jums valdnieka zīmogu, un veidotu diplomātiskas attiecības. Valdnieka kungs, tajā laikā, kad Jums bija, jāierodas priekšpilsētās, lai pasveicinātu mani, [un] jāpavēršas uz ziemeļiem, Jūs nesen dibinātajā un vēl nesakārtotajā Jue vēlaties izrādīt savu ietiepību.”

Tulkojot šo četrzīlību izteicienu, nav nepieciešamības burtiski tulkot katru vārdu "ziemeļi; seja; pagriezt; ierēdnis". Līdz ar to izteicienu var tulkot brīvi. Pielietojot kombinācijas metodi, šo izteicienu iespējams tulkot kā "pagriezt seju uz ziemeļiem [pretī] ierēdnim", tiek saglabātas dažu ķīnizīmju nozīmes, tomēr tiek veikti arī papildinājumi. Izteiciena tulkošanā iespējams pielietot arī brīva tulkojuma metodi, pievienojot anotāciju. Anotācija: Senos laikos valdnieki sēdēja pretī dienvidiem, un ierēdņi, apmeklējot imperatoru, pavērsa seju uz ziemeļu pusi, kas simbolizēja cieņu un paklausību. Mūsdienās šis izteiciens tiek lietots ar nozīmi strādāt kāda labā. Meklējot arī citas *čenyu* izteiciena atveides iespējas latviešu valodā, svarīgi būtu salīdzināt arī pētnieku piedāvātās šī teiciena atveides iespējas "Vēsturnieka pierakstu" tulkojumos.

Salīdzinot pētnieku piedāvātos tulkojumus, var secināt, ka tulkojumos netiek saglabāta vārda "ierēdnis" nozīme. Pēc Rūdolfa Vjatkina piedāvātā tulkojuma, *čenyu* latviski var tulkot, kā "pagriezties ar seju uz ziemeļiem" (*повернувшись лицом к северу*).¹³¹ Pēc Viljama Nīnhausera vadītā tulkojuma četrzīlību izteicienu latviski iespējams atveidot kā "pavērsties uz ziemeļiem" (*face north*).¹³² Var secināt, ka tulkot šo izteicienu burtiski vai brīvi, būtu obligāti nepieciešams pievienot arī skaidrojumu par tā izcelsmi.

Cita četrzīlību izteiciena *bu min ji cjeņ* 不名一錢 izcelsme meklējama "Vēsturnieka

¹³⁰ Sima Qian 司马迁, Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄 (trans.), Shiji 史记. 分贝四. Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 2002., 2114 页.

¹³¹ "Войдя, Лу-шэн наставительно сказал ему: «...Вам, правитель, полагалось встретить [меня] в окрестностях города, **повернувшись лицом к северу**, признать себя подданным Хань, а вы в своем недавно созданном и еще не приведенном в порядок Юэ проявляете такую строптивость. "

Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) Сыма Цянь. Исторические записки. Т. VIII. Москва: Восточная литература, 2002., 180. стр.

¹³² "Master Lu stepped forward and persuaded Commandant T'o with the following words: "...Lord King, while you should have come to your suburbs to greet me, **face north** and call yourself a subject, you instead with a newly established Yueh, [all the parts of] which have not yet been collected, want to make a willful display of might here." Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VIII. The memoirs of Han china, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 2008, p. 252.

pierakstu” 65. biogrāfiju nodaļā. Viljams Nīnhausers nodaļas nosaukumu *nin sjiņ* 倭辛 piedāvā tulkot kā “Izveicīgie favorīti” (“*The Artful Favorites*”). Rūdolfs Vjatkins piedāvā to tulkot kā “Imperatora favorītu biogrāfijas” (“*Жизнеописания [императорских] любимцев*”).

Par šīm personībām “Vēsturnieka pierakstos” tiek minēts izteikums:

*“Raža ir atkarīga no laikapstākļiem, nevis cītīga darba, un paaugstināšana amatā ir atkarīga no veiksmes. Bez šaubām tie nav tikai tukši vārdi. Ne tikai sievietes var valdzināt ar nešķīstu skaistumu, bet arī [daži] ierēdņi un einuhi.”*¹³³

Četrzīlību izteiciens tekstā tiek minēts saistībā ar imperatora Sjaoven 孝文¹³⁴ favorītu Den Tun 鄧通. Zināms, ka Den Tun nebija īpašu talantu, un viņš apbūris imperatoru ar savu izskatu. Ar laiku tika arī noskaidrots, ka Den Tun savtīgi rīkojās ar valsts līdzekļiem.

Tas minēts fragmentā, kurā parādās četrzīlību izteiciens:

“下更驗問，頗有之，遂竟案，盡沒人鄧通家，尚負責數巨萬。長公主賜鄧通，更。隨沒人之，一等不得著身。於是長公主乃令假衣食。竟不得名一錢，寄死人家。”¹³⁵

*“Tika veikta cītīga izmeklēšana, [un tās gaitā] tika noskaidrots, [ka] Den Tun [tiešām bija] tā rīkojies. Tiesa viņu sodīja, konfiscēja visu īpašumu un noteica milzīgu parādu. Tika konfiscētas arī visas dāvanas, kuras vecākā princese¹³⁶ bija dāvinājusi Den Tun, viņam neatlāva atstāt pat matadatu. Vecākā princese izdeva rīkojumu sniegt viņam apģērbu un ēdienu. [Viņam][nebija] **ne graša**¹³⁷ kabatā, ne graša pie dvēseles.”*

Četrzīlību izteiciens *bu min ji cjeņ* tiek attiecināts uz nabadzīgu cilvēku, kuram nav iztikas līdzekļu. Angļu, krievu un latviešu valodās ir pieejami izteicieni, kas ir līdzīgi šim četrzīlību izteicienam pēc nozīmes, un arī asociācijas. Piemēram, krievu valodā ir frazeoloģismi “без гроша в кармане¹³⁸” un “ни копейки¹³⁹ за душой¹⁴⁰”. Angļu valodā ir idomātisks izteiciens “not to have a penny¹⁴¹ to one’s name”. Latviešu valodā ir teicieni “ne graša kabatā, ne graša pie dvēseles” vai “plīks kā zutis”, “plīks kā zirnīs”, kurus visbiežāk lieto sarunvalodā kā salīdzinājumus.

¹³³ Вяткин Р., Вяткин А. (пер.), *Сыма Цянь. Исторические записки. Т. IX*. Москва: Восточная литература, 2010., 224. стр.

¹³⁴ Zināms arī kā Gaodzu 高祖.

¹³⁵ Sima Qian 司马迁, Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄 (trans.), *Shiji 史记. 分贝四*. Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 2002., 2602 页.

¹³⁶ Attiecas uz princesi Liu Piao 刘嫖.

¹³⁷ Grasis bija Latvijā lietotā naudas vienība laikā posmā no 1581. līdz 1795. gadam.

¹³⁸ Vārds “карман” (burt. kabata) apzīmēja maisiņu, kurā tika krāta nauda.

¹³⁹ Копейка (kapeika) ir sīknaudas vienība Krievijā (arī PSRS) — rubļa simtā daļa.

¹⁴⁰ Ar vārdu “душа” (dvēsele) senatnē apzīmēja padziļinājumu starp atslēgas kaulu un krūšu kaulu. Saskaņā ar senu tautas ticējumu tieši tur atradās dvēsele, un šajā vietā parasti tika slēpta un maisiņā glabāta nauda.

¹⁴¹ Lielbritānijas bronzas monēta un naudas vienība, kas atbilst mārciņas simtdaļai.

Būtiska piezīme ir, ka ķīnizīme *min* 名, kas parasti tiek tulkota lietvārda nozīmē “vārds”, šeit figurē kā darbības vārds un ķīniešu komentētāji izteiciena kontekstā to interpretē kā *džaņ jou* 占有 “piederēt”. Sinologi Rūdolf Vjatkins un Viljams Nīenhausers šo ķīnizīmi izvēlējušies tulkot, kā “saukties”. Pēc Rūdolfa Vjatkina piedāvātā tulkojuma, *čenju* latviski var tulkot kā “[viņa] vārdā sauktās monētas tika izņemtas no apgrozības” (*монеты с его именем вывели из употребления*).¹⁴² Pēc Viljama Nīenhausera vadītā tulkojuma četrzīlību izteicienu latviski iespējams atveidot kā “neatļaut [paturēt] [ne vienu viņa] vārdā nosaukto monētu” (*not even allowed [to keep] one of the coins that had been named after him*).¹⁴³ Var secināt, ka šī izteiciena kontekstā pieļaujamas vairākas *min* interpretācijas, kas maina arī izteiciena nozīmi. Jāizceļ, ka četrzīlību izteiciena tulkošanā ir iespējams pielietot aizguvuma metodi. Šajā gadījumā tiek saglabāta izteiciena nozīme un asociācija, tomēr, izvērtējot ķīniešu valodas izteiciena četrzīlību formu, var secināt, ka nav atrodamas pilnīgs šī izteiciena ekvivalents citās valodās.

Cita četrzīlību izteiciena *čeņ mu cjie či* 瞋目切齒 izcelsme meklējama “Vēsturnieka pierakstu” 10. biogrāfiju nodaļā, kas veltīta Džan Ji 張儀. Džan Ji bija Vei 魏 valsts cilvēks. Viņš kopā ar Su Cjiņ¹⁴⁴ 蘇秦 mācījās pie skolotāja Guigu 鬼谷 retorikas mākslu. Pabeidzot studijas, Džan Ji ceļoja apkārt, sniedzot padomus arī citiem.¹⁴⁵

Svarīgi minēt, ka Džan Ji bija arī stratēģis, kas pieņēma svarīgus stratēģiskus lēmumus, kas sekmēja Cjiņ 秦 valsts nostiprināšanos. Džan Ji bija izcils orators ar labām pārliecināšanas spējām, viņš centās ietekmēt Vei valdnieka Ai 哀王 uzskatus:

“且夫從人多奮辭而少可信，說一諸侯而成封侯，是故天下之遊談士莫不日夜扼腕噴目切齒以言從之便，以說人主，人主賢其辯而牽其說，豈得無眩哉。”¹⁴⁶

¹⁴² “[...]Монеты с его именем вывели из употребления, а сам он умер, находясь на иждивении у чужих людей.”

Вяткин Р., Вяткин А. (пер.), Сыма Цянь. Исторические записки. Т. IX. Москва: Восточная литература, 2010., 225.стр.

¹⁴³ “[...]In the end, he was **not even allowed [to keep] one of the coins that had been named after him**, and died as a dependent in somebody else’s household.

Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe’s Records IX. The Memoirs of Han China, part IV*. Bloomington: Indiana University Press, 2019, p. 137.

¹⁴⁴ Stratēģis Karojošo valstu perioda 战国时代 laikā (403-221.g.p.mē).

¹⁴⁵ Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe’s Records VIII. The memoirs of Han china, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 2008, p. 123.

¹⁴⁶ Sima Qian, 司马迁 Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄 (trans.), Shiji 史记. 分贝三. Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 2002., 1681 页.

“Cilvēki, kas veido alianses, bieži [vien] ir daiļrunīgi, bet viņiem reti var uzticēties. Viņi cenšas iegūt džū hou¹⁴⁷ titulus un īpašumus. Tas ir [arī] iemesls, kāpēc oratori ceļo pa visu pasauli dienu un nakti, savelk pirkstus dūrē, draudīgi saviebj uzacis un rāda zobus, stāsta par ieguvumiem un dod padomus valdniekiem. Ja valdnieks apbrīno viņu daiļrunīgumu un uzklausa viņu padomus, kā viņš var neapjukt?”

Četrzilbju izteiciens *čeņ mu cjie čī* parasti tiek attiecināts uz dusmīgu cilvēku. Angļu, krievu un latviešu valodās ir pieejami izteicieni, kas ir līdzīgi šim četrzilbju izteicienam pēc nozīmes, asociācijas, kā arī formas. Piemēram, krievu valodā ir frazeoloģisms “скалить зубы”. Angļu valodā ir idiomatīks izteiciens “gnash one's teeth” vai “show your teeth”. Latviešu valodā ir teiciens “parādīt zobus”, kas tiek lietots, lai izpaustu nepatiku, naidīgu attieksmi pret kādu vai gatavību pretoties. Svarīgi atzīmēt, ka ķīniešu, angļu, krievu un latviešu valodās šie izteicieni ir pilnīgi ekvivalenti gan pēc nozīmes, gan asociācijas, jo visos tulkojumos tiek saglabāta arī vārda “zobi” nozīme. Iespējams, šī izteiciena izcelsme sākotnēji meklējama tieši Ķīnā, ņemot vērā, ka tā ir šūpulis vienai no senākajām pasaules civilizācijām.

Visticamāk, senajiem cilvēkiem šāda dusmu izpausme, sakožot vai griežot zobus, bija saprotama arī bez liekiem vārdiem, tomēr līdz ar evolūcijas procesu, kad dūres sāka aizstāt vārdi, parādījās nepieciešamība pielietot arī pašu izteicienu. Meklējot arī citas *čēnju* izteiciena atveides iespējas latviešu valodā, svarīgi būtu salīdzināt arī pētnieku piedāvātās šī teiciena atveides iespējas “Vēsturnieka pierakstu” tulkojumos. Pēc Rūdolfa Vjatkina piedāvātā tulkojuma, *čēnju* latviski var tulkot, kā “griezt zobus dusmās” (*скрежещут [в гневе] зубами*).¹⁴⁸ Pēc Viljama Nīnhausera vadītā tulkojuma četrzilbju izteicienu latviski iespējams atveidot kā “griezt zobus” (*gnash their teeth*).¹⁴⁹ Var secināt, ka šī izteiciena tulkošanā ir iespējams pielietot aizguvuma metodi. Ir atrodams pilnīgs šī izteiciena ekvivalents citās valodās.

¹⁴⁷ *Džuhou* 諸侯 ir termins, kas attiecas uz Džou 周 laika ķīniešu augstākās klases pieciem tituliem: *gun* 公, *hou* 侯, *bo* 伯, *dzi* 子, *naņ* 男.

¹⁴⁸ “Вот почему все странствующие по Поднебесной советники дни и ночи сжимают свои кулаки, грозно хмурят брови и скрежещут [в гневе] зубами, доказывая превосходство союза цзун и убеждая в этом правителей.”

Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) *Сьма Цянь. Исторические записки*. Т. VII. Москва: Восточная литература, 1996., 126 стр.

¹⁴⁹ “This is why, day and night, traveling talkers all over the world, without exception, clutch their wrists, pop their eyes and **gnash their teeth** talking about the advantages of alliance and advising rulers.”

Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VII. The Memoirs of Pre-Han China, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 1994, p. 128.

Cita četrzilbju izteiciena *čuņ dzjiu fu žeņ* 醇酒婦人 izcelsme meklējama “Vēsturnieka pierakstu” 17. biogrāfiju nodaļā, kas veltīta Vei Gundzi 魏公子, kas bija Vei valdnieka Aņ Sji 安釐 jaunākais pusbrālis. Pēc iedabas viņš bija laipns un cienīgi izturējās pret zemākstāvošiem. Viņš pret visiem izturējās ar pieklājību un pazemību, nebija augstprātīgs, pat neskatoties uz viņa lielo bagātību un augsto rangu.¹⁵⁰ Svarīgi minēt, ka viņš bija arī ievērojams valstsvīrs un komandieris karojošo valstu perioda laikā.

Četrzilbju izteiciens tekstā minēts saistībā ar Vei Gundzi nodošanos dažādām izpriecām, jo viņš ticis apmelots un atstādināts no amata:

“魏王日聞其毀，不能不信，後果使人代公子將。公子自知再以毀廢，乃謝病不朝，與賓客為長夜飲，飲醇酒，多近婦女。日夜為樂飲者四歲，竟病酒而卒。”

“Ikdienas dzirdot šos apmelojumus, Vei valdnieks¹⁵¹ tiem [beidzot] noticeja un sūtīja cilvēkus informēt par viņa atcelšanu no karaspēka komandiera amata. Viņš [saprata], [ka] šis ir viņa otrais apkaunojums, un, atsaucoties uz slimību, [vairs] neieradās galmā. Visu nakti [viņš] pavadīja ar viesiem, dzēra stiprus dzērienus, izklaidējās ar sievietēm. Tā viņš turpināja četrus gadus, galu galā nomirstot alkohola atkarības dēļ.”

Četrzilbju izteiciens *čuņ dzjiu fu žeņ* tiek attiecināts uz izklaidīgu vīrieti, kas nododas netiklībām ar sievietēm, kā arī pārlietu lieto alkoholu. Šim četrzilbju izteicienam ir negatīva emocionāla nokrāsa. Krievu valodā pēc nozīmes ir līdzīgs frazeoloģisms “пуститься во все тяжкие”, kas tiek lietots situācijās, kad kāds neapturami, nezinot robežu, nododas kādai darbībai, tomēr jāizceļ, ka tas neietver tiešu atsauci uz pārmērīgu alkohola lietošanu vai laika pavadīšanu sieviešu lokā, tas var tikt lietots arī attiecībā uz citiem ieradumiem, kā arī attiecībā uz sievieti. Angļu valodā ir izteiciens “living it up”, kas arī tiek lietots ar nozīmi izbaudīt dzīvi, tomēr tam ir pozitīva emocionālā nokrāsa, tādēļ tas nevar būt uzskatāms par šī četrzilbju izteiciena ekvivalentu. Svarīgi izcelt, ka arī latviešu valodā nav atrodams izteiciens, kas pilnībā spētu nodot šī *čenju* teiciena nozīmi. Šādu cilvēku mēdz raksturot kā tādu, kurš iznieko savu dzīvi, un ir izklaidīgs, mīl sievietes, un sirgst no alkohola atkarības. Meklējot *čenju* izteiciena atveides iespējas latviešu valodā, svarīgi būtu salīdzināt pētnieku piedāvātās šī teiciena atveides iespējas “Vēsturnieka pierakstu” tulkojumos.

¹⁵⁰ Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VII. The Memoirs of Pre-Han China, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 1994, p. 215.

¹⁵¹ Attiecas uz Vei Aņ Sji, Vei Gundzi vecāko pusbrāli.

Pēc Rūdolfā Vjatkina piedāvātā tulkojuma, *čēnju* latviski var tulkot kā “dzert stiprus vīnus, līksmojoties ar sievietēm” (*пить крепкие вина, забавляться с женщинами*).¹⁵² Pēc Viljama Nīenhausera vadītā tulkojuma četrzilbju izteicienu latviski iespējams atveidot kā “dzert stipru vīnu, bieži atrodoties sieviešu kompānijā” (*drinking strong wine and frequently taking the company of women*).¹⁵³ Var secināt, ka angļu, krievu un latviešu valodās ir pieejami vairāki īpašības un darbības vārdi, ar kuru palīdzību iespējams raksturot šādu cilvēku, tomēr nav atrodami ekvivalenti izteicieni, kas pēc nozīmes, asociācijas, formas atbilstu četrzilbju izteicienam, kā arī saglabātu ķīnizīmju nozīmes. Līdz ar to šī izteiciena tulkošanā labāk pielietot brīva tulkojuma metodi vai tulkot to burtiski, pievienojot komentāru.

Apakšnodaļas beigās būtu svarīgi minēt, ka brīvs tulkojums ir veiksmīga tulkošanas metode, kuru var pielietot daudzu četrzilbju izteiciena tulkošanā. Tulkojot četrzilbju izteicienus, ne vienmēr ir nepieciešams tulkot katru ķīnizīmi, tomēr svarīgi ir saprast izteiciena kopējo nozīmi. Brīvs tulkojums var ietvert arī papildinājumus un svītrojuma, lai četrzilbju teiciens mērķa valodā izklausītos dabiski. Var secināt, ka ir atrodami daži izteicieni, kurus tulkojot brīvi, būtu nepieciešams pievienot arī komentāru vai skaidrojumu par to izcelsmi. Var secināt, ka arī aizguvuma metode ir veiksmīga realizējama četrzilbju izteicienu tulkošanā. Ja tulkotājs var atrast izteicienu, kas pēc nozīmes, formas, vai asociācijas ir tuvs ķīniešu valodas *čēnju* teicienam, tad tā tulkošanā var pielietot aizguvuma metodi, un tomēr būtu arī jāatzīmē, ka ne visiem *čēnju* teicieniem ir atrodami ekvivalenti citās valodās. Svarīgi minēt, ka, meklējot četrzilbju izteicienu atveides iespējas, ļoti svarīgi ir ņemt vērā to emocionālo nokrāsu, kā arī izvairīties no nepareizām asociācijām, kas var rasties, izmantojot mērķa valodā jau esošus teicienus, jo tiem ir citas konotācijas. Var secināt, ka četrzilbju izteicienu tulkošanas problemātiku iezīmē arī ķīnizīmju interpretācija, kas mēdz atšķirties pētnieku piedāvātajos *čēnju* tulkojumos.

2.4. Kombinācijas metode un izlaišanas metode *čēnju* tulkošanā

¹⁵² “Ночи напролет [он] стал бражничать со своими бинькэ, *пить крепкие вина, забавляться с женщинами*. Так они беспрестанно пировали в течение четырех лет.”

Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) *Сыма Цянь. Исторические записки*. Т. VII. Москва: Восточная литература, 1996., 204. стр.

¹⁵³ “The Noble Scion, realizing that he had been dismissed a second time because of slander, excused himself from court attendance because of an illness, and stayed up night after night with his retainers, *drinking strong wine and frequently taking the company of women*.”

Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VII. The Memoirs of Pre-Han China, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 1994, p. 220.,221.

Kombinācijas metode paredz gan burtiska, gan brīva tulkojuma apvienošanu. Kā minēts iepriekš, gan burtiskam, gan brīvam tulkojumam ir savas priekšrocības un trūkumi. Burtisks tulkojums paredz ķīnizīmju nozīmju saglabāšanu, pēc iespējas precīzi cenšas nodot arī avotvalodas gramatiskās struktūras. Dažos gadījumos burtisks tulkojums var radīt arī pārpratumus. Tādā gadījumā jāizmanto brīvas tulkošanas priekšrocības, jo tas padara tulkoto versiju vieglāk saprotamu. No citas puses skatoties, nesaglabājot tekstā ietvertu ķīnizīmju nozīmes, tulkošanas procesā tiek zaudēti arī nozīmīgi kultūras tēli un objekti, kas sākotnēji ietverti četrzīlbu izteicienā. Tādā gadījumā ir jāizmanto abu metožu priekšrocības, lai pārnestu avota valodas vārdu nozīmes mērķa valodā un panāktu līdzvērtību gan valodniecības, gan kultūras ziņā.¹⁵⁴

Tulkojot tekstu, tulkotājs var izmantot vienu, divus, trīs vai četrus paņēmienus. Saistībā ar šo apgalvojumu Pīters Ņūmarks (*Peter Newmark*), (1916-2011) piedāvāja salīdzinājumu, ka kombinācijas metodi iespējams aprakstīt, salīdzinot to ar "diviem vai vairāk kodieniem vienā ķīsi". Ja tulkotājs vienā teikuma tulkošanas procesā pielieto divus paņēmienus, to sauc par dubulto vai kombinācijas metodi. Ja viņš vienā teikuma tulkošanas procesā apvieno trīs paņēmienus, to sauc par trīskāršo kombinācijas pieeju savukārt, ja vienā tulkošanas reizē tiek izmantotas četras tulkošanas metodes, to sauc par četrkāršo pieeju.¹⁵⁵

Zināms, ka jau 1-2. gs. p.m.ē. tulkošanas prakse uzplauka senajā Romā. Pirmkārt, tika tulkota proza, dzeja, komēdijas. Senajā Romā tulkotāji deva priekšroku darba lietišķajam raksturam - tulkojot, viņi centās nodot nevis teksta formu, bet gan jēgu. Tulkošanas prakse, veicot tulkojumus no grieķu valodas uz latīņu valodu, prezentēja kaut ko līdzīgu vēstījumam, kurš ietvēra sevī daudzas burtiskas piezīmes. Svarīgi minēt, ka dažos tulkotajos tekstos vērojama burtiska un arī brīva tulkojuma kombinācija.¹⁵⁶

Savā tulkotāja praktiskajā darbībā Mārtiņš Luters (1874 – 1978) saskārās ar dialektisku pretrunu - nepieciešamību nodot nevis vārdus, bet teksta nozīmi, taču nepieļaut arī patvaļību nozīmes pārnesumā. Jāatzīmē, ka Luters noraida burtiskā tulkojuma atbilstību labam tulkošanas standartam, atklāti nosaucot burtiska tulkojuma piekritējus par "ēzeļiem". Svarīgi minēt, ka Lutera negatīvā nostāja pret burtisku tulkojumu, nevis atstāj novārtā avota teksta verbālo formu, bet gan pamato tulkotāja tiesības uz radošu oriģināla interpretāciju, tostarp izvēloties brīvu, tam

¹⁵⁴Zhang Qing, Wang Jiaqi . Application of Functional Equivalence Theory in English Translation of Chinese Idioms *Journal of Language Teaching and Research*, 1 (6), 885-886.

¹⁵⁵ Hartono, R. *Translation techniques & methods. The Essential Reference for Translators*. Semarang: First Printing, 2020., p. 2.

¹⁵⁶ Гавриленко Н. (ред.) *Профессионально ориентированный перевод: реальность и перспективы*. Москва: РУДН, 2017., 20., 21.стр.

atbilstošu atveides iespēju: “*Ar saviem palīgiem mēs pielikām lielas pūles, lai neignorētu burtu brīvību, taču arī saglabātu vārdu primāro nozīmi, un neatkāptos no tās pilnīgi brīvi.*”¹⁵⁷

Būtu arī jāmin, ka Mārtiņš Lutērs savā grāmatā “An Open Letter on Translating”, piedāvāja veiksmīgus Bībeles tulkojuma principus. Iestājoties par pilnīgu un precīzu oriģinālteksta ideju nodošanu, Lutērs tajā pašā laikā stingri iebilda pret tā burtisku kopēšanu. Lutērs uzsvēra valodas lietderību, cenšoties realizēt prasību pēc “vistīrākās” un “saprotamākās” vācu valodas. Savos tulkojumos viņš mēdza pielietot daudzas valodas transformācijas vienā teikumā. Tās mūsdienās ierasts dēvēt par tulkošanas metodēm, piemēram, mainīja vārdu secību teikumā, detalizēti paskaidroja atsevišķus vārdus fragmentos, papildus pievienoja saikļus un citus savienošos vārdus, kā arī tekstu papildināja ar metaforām. Līdz ar to Lutēru var zināmā mērā uzskatīt par kombinācijas metodes piekritēju.¹⁵⁸

Cita tulkošanas metode – izlaišanas metode paredz lieka formulējuma izlaišanu, lai panāktu kodolīgu izteiciena atveidojumu. Dažreiz, ja četrzīlbu izteicienā iekļauto ķīnīmju nozīmes nevar saglabāt vai pārnest tulkojumā, tad tās labāk izlaist. Ja četrzīlbu izteiciens sastāv no divām identiskām daļām, tad tiek tulkota tikai pirmā izteiciena daļa, jo atkārtots otrās daļas tulkojums nav nepieciešams. Šajā gadījumā vislabākā tulkošanas metode ir izlaišanas metode.¹⁵⁹

“Izlaišana” ir sarežģīta tulkošanas metode, to pielietojot, tulkotājam būtu jāapdomā kādā veidā iespējams nodot gan teksta saturu, gan formu. Turklāt tulkojums zināmā mērā ir pakļauts riskam, jo tulkotāja pieņemtie lēmumi var mainīt autora ieskatus oriģināldarbā. Svarīgi atzīmēt, ka, pielietojot izlaišanas metodi, nav iespējams ievērot stingru precizitāti. No otras puses, izlaišana var būt noteiktas tulkošanas problēmas risinājums. Izlaišanas metodi to var definēt arī kā stratēģiju, ar kuras palīdzību profesionālie tulkotāji “izņem” vārdus, frāzes, teikumus, dažkārt pat saskanīgākas avota teksta daļas, lai tulkoto tekstu pielāgotu viņu mērķauditorijai, piemēram, lingvistiskā, kulturālā vai ideoloģiskā aspektā.¹⁶⁰

Izlaišana kā tulkošanas metode tiek izmantota dažādiem mērķiem. Piemēram, lai ievērotu redakcionālās normas (teksta standartizāciju) vai izvairītos no kultūras tabu. Izlaišanas metode var būt arī nepieciešama, veicot dažāda veida tulkojumus, piemēram, tulkojot subtitrus,

¹⁵⁷ Цвиллинг М. Мартин Лютер и его значение для переводоведения. *Мосты. Журнал переводчиков*, 2017. 2(54): 3–9.

¹⁵⁸ Базылев В. Geschichte der Übersetzungstheorie (история теории перевода), Cyberleninka.ru, КиберЛенинка, 2012. Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/geschichte-der-übersetzungstheorie-istoriya-teorii-perevoda> [skatīts 22.04.2022]

¹⁵⁹ Zhang Qing, Wang Jiaqi. Application of Functional Equivalence Theory in English Translation of Chinese Idioms *Journal of Language Teaching and Research*, 1 (6), 885-886.

¹⁶⁰ Muhammad J. H. Abdullatief. Omission as a Problem and a Solution in Literary Translation: A Study of Hemingway's Hills Like White Elephants and Joyce's The Sisters and Their Arabic Translations. *Journal of Languages and Translation (JLT)*, 7, (1), 18-19.

kuriem ir ierobežojumi to garumā vai izmērā. Izlaišanas metodi var arī pielietot, lai izvairītos no vulgāru vārdu lietošanas. Šo metodi iespējams pielietot, ja mērķvalodā nav atrodami teicienu ekvivalenti, kā arī tulkojot vārdus, kurus lasītājs var nesaprast visdažādāko iemeslu dēļ.¹⁶¹

Rodika Dimitrio (*Rodica Dimitriu*,) uzskata, ka termins "izlaišana" bieži vien tiek atstāts novārtā, un reti tiek minēts pētījumos:

“Zināms, ka ir daudzi tulkotāji, kas veic tulkojumus uz indoeiropiešu valodām, tomēr salīdzinoši mazāk ir konkrētu pētījumu, kas veltīti gadījumiem, kad dažādu iemeslu dēļ tulkotājs nav tulkojis, un savā tulkojumā ir, izlaidis kaut ko, no oriģinālā teksta ietvertā. Daudzās mūsdienu vārdnīcās nav kāda konkrēta ieraksta, kas definētu vārdu "izlaišana", nav pat norādes uz tā daļējiem sinonīmiem, piemēram, "izdzēšanu" vai "noņemšanu". Turklāt grāmatas, kas veltītas tulkošanas studijām, un ietver tulkošanas metodes, mēdz vien īsi pieminēt "izlaišanu".¹⁶²

Saskaņā ar Lūcijas Molinas (*Lucía Molina*) un Amparo Albira (*Amparo Hurtado Albir*) uzskatiem, ja pielietot izlaišanas metodi tulkošanas procesā, tad mērķa valodā samazinās noteikta informācijas daļa, kas ir daudz plašāk vai pilnībā izteikta avota valodā. Šajā gadījumā tulkotājs var saīsināt dažus valodas elementus avota tekstā, kas viņaprāt ir uzskatāmi par nevajadzīgiem, bet tomēr tajā tika norādīti.¹⁶³

Vakezs Ajora (*Vázquez Ayora*) norādīja, ka izlaišanas metode ir nepamatojama valodas elementu apspiešana. Dažreiz pielietot izlaišanas metodi un veikt saīsinājumus nav nekāda pamatojama, jo tas var radīt grūtības, īpaši svarīgu avota valodas elementu nodošanā. Ja avota tekstā ir kāds lieks elements, tulkotājs to var nesaīsināt, bet gan mazināt tā nozīmi teksta fragmentā.¹⁶⁴

Džons Lajons (*John Lyons*) uzskatīja, ka, pielietojot izlaišanas metodi, tulkotājam tulkošanas procesā ir jāatmet lieki vārdi, kuri, iespējams, rada semantisko pārpilnību jeb lieku semantiku. Tādējādi neizmantojot liekus vārdus, avota tekstā ietvertu informācijas saturu var veiksmīgi pārnest mērķa valodā.¹⁶⁵

Četrzilbju izteiciena *bei ži bin sjin* 倍日並行 izcelsme meklējama “Vēsturnieka pierakstu” *liedzuan* jeb biogrāfiju sadaļas 5. biogrāfijā, kur tiek aprakstīta Suņdzi Vu 孫子武

¹⁶¹ Ibid., 19 -20.

¹⁶² Vipin Kumar Sharma. *The Relevance of Addition, Omission and Deletion (AOD) in Translation*. International journal of translation, 27,(1), 6-7.

¹⁶³ Hartono, R. *Translation techniques & methods. The Essential Reference for Translators*. Semarang: First Printing, 2020., p.43.

¹⁶⁴ Ibid., p.44.

¹⁶⁵ Hartono, R. *Translation techniques & methods. The Essential Reference for Translators*. Semarang: First Printing, 2020., p.44.

un Vu Cji 吳起 dzīves gaita. Suņdzi Vu nāca no Cji 齊 valsts. Viņš bija guvis Vu valsts valdnieka He Lu 闔廬 (valdīšanas laiks 514-496 p.m.ē.) atzinību sava traktāta dēļ.¹⁶⁶ Attiecībā uz Suņdzi traktātu būtu svarīgi arī minēt, ka tas ietver izcilas militārās stratēģijas un sastāv no 13 nodaļām.

Vu Cji bija ļoti prasmīgs militārajā jomā un nekad nebija zaudējis nevienu cīņu. Viņš mācījās pie Dzen Šeņ¹⁶⁷, bija Lu valsts ierēdnis. Jāatzīmē, ka Vu Cji patika vadīt karaspēku tik ļoti, ka viņš noslepkavoja savu sievu, kas bija no Cji, lai pierādītu, savu uzticību Lu 魯 valstiņai.¹⁶⁸ Lai labāk saprastu šīs nodaļas ietvaros minētā četrzilbju izteiciena nozīmi, nepieciešams apskatīt arī tā lietojumu kontekstā.

Četrzilbju izteiciens *bei ži bin sjin* parādās šajā “Vēsturnieka pierakstu” fragmentā:

“乃棄其步軍，與其輕銳倍日並行逐之。孫子度其行，暮當至馬陵。馬陵道狹，而旁多阻險，可伏兵，乃新大樹白而書之曰：“龐消死於此樹之下。”於是令齊軍善射者萬弩，夾道而伏，期日“春見火舉而俱發”。¹⁶⁹

“Viņš pameta kājnieku bataljonu un **dienā veica dubultu [distanci]** [kopā ar] bruņotiem [izraudzītiem] karavīriem, vajājot Cji 齊 karaspēku. Suņdzi, aprēķinājis viņu kustību, [noteica, ka] līdz vakaram [viņiem] jāsasniedz Malinu 馬陵. Ceļš pie Malinas ir šaurs, abās pusēs ir daudz šķēršļu [kur] slēpņos var izvietot karavīrus. Tad [viņš pavēlēja] nocirst lielu koku, attīrīt to no mizas un izgrebt uzrakstu “Pan Sjao 龐消¹⁷⁰ mirs zem šī koka”. Pēc tam [viņš] lika desmit tūkstošiem labākajiem Cji strēlnieku sēdēt slēpnī abās ceļa pusēs. [Viņi] saņēma šādu pavēli: “Vakarā, ieraugot uguni, šaut visiem vienlaicīgi”.

Četrzilbju izteiciens tiek izmantots, aprakstot garu distanci, kad nav nepieciešamības apstāties. *Bei* attiecas uz *dzja bei* 加倍 un nozīmē “dubultā”, *ži* nozīmē “diena”, *bin* nozīmē “arī” un *sjin* nozīmē “pārvietoties”. Tulkojot šo četrzilbju izteicienu, iespējams pielietot kombinācijas metodi, piemēram, saglabājot dažu ķīnizīmju nozīmes un veicot arī dažus labojumus un papildinājumus. Piemēram, tiek saglabātas vārdu “diena” un “dubultā” nozīmes, un pievienots vārds “distance”. Meklējot arī citas *čenju* izteiciena atveides iespējas latviešu

¹⁶⁶ Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VII. The Memoirs of Pre-Han China, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 1994, p. 37.

¹⁶⁷ Cen Dzi 曾子 jeb Dzen Šeņ 曾參 bija konfucianists, viens no mīļākajiem Konfūcija skolniekiem.

¹⁶⁸ Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VII. The Memoirs of Pre-Han China, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 1994, p. 41.,42.

¹⁶⁹ Sima Qian, 司马迁 Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄 (trans.), Shiji 史记. 分贝三. Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 2002., 1578 页.

¹⁷⁰ Pan Sjao 龐消 bija Vei 魏 valsts komandieris.

valodā, svarīgi būtu salīdzināt arī pētnieku piedāvātās šī teiciena atveides iespējas “Vēsturnieka pierakstu” tulkojumos.

Pēc Rūdolfa Vjatkina piedāvātā tulkojuma, četrzilbju izteicienu latviski var tulkot, kā “virzīties dienu un nakti” (*двигаясь днем и ночью*).¹⁷¹ Var ievērot, ka sinologs četrzilbju izteiciena tulkošanā ir saglabājis dažu ķīnizīmju nozīmes, kā arī veicis papildinājumu, pievienojot vārdu “nakti”. Pēc Viljama Nīnhausera vadītā tulkojuma četrzilbju izteicienu latviski iespējams atveidot kā “paveikt divu dienu distanci vienas dienas laikā” (*covered two days' distance in one day*).¹⁷² Sinologs arī pievienojis vārdu “distance”, kas nav iekļauts četrzilbju izteicienā.

Jāmin, ka šajā nodaļā atrodams vēl viens četrzilbju izteiciens. Tas minēts saistībā ar *Lian* 梁 valstiņas karaspēka iebrukumu *Džao* 趙. Džao valdnieks lūdza Suņdzi kļūt par viņa padomdevēju, lai viņš palīdzētu izvēlēties piemērotu militāru stratēģiju.

Šis četrzilbju izteiciens *pi kan dao sju* 批亢搗虛 parādās šajā “Vēsturnieka pierakstu” fragmentā:

“孫子曰： “夫解雜亂紛糾者不控卷，救鬥者不搏織，**批亢搗虛**，形格勢禁，則自為解耳，今梁，趙相攻，輕兵銳卒必竭於外，老弱罷於內，君不若引兵疾走大樑，據其街路，衝其方虛，彼必釋趙而自救。”¹⁷³

“*Suņdzi teica: "Tas, kurš šķetina dzīparu, [tas] neizmanto dūres; tas, kurš [mēģina] apstādināt strīdu, [tas] nepielieto āvu*¹⁷⁴. [**Nepieciešams**] **sist pa pretinieka vājo punktu**¹⁷⁵, [ja] kontrolēsiet situāciju, tad būsiet uzvarētāja pozīcijā. Tagad *Lian* 梁 [karaspēks] cīnās pret 趙 *Džao*, līdz ar to [gados] jauni un labi bruņoti karavīri devās ārpus valstiņas, palika vien [gados] vecākie un vājākie. Karaspēks steidzami būtu jāvada uz *Dalianu* 大梁, jāieņem ceļi, [tas ir] jāsasniedz visneizsargātākā vieta. [Tad] viņi noteikti atstās *Džao* un [steigšus] dosies palīgā uz savu [valstiņu].”

¹⁷¹ “Тогда он оставил свои пехотные части и с легковооруженными отборными [солдатами] стал преследовать цисцев, **двигаясь днем и ночью**.”

Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) *Сыма Цянь. Исторические записки*. Т. VII. Москва: Восточная литература, 1996., 51. стр.

¹⁷² “He abandoned his infantry and **covered two days' distance in one day** with lightly armed picked soldiers, pursuing Ch'i's troops.”

Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VII. The Memoirs of Pre-Han China, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 1994, p. 41.

¹⁷³ Sima Qian, 司马迁 Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄 (trans.), Shiji 史记. 分贝三. Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 2002., 1577 页.

¹⁷⁴ Iespējamās divas ķīnizīmes *dži* 織 interpretācijas. Pirmā nozīme ir “durt ar āvu”. Tomēr tā var nozīmēt arī “turēt vai aizturēt”, un *bo* 搏 šeit varētu nozīmēt arī “piesiet”.

¹⁷⁵ *Pi* 批 var nozīmēt “izvairīties” un *kan* 亢 var apzīmēt “pilnību (spēka ziņā).” *Kan* iespējams interpretēt arī kā “pretoties.” Cita versija vēsta, ka ķīnizīme *kan* minēta, lai iezīmētu fonētisku vārdu spēli, un patiesībā norādā uz 吭 *ken* “rīkli”.

Četrzilbju izteiciens tiek izmantots, lai iezīmētu stratēģiju, kad nepieciešams izzināt oponenta vājās iezīmes un rīkoties viltīgi, realizējot savas intereses. *Pi* attiecas uz *jun šou dzji* 用手击 “sist ar roku”, *kan* attiecas uz *jeņ hou* 咽喉 “rīkli”, vai “kaklu”, *dao sju* nozīmē, “viltoti”. Līdz ar to izteicienu iespējams interpretēt kā “sist ar roku pa kaklu, [bet] ne pa īstam”. Attiecīgi nepieciešams izvēlēties tādu cīņas stratēģiju, kas pielietojot tikai prātu, vedīs pie uzvaras. Kakls ir viena no cilvēka organisma jutīgākajām, neaizsargātākajām ķermeņa daļām, un to var uzskatīt par vājo punktu. Tulkojot šo četrzilbju izteicienu, iespējams pielietot arī kombinācijas metodi. Piemēram, tulkojot izteicienu kā “nepieciešams sist pa pretinieka vājo punktu”, tiek saglabāta vien nozīme “sist”, tomēr veikti arī brīvi papildinājumi.

Izteicienam iespējams pievienot arī anotāciju ar skaidrojumu par izteiciena izcelsmi, īsi pārstot šo “Vēsturnieka pierakstu” ietvaros minēto notikumu, attiecīgi kombinējot jau trīs tulkošanas metodes. Anotācija: Četrzilbju izteiciens sakotnēji attiecās uz viltīgu stratēģiju, kas tika realizēta *Džao* valstiņas labā. To piedāvāja militārais stratēģis un domātājs *Suņdzi*. Meklējot arī citas *čēnju* izteiciena atveides iespējas latviešu valodā, svarīgi būtu salīdzināt arī pētnieku piedāvātās šī teiciena atveides iespējas “Vēsturnieka pierakstu” tulkojumos.

Pēc Rūdolfa Vjatkina piedāvātā tulkojuma, četrzilbju izteicienu latviski var tulkot, kā “sist pa ienaidnieka vājo vietu” (*следует бить по слабому месту противника*).¹⁷⁶ Pēc Viljama Nīenhausera vadītā tulkojuma četrzilbju izteicienulativiski iespējams atveidot kā “saķert aiz kakla, tur, kur ir neaizsargāts” (*seize him at his throat and charge him where he is defenseless*).¹⁷⁷ Var secināt, ka pētnieki izteicienu tulkojuši brīvi, saglabājot vien dažas ķīnizīmju nozīmes, veicot papildinājumus.

Četrzilbju izteiciena *guan bao feņ dzjiņ* 管鮑分金 izcelsme meklējama “Vēsturnieka pierakstu” *liedzuan* jeb biogrāfiju sadaļas 2. biogrāfijā, kur aprakstīta *Guan Džun* 管仲 dzīves gaita. *Guan Džun* (apt. 720-645 p.m.ē.) jeb bija no *Jin* 穎 upes [reģiona]. Jaunības gados viņš iepazinās ar [tirgotāju] *Bao Šuja* 鮑叔牙, kas novērtēja viņa labās īpašības. *Guan Džun* bija nabadzīgs, izdzīvot bija grūti. Nereti viņš [bija] mājījis *Bao Šuja*, tomēr *Bao Šuja* turpināja labi izturēties pret viņu, nepārmetot ne vārdu. Pēc kāda laika *Bao Šuja* ieguva titulu *gundzi* 公子¹⁷⁸,

¹⁷⁶ “Сунь-цзы сказал: “Всегда следует бить по слабому месту противника, контролировать обстановку, - и вы будете хозяином положения.”

Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) *Сыма Цянь. Исторические записки*. Т. VII. Москва: Восточная литература, 1996., 50. стр.

¹⁷⁷ “Sun Tzu said: “Seize him at his throat and charge him where he is defenseless; his formations attacked, his power constrained, he will retire of his own accord.”

Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VII. The Memoirs of Pre-Han China, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 1994, p. 40.

¹⁷⁸ *Gundzi* 公子 (“Cēlā atvase”) tituls, kas attiecās uz dižciltīgu personību, un starp augstmaņiem tika piešķirts vīriešu kārtas pēcnācējiem. Tas neattiecās uz izraudzīto pēcteci, kuru sauca par lielāko atvasi vai “mantinieku”.

kuru viņam piešķīra Sjao Bai 小白, [gluži tāpat] kā arī Guaņ Džun [šo pašu titulu] piešķīra Dzjiu¹⁷⁹ 糾.¹⁸⁰

Četrzilbju izteiciena *guaņ bao feņ dzjiņ* izcelsme meklējama šajā “Vēsturnieka pierakstu” fragmentā:

“管種曰： “吾始困時，嘗與鮑叔賈分財利多自與，鮑叔不以我為貪，知我貧也。吾嘗與鮑叔謀事而更窮困，鮑叔不以我為愚，知時有利不利也。”¹⁸¹

“*Guaņ Džun teica: “Kad es biju vēl jauns, un mēs ar Bao Šuja nodarbojāmies ar tirdzniecību, dalot naudu, es lielāko daļu [no tās] ņēmu sev, [bet] Bao Šuja neuzskatīja mani par mantkārīgu. [Viņš] zināja, ka esmu nabadzīgs. Nereti es rīkojos tā, ka mēs ar Bao Šuja guvām [vien] zaudējumus, bet viņš neuzskatīja mani par nezinošu, [tāpēc ka] saprata, ka mēdz būt labvēlīgāki un [mazāk] labvēlīgāki laiki.”*

Šis četrzilbju izteiciens netiek citēts tekstā, taču tas attiecas uz tekstā minēto fragmentu un apliecina īstu draudzību, kāda bija starp Guaņ Džun un Bao Šuja. Lai arī kādu netaisnīgu darbību cilvēks paveiktu, īsts draugs sapratīs viņu bez liekiem vārdiem. Svarīgi minēt, ka Guaņ Džun reiz minēja par Bao Šuja, ka radījuši viņu, ir tēvs un māte, bet, pa īstam sapratis, ir Bao Šuja. Četrzilbju izteicienā *guaņ* attiecas uz Guaņ Džun, tāpat kā vārds Bao attiecas uz Bao Šuja 鮑叔牙. *Feņ* šeit nozīmē “dalīt, iegūt savu daļu”, bet *dzjiņ* attiecas uz “zeltu vai naudu”, taču šie vārdi izteicienam tika pievienoti vēlāk un tekstā neparādās.

Tulkojot šo četrzilbju izteicienu, iespējams pielietot kombinācijas metodi. Piemēram, saglabājot divu pirmo ķīnizīmju nozīmes, un sekojošās divas ķīnizīmes tulkojot brīvi kā “Guaņ un Bao zelta draudzība”. Izteicienu iespējams tulkot arī kā “Guaņ un Bao dala naudu”, tomēr, tulkojot izteicienu burtiski obligāti nepieciešams pievienot anotāciju, bez tās nav iespējams saprast izteiciena nozīmi. Anotācija: Četrzilbju izteiciens attiecas uz “Vēsturnieka pierakstu” fragmentu, kur tiek, aprakstīta draudzība starp Guaņ Džun un Bao Šu. Guaņ Džun min, ka jaunībā negodīgi dalījis naudu, atstājot mazāko daļu Bao Šu, tomēr Bao Šu par to zinājis un sapratis viņa rīcību. Jāatzīmē, ka sinologi komentāros nav minējuši šī četrzilbju izteiciena atveides iespējas krievu un angļu valodās.

Cita četrzilbju izteiciena *duo duo ji šaņ* 多多益善 izcelsme meklējama “Vēsturnieka pierakstu” *liedzuaņ* sadaļas 32. biogrāfijā, kur tiek aprakstīta jau darba ietvaros minētā Haņ Sjiņ

¹⁷⁹ Sjao Bai un Dzjiu bija Cji 齊 valstiņas valdnieka Sji 僖 dēli, kas bija dzimuši no konkubīnes. Valdīšanas laiks bija aptuveni 730-698 g.p.m.ē.

¹⁸⁰ Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) *Сыма Цянь. Исторические записки*. Т. VII. Москва: Восточная литература, 1996., 34 стр.

¹⁸¹ Sima Qian, 司马迁 Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄 (trans.), Shiji 史记. 分贝三. Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 2002., 1552 页.

韓信 dzīves gaita. Pievēršoties izteiciena analīzei, jāmin, ka, kaut arī visbiežāk *čēnju* sastāvā esošos vārdus nevar izlaist vai aizstāt ar citiem vārdiem, tomēr starp četrzīlbu izteicieniem atrodami arī daži izņēmumi. Izlaišanas pieeja pieļaujama attiecībā uz tiem *čēnju* teicieniem, kuros viens un tas pats vārds atkārtojas vairākas reizes, un, izlaižot to tulkojumā, nemainās izteiciena nozīme.

Četrzīlbu izteiciena izcelsme meklējama šajā “Vēsturnieka pierakstu” fragmentā:

“上問曰：“如我能將幾何？”信曰：“陛下不過能將十萬，”上曰：“於君何如？”曰：“臣多多而益善耳，”上笑曰：“多多益善，何為為我禽？”信曰：“陛下不能將兵，而善將將，此乃信之所以為陛下禽也。且陛下所謂天授，非人力也。”¹⁸²

“Augstmanis¹⁸³ [reiz] jautāja: “Cik lielu armiju es varētu vadīt?” [Haņ] Sjiņ atbildēja: “Jūsu Majestāte varētu komandēt ne vairāk, kā simts tūkstošu karotāju. “ Augstmanis jautāja: “Kā būtu ar tevi [pašu]?” Haņ Sjiņ teica: “Man **jo vairāk, jo labāk.**” Augstmanis, smeļoties teica: “Jo vairāk, jo labāk... Kā tad tu kļuvi par manu gūstekni?” Sjiņ atbildēja: “Jūs, majestāte, nezināt, kā vadīt karaspēku, bet lieliski spējat komandēt komandierus, tāpēc esmu Jūsu rīcībā. Jā, un valdat Jūs, pēc Debesu iegribas, nevis pateicoties savam cilvēciskajam spēkam.”

Četrzīlbu izteiciens *duo duo ji šaņ* tiek lietots pozitīvā nozīmē, apzīmējot darbību, kas sniedz vairāk un vairāk priekšrocību. Četrzīlbu izteicienu iespējams tulkot brīvi kā “jo vairāk, jo labāk”, pirmo ķīnizīmi neminot atkārtoti, bet tulkojot tikai vienu reizi. *Duo* nozīmē “vairāk”, *ji* nozīmē “priekšrocība”, *šaņ* nozīmē “laba”. Nav nepieciešamības divreiz minēt vārdu “vairāk”, tādēļ izteicienu iespējams tulkot arī burtiski, pielietojot izlaišanas pieeju kā “vairāk labu priekšrocību”. Meklējot arī citas *čēnju* izteiciena atveides iespējas latviešu valodā, svarīgi būtu salīdzināt arī pētnieku piedāvātās šī teiciena atveides iespējas “Vēsturnieka pierakstu” tulkojumos.

Salīdzinot pētnieku piedāvātos tulkojumus var secināt, ka pētnieki šo četrzīlbu izteicienu izvēlējās tulkot vienādi kā “jo vairāk, jo labāk”.¹⁸⁴ Var secināt, ka, burtiski tulkojot

¹⁸² Sima Qian, 司马迁 Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄 (trans.), Shiji 史记. 分贝三. Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 2002., 2043 页.

¹⁸³ Šeit tiek domāts Faņ Kuai 樊噲. Rietumu Haņ dinastijas 西漢 dibinātājs, militārais komandieris.

¹⁸⁴ “Государь, смеясь, заметил: “**Чем больше, тем лучше...** Тогда как же вы стали моим заключенным?”

Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) Сыма Цянь. Исторические записки. Т. VIII. Москва: Восточная литература, 2002., 127 стр.

“ [Han Hsin] said, “For your servant, **the more, the better.**” The Sovereign laughed and said, “If the more, the better, why were you taken captive by me?”

šo izteicienu un pielietojot izlaišanas pieeju, nemainās tā emocionālā nokrāsa, kā arī tulkojot šo izteicienu brīvi, tiek saglabāta tā pamatnozīme.

Cita četrzilbju izteiciena *veņ suo vei veņ* 聞所未聞 izcelsme meklējama “Vēsturnieka pierakstu” 37. biogrāfiju sadaļā, kas veltīta darba ietvaros arī jau minētajiem Li Šicji 酈食其 un Lu Dzja 陸賈. Šī četrzilbju izteiciena tulkošanā iespējams pielietot izlaišanas pieeju, līdz ar brīvu vai burtisku tulkojumu.

Četrzilbju izteiciens paradās šajā “Vēsturnieka pierakstu” fragmentā:

”尉佗大笑曰：“越中無足與語，至生來，令我日聞所不聞。”賜陸生素中裝直千金，他送亦千金。陸生卒拜尉佗為南越王，令稱臣奉漢約。”¹⁸⁵

“*Vei Tuo*¹⁸⁶ 尉佗 *sacīja* [meistaram Lu]: “*Mums Jue nav cilvēka, ar kuru būtu vērts vest pārrunas. Kad Jūs, meistar, ieradāties, [es] katru dienu dzirdu jaunumus. Viņš uzdāvāja meistaram Lu maisiņu ar tūkstots zelta [monētām], atvadoties sniedzot vēl tūkstots zelta [monētas]. Beigās Meistars Lu iecēla komandantu Tuo par dienvidu Jue 南越 valdnieku, lika viņam dēvēt sevi par pakļauto un noslēgt līgumu ar Haņ 漢.*”¹⁸⁷

Četrzilbju izteiciens *veņ suo vei veņ* tiek lietots, lai iezīmētu kaut ko iepriekš nedzirdētu, ļoti retu vai nepieredzētu notikumu. Četrzilbju izteicienu iespējams tulkot brīvi, pielietojot izlaišanas pieeju, kā “dzirdēt jaunumus”, *veņ* neminot atkārtoti, bet tulkojot tikai vienu reizi. *Veņ* nozīmē “dzirdēt”, *suo* nozīmē “sākotnēji vai iepriekš”, *vei* norāda uz noliegumu “ne”. Izteicienu iespējams tulkot arī burtiski kā “dzirdēt iepriekš nedzirdēto”. Meklējot arī citas *čēnju* izteiciena atveides iespējas latviešu valodā, svarīgi būtu salīdzināt arī pētnieku piedāvātās šī teiciena atveides iespējas “Vēsturnieka pierakstu” tulkojumos.

Pēc Rūdolfa Vjatkina piedāvātā tulkojuma šo četrzilbju izteicienu latviski iespējams atveidot kā “uzzināt to, kas nebija zināms” (*узнавать то, о чем я не знал*).¹⁸⁸ Pēc Viljama Nīnhausera piedāvātā tulkojuma četrzilbju teicienu latviski iespējams tulkot kā “dzirdēt to, kas iepriekš nebija dzirdēts” (*hear what I have not yet heard of*).¹⁸⁹ Var secināt, ka Viljams

Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VIII. The memoirs of Han china, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 2008, p. 96.

¹⁸⁵ Sima Qian 司马迁, Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄 (trans.), Shiji 史记. 分贝四. Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 2002, 2115 页.

¹⁸⁶ Vei Tuo 尉佗 jeb Džao Tuo 趙佗 bija komandieris, kas ieņēma dienvidu Jue 南越.

¹⁸⁷ Autores tulkojums.

¹⁸⁸ “[Вэй То] говорил [Лу-шэну]: «У нас в Юэ нет человека, с которым можно было бы потолковать. Когда вы, учитель, прибыли, это дало мне возможность каждый день узнавать то, о чем я не знал.»

Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) Сыма Цянь. Исторические записки. Т. VIII. Москва: Восточная литература, 2002., 181. стр.

¹⁸⁹ “Commandant T'o: “Here in Yueh there is nobody who is worth talking to. Now that you, Master, came, I can daily hear what I have not yet heard of.”

Nienhausers tulkojumā vēlējies saglabāt abu “*veŋ*” nozīmes. Šī izteiciena tulkošanā ir iespējams pielietot izlaišanas pieeju, ja tā tiek kominēta ar burtisku vai brīvu tulkojumu.

Apakšnodaļas beigās būtu svarīgi minēt, ka kombinācijas metode ir laba tulkošanas metode, kuru iespējams veiksmīgi pielietot četrzīlību izteicienu tulkošanā. Kombinācijas metode tulkotājam sniedz izvēles dažādību, ļaujot pielietot uzreiz vairākas tulkošanas metodes. Vairumā gadījumu, tulkojot četrzīlību izteicienus, ir obligāti jā saglabā vismaz dažu izteicienā iekļauto ķīnizīmju nozīmes, lai izteiciens nezaudētu savu pamatnozīmi, tomēr svarīga ir arī piezīme par to, ka pārējās izteicienā iekļautās ķīnizīmes gan iespējams interpretēt arī brīvi. Savukārt, vēloties kodolīgi atveidot četrzīlību teicienus, tulkotājam jāapsver izlaišanas metodes pielietošana. Izlaišanas metodi var pielietot pēc nepieciešamības, tulkojot izteicienu burtiski vai brīvi. Vien retos gadījumos, ja četrzīlību izteicienā iekļautās ķīnizīmes vairākas reizes atkārtojas, ir nepieciešamība pielietot šo tulkošanas metodi.

2.5. Transpozīcijas metode un integrācijas metode *čēnju* tulkošanā

Transpozīcijas metode ir reti pielietojama tulkošanas metode, kas paredz, ka tulkojums no vienas vietas tiek pārnestis citā vietā tekstā vai tiek mainīta vārdu secība izteicienā, bet tulkojuma jēga tiek saglabāta un ir saprotama lasītājiem mērķa valodā. Gramatiskās struktūras dažādās valodās bieži ir atšķirīgas, tādēļ transpozīcija paredz arī pāreju no vienas gramatiskās kategorijas uz citu, nemainot izteiciena nozīmi.¹⁹⁰

Citiem vārdiem sakot, transpozīcija paredz kāda vārdšķiras vārda aizstāšanu ar citas vārdšķiras vārdu, nemainot paša ziņojuma nozīmi. Pastāv divi transpozīcijas veidi, proti, obligātā un neobligātā transpozīcija. Transpozīcija tiek pielietota, ja citas tulkošanas metodes nav pielietojamas tulkošanas procesā, visbiežāk valodas sistēmas dēļ. Neobligāto transpozīciju tulkotājs parasti pielieto, lai saglabātu teksta stila iezīmes.¹⁹¹

Žans Pols Vinē (*Jean-Paul Vinay*), (1910 –1999) un Žans Darbelnē (*Jean Darbelnet*), (1904 – 1990) arī uzskatīja transpozīciju par tulkošanas metodi, kas paredz vārdšķiru maiņu. Pētnieki uzsvēra, ka tulkošanas procesā nedrīkst mainīt tulkojuma jēga. Šī metode var tikt pielietota retos gadījumos, kad tulkotājs uzskata, ka tulkošanas procesā jā aizstāj darbības vārds ar lietvārdu. Abi pētnieki piekrita arī jau iepriekš minētajam uzskatam, ka pastāv divi

Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VIII. The memoirs of Han china, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 2008, p. 253.

¹⁹⁰ Zhang Qing, Wang Jiaqi. Application of Functional Equivalence Theory in English Translation of Chinese Idioms *Journal of Language Teaching and Research*, 1 (6), 886-887.

¹⁹¹ I Gusti Ayu Mahatma Agung. Translation Procedures in Translating Religious Terms. *Linguistika*, 23 (45), 201-202.

transpozīcijas veidi, proti, obligātā un neobligātā transpozīcija.¹⁹²

Saskaņā ar Lūcijas Molinas un Amparo Albira uzskatiem, transpozīcija paredz gramatiskās kategorijas maiņu. Savukārt Džons Kanisons Katfords (*John Cunnison Catford*) apgalvoja, ka transpozīciju var raksturot kā “pārvietošanu”, kas paredz avota valodas gramatisko formu maiņu, veicot tulkojumu mērķa valodā.¹⁹³

Maurits Simatupangs (*Maurits Simatupang*) uzskata, ka transpozīcijas ir svarīga tulkošanas metode, jo daudzām valodām ir atšķirīgas gramatiskās struktūras. Pielietot transpozīciju ir nepieciešams arī tādēļ, ka dažādu kultūru, un valodu pārstāvjiem ir atšķirīgi uzskati, kā arī kultūras redzējums. Jāatzīmē, ka interese par transpozīcijas metodi kopumā pieaug visai nesen. Lielākā daļa pētījumu par šo metodi ir saistīti ar transpozīcijas metodes pielietošanu angļu filmās un romānos.¹⁹⁴

Jāatzīmē, ka cita tulkošanas metode - integrācija ir ļoti maz pētīta, kas saistāms ar faktu, ka tā tiek reti pielietota tulkošanas procesa laikā. Pielietojot integrācijas metodi, iespējams saglabāt izteiciena kodolīgumu, izlaist liekus formulējumus, kā arī saglabāt teksta stilu. Lasītājiem jābūt iespaidam, ka teksts ir viegli saprotams, un tiek saglabāta tā nozīme. Šī ir tulkošanas metode, kas paredz pārveidojumus teikumu sintaktiskā struktūrā, apvienojot divus vienkāršus teikumus vienā garākā.¹⁹⁵

Termins “integrācija”, saskaņā ar Nikolaja Kondakova (*Николай Кондаков*), (1900-1984) uzskatiem, cēlies no latīņu “*integer*” - “pilnīgs vai vesels”. Tas nozīmē “apvienot veselā”. Šis jēdziens attiecas uz jebkuru elementu vienotību. Integrācija paredz apvienojošu procesu. Integrācijai ir divējāda būtība, tā uzskatāma gan par metodi, kura pielietojama tulkošanas procesā, gan par pašu tulkošanas procesa rezultātu.¹⁹⁶

Valodniecībā tiek izdalīta formālā, funkcionālā un semantiskā integrācija. Formālā integrācija tiek uzskatīta par integrācijas procesu rezultātu, kas veicina izmaiņas valodas vienības formā. Funkcionālo integrāciju nosaka valodas vienību izmantošana, to funkcionēšana noteiktā vidē. Semantiskās integrācijas procesā mijiedarbojas divas vai vairākas nozīmes, kas ved pie jaunas trešās nozīmes rašanās.¹⁹⁷

¹⁹² Uma Maheshwari. Techniques and Method's of Translation. *Journal Of Humanities And Social Science*, 2017., 41-42.

¹⁹³ Hartono, R. *Translation techniques & methods. The Essential Reference for Translators*. Semarang: First Printing, 2020., p.21.

¹⁹⁴ Ni Gusti Ayu Dhyani Widyadari, Yulianeta, Velayeti Nurfitriana Ansas, Asma Azizah, Ashanti Widyana. Transposition in Translation: Kim Yu Jeong's Novel Ttaengbyeot to Sengat Matahari. 5 th International Conference on Language, Literature, Culture and Education, Bandung, August 12, 2021. 498-499.

¹⁹⁵ Zhang Qing, Wang Jiaqi. Application of Functional Equivalence Theory in English Translation of Chinese Idioms *Journal of Language Teaching and Research*, 1 (6), 886-887.

¹⁹⁶ Нечаева Н. Интегративность как свойство языковых единиц. *Вестник Волгоградского государственного университета*, 15 (3), 189-190.

¹⁹⁷ Ibid., 188-189.

Jāuzsver, ka integrācijas metodi raksturo savstarpēja mijiedarbība un apvienošana. Integrācija ir iepriekš diferencētu elementu saplūšana vienotā veselumā, kas noved pie jaunām integrācijas iespējām, kā arī izmaiņām pašu elementu īpašībās. Šai metodei ir arī zaudējumi, piemēram, integrācijas procesā bieži tiek zaudēta leksisko vienību neatkarība.¹⁹⁸

Četru četrzilbju izteicienu izcelsme meklējama “Vēsturnieka pierakstu” 10. biogrāfijā, kas veltīta jau darba ietvaros minētajam Džan Ji 張儀. Četrzilbju izteicieni parādās fragmentā, kurā Džan Ji lūdz Vei valsts valdnieku Ai 哀王 atstādināt viņu no amata:

“ “臣聞之，積羽沉舟，群輕折軸，眾口鐵金，積毀銷骨。故願大王審定計議，且賜骸骨關魏。 ” ¹⁹⁹

“[Tavs] ierēdnis ir dzirdējis, [ka] spalvu krājums gremdē laivu, daudz vieglu [lietu] [spēj] salauzt [ratu riteņu] asi. Publiskas sarunas [ir kā] ciets metāls”, [sliktu vārdu] krājums [spēj] šķīdināt kaulus, tāpēc es ceru, [ka] Jūs varētu rūpīgi izlemt par saviem plāniem, Godājamais valdnieks, un [ceru] Jūs dosiet man atļauju atkāpties no amata un pamest Vei 魏.”

Četrzilbju izteicienā *dzji ju čeņ džou* 積羽沉舟 *dzji* nozīmē “uzkrāt”, *ju* “spalvas”, *čeņ* “gremdēt” un *džou* “laiva”. Izteicienu iespējams tulkot burtiski, pievienojot anotāciju kā “uzkrājot spalvas, nogrimst laiva”. Anotācija: Izteiciens tiek lietots gadījumos, kad daudzas, šķietami mazas, nenozīmīgas vai sliktas lietas spēj radīt nopietnas sekas. Pielietojot transpozīcijas metodi, izteicienu iespējams tulkot kā “spalvu krājums gremdē laivu”. Tiek mainīta pirmo divu vārdu secība, kā arī darbības vārds “uzkrāt” tiek pārveidots par lietvārdu “krājums”. Jāatzīmē, ka jebkurā gadījumā līdz ar transpozīcijas pieeju, šim izteicienam labāk būtu pievienot arī anotāciju par tā pārnestās nozīmes skaidrojumu.

Četrzilbju izteicienā *cjuņ cjin dže džou* 群輕折軸 *cjuņ* nozīmē “daudz” vai “masveidā”, *cjin* nozīmē “viegli” un šeit attiecas uz vieglām lietām, *dže* nozīmē “salauzt” un *džou* 軸 nozīmē “ass”. Vārds “ass” attiecināms uz ratu riteņu asi. Šo četrzilbju izteicienu labāk tulkot brīvi, nevis burtiski, ņemot vērā, ka daži vārdi šajā četrzilbju izteicienā nemaz netiek ietverti, bet atklājas zemtekstā. Piemēram, izteicienu var atveidot kā “daudz vieglu [lietu] [spēj] salauzt [ratu riteņu] asi.” Jāmin, ka *dzji ju čeņ džou* un *cjuņ cjin dže džou* pēc to pamatnozīmes ir uzskatāmi par *čeņju* teicieniem - sinonīmiem. Var secināt, ka šī izteiciena tulkošanā nav obligāti nepieciešams pielietot transpozīcijas pieeju.

¹⁹⁸ Нечаева Н. Интегративность как свойство языковых единиц. *Вестник Волгоградского государственного университета*, 15 (3), 189-190.

¹⁹⁹ Sima Qian, 司马迁 Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄 (trans.), Shiji 史记. 分贝三. Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 1681 页.

Trešajā minētajā četrzīlbu izteicienā *džun kou tie dzjiņ* 眾口鐵金 *džun* nozīmē “publisks”, *kou* šeit attiecas uz “runu”, *tie* nozīmē “ciets vai stiprs”, *dzjiņ* nozīmē “metāls”. Četrzīlbu izteicienu iespējams tulkot brīvi kā “publiskas sarunas [ir kā] ciets metāls”. Četrzīlbu izteiciens tiek lietots, lai uzsvērtu sabiedriskās domas spēku, tā spēj izkausēt pat metālu. Gluži tāpat kā patstāvīga apmelošana var iznīcināt cilvēkus.

Četrzīlbu izteiciena *dzji hui sjao gu* 積毀銷骨 tulkošanā gan nepieciešams pielietot transpozīcijas metodi. *Dzji* nozīmē “uzkrāt”, vārds *hui* šeit attiecas uz *huiju* 毀譽, un nozīmē “slikti vārdi”, “kritika” vai “neslava”, *sjao* nozīmē “izkausēt” vai “izšķīdināt”, *gu* nozīmē “kauli”. Izteicienu iespējams tulkot brīvi, pielietojot transpozīcijas pieeju kā “sliktu vārdu uzkrāšanās [iznīcina], šķīdina kaulus”. Pirmie divi vārdi tiek mainīti vietām, un darbības vārds “uzkrāt”, tiek lietots lietvārda funkcijā “uzkrāšanās”. Izteicienu iespējams tulkot arī kā “[sliktu vārdu] krājums [spēj] šķīdināt kaulus”. Četrzīlbu izteiciens tiek lietots, lai paustu, ka slikti vārdi un kritika var pilnībā iznīcināt cilvēka reputāciju. Izteicieni *džun kou tie dzjiņ* un *dzji hui sjao gu* parasti tiek minēti kopā.

Meklējot arī citas *čēnju* izteiciena atveides iespējas latviešu valodā, svarīgi būtu salīdzināt arī pētnieku piedāvātās šī teiciena atveides iespējas “Vēsturnieka pierakstu” tulkojumos.

Pēc Viljama Nīenhausera piedāvātā tulkojuma četrzīlbu izteicienu *dzji ju čēņ džou* iespējams atveidot kā “spalvu kaudze [spēj] nogremdēt laivu” (*a pile of feathers will sink a boat*). Četrzīlbu izteicienu *cjuņ cjin džē džou* iespējams atveidot kā “vieglu lietu krājums [spēj] salauzt [rata] asi” (*a collection of light things will break an axle*). Četrzīlbu izteicienu *džun kou tie dzjiņ* pēc angļu valodas tulkojuma iespējams atveidot kā “daudzas mutes [spēj] izkausēt metālu” (*a multitude of mouths can melt metal*). Četrzīlbu izteicienu *dzji hui sjao gu* pēc Viljama Nīenhausera piedāvātā tulkojuma iespējams atveidot kā “daudz apmelojumu var šķīdināt kaulus” (*a heap of slander can dissolve bone*).²⁰⁰

Pēc Rūdolfa Vjatnika piedāvātā tulkojuma izteicienu *dzji ju čēņ džou* iespējams atveidot kā “[vienlaicīgi] plivinot [vairākus] spārnus iespējams nogremdēt kuģi” (*взмах множества крыльев в состоянии потопить корабль*). Pēc Rūdolfa Vjatkina piedāvātā tulkojuma četrzīlbu izteicienu *cjuņ cjin džē džou* iespējams atveidot kā “daudz vieglu objektu [spēj] salauzt rata asi” (*множество легких предметов ломает ось колесницы*). Pēc krievu valodā piedāvātā tulkojuma izteicienu *džun kou tie dzjiņ* iespējams atveidot kā “daudzu cilvēku

²⁰⁰ “Your servant has heard that, *a pile of feathers will sink a boat, a collection of light things will break an axle. A multitude of mouths can melt metal, a heap of slander can dissolve bone.*”

Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VII. The Memoirs of Pre-Han China, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 1994, p. 128.,129.

izelpas spēj izkausēt metālu” (*одновременный выдох множества людей может расплавить металл*). Pēc Rūdolfā Vjatkina piedāvātā tulkojuma četrzilbju izteicienu *dzji hui sjao gu* iespējams atveidot kā “neslava var pilnībā iznīcināt” (*хула - пронзить до мозга костей*).²⁰¹

Citu četrzilbju izteicienu *fu dzji min džan* 附驥名彰 un *di sjin li min* 砥行立名 izcelsme meklējama “Vēsturnieka pierakstu” *liedzuaņ* jeb biogrāfiju sadaļas 1. biogrāfijā, kur tiek aprakstīta darba ietvaros jau minētā Bo Ji 伯夷 dzīves gaita. Abu četrzilbju izteicienu izcelsme meklējama šajā “Vēsturnieka pierakstu” fragmentā, kurā minēts Sima Cjeņ viedoklis par Konfūcija ietekmi uz Bo Ji un Šu Cji dzīves gaitām:

“伯夷，叔齊雖賢，得夫子而名益彰。顏淵雖篤學，附驥尾而行益顯。巖穴之士，趣舍有時若此，類名埋滅而不稱，悲夫！閭巷之人，砥行立名者，非附青雲之士，惡能施於後世哉？”²⁰²

“*Lai gan Bo Ji [un] Šu Cji bija cienīgi cilvēki, viņu vārdi kļuva slaveni, [vien] pateicoties cita cilvēka lauriam, [tiešāk] skolotāja*²⁰³, *[gluži tāpat bija arī ar] Jeņ Juan*²⁰⁴ 顏淵, *kurš aizrautīgi mācījās. Vientuļnieki, kas dzīvo alās, atsakās [no oficiāliem amatiem], viņu slava ir atkarīga no gadījuma: viņi var kļūt slaveni, bet var arī pazust bez pēdām. Cik skumji, [jo] [pat] cilvēki no ciemiem cenšas pilnveidot prasmes, godam nesot savu vārdu sabiedrībā, [bet] nepaļaujoties uz jau slavenu vīru, kā gan [iespējams] saglabāt [savu godīgo vārdu] nākamajām paaudzēm?”*

Četrzilbju izteicienā *fu dzji min džan* – *fu* nozīmē “pieķerties vai paļauties”, *dzji* attiecas uz “labu tīrasiņu zirgu”, *min* šeit nozīmē “rangs”, “pozīcija” vai “slava”, *džan* šeit nozīmē “paplašināt”. Burtiski četrzilbju izteicienu iespējams tulkot kā “paļauties uz labu tīrasiņu zirgu, paplašinot slavu”. Būtu jāsniedz anotācija, kas labs tīrasiņu zirgs sākotnēji attiecās uz skolotāju Konfūciju. Mūsdienās četrzilbju izteiciens tiek lietots, lai apzīmētu cilvēku, kurš izmanto cita cilvēka pozīciju vai rangu, lai slavinātu savu vārdu pasaulē. Šī izteiciena tulkošanā būtu nepieciešams pielietot tieši integrācijas un arī transpozīcijas metodi, ņemot vērā, ka teksta fragmentā četrzilbju izteicienā tiek mainīta ķīnizīmju secība, un tas tiek sadalīts divās

²⁰¹ “Я слышал, что [одновременный] взмах множества крыльев в состоянии потопить корабль; множество легких предметов ломает ось колесницы; одновременный выдох множества людей может расплавить металл; хула - пронзить до мозга костей.”

Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) *Сьма Цянь. Исторические записки*. Т. VII. Москва: Восточная литература, 1996., 126 стр.

²⁰² Sima Qian, 司马迁 Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄 (trans.), Shiji 史记. 分贝三. Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 1550 页.

²⁰³ Šeit kā skolotājs tiek domāts Konfūcijs.

²⁰⁴ Konfūciets, viens no labākajiem Konfūcija mācekļiem, kas pazīstams ar īpašu centīgumu mācībās.

daļās, kur katra no izteiciena daļām tiek minēta divos atšķirīgos teikumos. Līdz ar to izteicienu teksta kontekstā iespējams tulkot brīvi, pielietojot arī transpozīcijas un integrācijas metodes kā “kļūt slavenam, pateicoties cita lauriem”.

Pēc Rūdolfa Vjatkina piedāvātā tulkojuma četrzīlāju izteicienu *fu dzji min džan* iespējams atveidot kā “gozēties svešas saules staros” (*имена прославились лишь в лучах славы [Учителя]*).²⁰⁵ Pēc Viljama Nīenhausera piedāvātā tulkojuma četrzīlāju izteicienu iespējams atveidot kā “ar citu palīdzību slavināt savu vārdu” (*names became even more brilliant when they obtained the Master's help*)²⁰⁶. Jāmin arī, ka Viljams Nīenhausers piedāvā vēl vienu *fu dzji vei* 附驥尾 atveides iespēju kā “pieķerties pie zirga astes”, sniedzot anotāciju, ka izteiciens tiek izmantots, lai iezīmētu, ka kāda cita cilvēka autoritāte tiek izmantota savtīgos nolūkos, piemēram, lai cits cilvēks gūtu atzinību un slavu.

Četrzīlāju izteicienā *di sjin li min* vārds *di* nozīmē “pilnveidot”, *sjin* šeit attiecas uz “tikumiem”, *li* nozīmē “būvēt” vai “celt”, vārds *min* šeit nozīmē “rangs”, “pozīcija” vai “slava”. Izteiciens nozīmē, ka pilnveidojot prasmes iespējams iegūt slavu vai rangu. Burtiski četrzīlāju izteicienu iespējams tulkot kā “pilnveidojot tikumus, celt rangu”. Izteiciena nozīme ir skaidra arī bez anotācijas. Šajā gadījumā tulkotājs vai izvērtēt nepieciešamību pielietot integrācijas metodi. Šī fragmenta ietveros īsu izsaukuma teikumu ir iespējams apvienot ar garāku teikumu, kurā tiek minēts četrzīlāju izteiciens, un veikt brīvus papildinājumus, izteicienu tulkojot kā “pilnveidot prasmes, godam nesot savu vārdu sabiedrībā”.

Pēc Rūdolfa Vjatkina piedāvātā tulkojuma četrzīlāju izteicienu *di sjin li min* iespējams atveidot kā “cildināt savu rīcību un nostiprināt savu vārdu sabiedrībā” (*облагородить свое поведение и утвердить свое имя в обществе*).²⁰⁷ Pēc Viljama Nīenhausera piedāvātā tulkojuma četrzīlāju izteicienu iespējams atveidot kā “pilnveidot savas darbības, nostiprinot savu vārdu” (*to polish their actions and establish their names*).²⁰⁸

Apakšnodaļas beigās būtu svarīgi minēt, ka transpozīcijas metodi un integrācijas metodi iespējams veiksmīgi pielietot četrzīlāju izteicienu tulkošanā. Transpozīcija ir nozīmīga,

²⁰⁵ “Хотя Бо И [и] Шу Ци были достойными людьми, их **имена прославились** только благодаря Учителю. Хотя Янь Юань горячо любил учение, но **лишь в лучах славы** [Учителя] он стал известен миру.”
Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) *Сьма Цянь. Исторические записки. Т. VII.* Москва: Восточная литература, 1996., 33. стр.

²⁰⁶ “*Though Po Yi and Shu Ch'i were worthy men, their **names became even more brilliant when they obtained the Master's help.***”

Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VII. The Memoirs of Pre-Han China, part I.* Bloomington: Indiana University Press, 1994, p. 5.

²⁰⁷ “Даже люди из захолустья стремятся **облагородить свое поведение и утвердить свое имя в обществе.**”

Вяткин Р., Карапетьянц А. (пер.) *Сьма Цянь. Исторические записки. Т. VII.* Москва: Восточная литература, 1996., 33. стр.

²⁰⁸ “*When men from village gates and lanes wish to **polish their actions and establish their names**, unless they attach themselves to a man of the highest rank how can these [actions and names] reach later ages?*”

jo tā paredz pāreju no vienas gramatiskās kategorijas uz citu, nemainot izteiciena nozīmi. Integrācijas metode paver plašas iespējas tulkotājam, piemēram, ar to var apvienot vairākus teikumus vienā, ļaujot izlaist liekus vārdus un skaidrojumus. Jāatzīmē, ka šīs metodes nepieciešams pielietot daudz retākos gadījumos, gluži tāpat kā izlaišanas metodi. Tās noder arī, tulkojot garākus tekstus, kur iespējams veikt brīvu vai burtisku izteicienu tulkojumu.

Nienhauser, W. (ed.) *The Grand Scribe's Records VII. The Memoirs of Pre-Han China, part I*. Bloomington: Indiana University Press, 1994, p. 5.,6.

Secinājumi

Pēc autores domām vārdu *čenu* latviešu valodā vislabāk būtu tulkot kā “četrzīlību izteicieni”, jo šis apzīmējums ietver acīmredzamāko iezīmi – četrzīlīgo formu, kas mūsdienu ķīniešu valodniecībā nošķir *čenu* izteicienus no ķīniešu sakāmvārdiem vai parunām, iedalot tos atsevišķā klasē pēc fonētiskās struktūras.

Tomēr šajā jautājumā starp valodniekiem nepastāv vienprātība. Tā Leonards Šalks un Mārdžerija Lin četrzīlību teicienus piedāvā dēvēt par “ķīniešu idiomām” (*Chinese idioms*). Viljams Skarboro četrzīlību izteicienus dēvē par “ķīniešu sakāmvārdiem” (*Chinese proverbs*). Mu Huajin četrzīlību izteicienus sauc par “ķīniešu frazeoloģismiem” (*китайские фразеологизмы*). Valodnieks Oļegs Kornilovs *čenu* izteicienus dēvē par “spārnotiem teicieniem” (*крылатые выражения*), bet Oļegs Gotlibs četrzīlību izteicienus uzskata par sava veida “ķīniešu idiomātikas ideālu” (*идеал китайской идиоматики*).

Pētnieku viedokļi dalās arī par to, kā labāk klasificēt un raksturot *čenu* izteicienus. Izpētot valodnieku piedāvātās četrzīlību teicienu klasifikācijas sistēmas, var secināt, ka *čenu* teicienus iespējams klasificēt pēc to lietojuma, izcelsmes, struktūras, kā arī leksiskajam un gramatiskajam īpatnībām. Var secināt, ka sarunvalodā visbiežāk lietojamie *čenu* teicieni tiek nošķirti no tiem teicieniem, kas sastopami rakstu avotos. Arī mūsdienu *čenu* – neoloģismi arī tiek nošķirti no citiem četrzīlību teicieniem, kuru izcelsme meklējama senos vēsturiskos avotos. Jāizceļ, ka citi pētnieki četrzīlību izteicienus izvēlās sistematizēt, ne tikai pēc *pinjīn* principa, bet arī pēc izteicienu emocionālas nokrāsas, to tulkošanā pielietojamām metodēm, asociatīviem tēliem vai tematiski.

Pastāv daudzas *čenu* teicienu tiešsaistes datubāzes un vārdnīcas, kas pieejamas angļu valodā, tomēr vairumā gadījumu tās ir pieejamas par samaksu. Šobrīd nepastāv mājaslapa, kurā būtu pieejami četrzīlību teicienu tulkojumi vairākās pasaules valodās. Šādas mājaslapas izveide būtu laba nākotnes perspektīva, kas visiem ķīniešu valodas interesentiem spētu atvieglot *čenu* apguvi. Var secināt, ka ir pieejams plašs *čenu* vārdnīcu klāsts ķīniešu un angļu valodās, tomēr krievu valodā ir pieejamas vien divas četrzīlību izteicienu vārdnīcas. Tiešsaistē nav pieejama arī neviena četrzīlību teicienu datubāze vai rokasgrāmata krievu valodā. Savukārt, latviešu valodā nav izdota neviena ķīniešu *čenu* izteicienu vārdnīca, kā arī nav atrodama neviena *čenu* datu bāze vai tiešsaistes vārdnīca, kas būtu pieejama latviešu valodā. Var nonākt pie secinājuma, ka līdz ar jaunu četrzīlību izteicienu parādīšanos mūsdienu autoru darbos un politiskos lozungos, rodas nepieciešamība izdot ir arī jaunas *čenu* teicienu vārdnīcas. Jāuzsver, ka no praktiskā aspekta skatoties, tieši tiešsaistes *čenu* datubāzes un rokasgrāmatas ir īpaši ērtas, jo tās sniedz

iespēju pie plašā seno *čenu* teicienu klāsta pievienot arī četrzīlbu teicienus-neoloģismus.

Pētījuma praktiskajā daļā tika secināts, ka Ežēna Alberta Naidas funkcionālās ekvivalences tulkošanas teorijas ietvaros, iespējams, veiksmīgi pielietot vairākas tulkošanas metodes - burtisku tulkojumu, burtisku tulkojumu ar skaidrojumu, brīvu tulkojumu, aizguvumu metodi, kombinācijas metodi, izlaišanas metodi, transpozīcijas metodi, integrācijas metodi. Darba autore centās sekot arī Naidas idejai par "kopējo valodu" (*common language*), kas būtu saprotama un pieņemama gan parastiem cilvēkiem, gan augsta līmeņa intelektuāļiem un dažādu kultūru pārstāvjiem, lai četrzīlbu izteicienu atveides iespējas būtu skaidri saprotamas lasītājiem krievu, angļu, latviešu valodās.

Burtiski tulkojot dažus *čenu* teicienus, mainās to emocionālā nokrāsa. Reti atrodami četrzīlbu izteicieni, kurus iespējams tulkot tikai burtiski, un nesniedzot anotāciju. Vairumā gadījumu līdz ar burtisku *čenu* tulkojumu būtu nepieciešams arī teiciena nozīmes skaidrojums, īpaši tad, kad izteiciens saistīts ar noteiktu vēsturisku notikumu vai personību. Dažreiz kopumā nepieciešams izvērtēt šīs tulkošanas metodes efektivitāti, un izvēlēties citu noteiktajam izteicienam atbilstošu tulkošanas metodi, piemēram, darba gaitā tika secināts, ka vairumā gadījumu *čenu* tulkošanā iespējams pielietot brīvu tulkojumu.

Tulkojot četrzīlbu izteicienus, ne vienmēr ir nepieciešams tulkot katru ķīnīmi, jo daudzos gadījumos svarīgi ir saprast izteiciena kopējo nozīmi. Var secināt, ka ir atrodami arī daži izteicieni, kurus tulkojot brīvi, būtu nepieciešams pievienot arī komentāru vai skaidrojumu par to izcelsmi. Šai ziņā arī aizguvuma metode ir veiksmīga realizējama četrzīlbu izteicienu tulkošanā. Ja tulkotājs var atrast izteicienu, kas pēc nozīmes, formas, vai asociācijas ir tuvs ķīniešu valodas *čenu* teicienam, tad tā tulkošanā var pielietot aizguvuma metodi, un tomēr būtu arī jāatzīmē, ka ne visiem *čenu* teicieniem ir atrodami ekvivalenti citās valodās. Svarīgi minēt, ka, meklējot četrzīlbu izteicienu atveides iespējas, ļoti svarīgi ir ņemt vērā to emocionālo nokrāsu, kā arī izvairīties no nepareizām asociācijām, kas var rasties, izmantojot mērķa valodā jau esošus teicienus, jo tiem ir citas konotācijas.

Kombinācijas metode ir laba tulkošanas metode, kuru iespējams veiksmīgi pielietot četrzīlbu izteicienu tulkošanā, jo tā tulkotājam sniedz praktisko rīku dažādību, ļaujot pielietot uzreiz vairākas tulkošanas metodes. Vairumā gadījumu, tulkojot četrzīlbu izteicienus, ir obligāti jā saglabā vismaz dažu izteicienā iekļauto ķīnīmjū nozīmes, lai izteiciens nezaudētu savu pamatnozīmi, tomēr svarīga ir arī piezīme par to, ka pārējās izteicienā iekļautās ķīnīzīmes gan iespējams interpretēt arī brīvi. Vēloties kodolīgi atveidot četrzīlbu teicienus, tulkotājam jāapsver izlaišanas metodes pielietošana. Izlaišanas metodi var pielietot pēc nepieciešamības, tulkojot izteicienu burtiski vai brīvi. Vien retos gadījumos, ja četrzīlbu izteicienā iekļautās

ķīnizīmes vairākas reizes atkārtojas, ir nepieciešamība pielietot šo tulkošanas metodi.

Transpozīcijas un integrācijas metodes arī iespējams veiksmīgi pielietot četrzilbju izteicienu tulkošanā. Transpozīcija ir nozīmīga, jo tā paredz pāreju no vienas gramatiskās kategorijas uz citu, nemainot izteiciena nozīmi. Integrācijas metode paver plašas iespējas tulkotājam, piemēram, tā palīdz apvienot vairākus teikumus vienā, līdz ar to ļaujot izlaist liekus formulējumus. Jāatzīmē, ka šīs metodes ir nepieciešams pielietot daudz retākos gadījumos, gluži tāpat kā izlaišanas metodi. Integrācijas metodi ir īpaši noderīgi pielietot, tulkojot garākus tekstus, izvēloties brīvu vai burtisku izteicienu tulkojumu.

Apkopojot minēto, jāmin, ka vairumā gadījumu *čenu* teicienus veiksmīgi iespējams tulkot brīvi vai pielietojot kombinācijas metodi. Darba autore šīs metodes uzskata par vispiemērotākajām *čenu* teicienu tulkošanā. Tulkojot *čenu* teicienus, darba autore saskārās ar vairākām grūtībām. Četrzilbju izteicienu tulkošanas problemātiku iezīmē fakts, ka daži vārdi izteicienā faktiski nemaz netiek ietverti, tie atklājas zemtekstā, tādēļ tulkotāja primārais uzdevums ir saglabāt idiomātiskiem izteicieniem raksturīgo pārnesto nozīmi. Tulkotājam jāņem vērā arī četrzilbju izteiciena emocionālā nokrāsa, jā saglabā izteiciena pozitīvā vai negatīvā nozīme. Tulkojot četrzilbju izteicienus, tulkotājam ir jāizpēta izteiciena leksiski-semantiskais lauks, piemēram, ir atrodami četrzilbju izteicieni, kurus pieņemts lietot tikai attiecībā uz vienu no diviem dzimumu pārstāvjiem.

Jāizceļ, ka tulkotājam būtu jāņem vērā arī vairākas ķīnizīmju interpretācijas iespējas, kas var būtiski mainīt izteiciena nozīmi. Kā arī, tulkojot dažus četrzilbju izteicienus, jāņem vērā senķīniešu valodas leksiskās un gramatiskās īpatnības. Mērķa valodā būtu jācenšas saglabāt *čenu* izteicienu raksturīgo fiksēto četr zilbju formu, kas iespējams vien retos gadījumos. Ir atrodami *čenu*, kuru nozīmi nevar saprast, ja nav zināma to vēsturiskā izcelsme, tādēļ tiem obligāti būtu jāsniedz anotācija. Pēc darba autores ieskatiem, izvēloties noteiktam četrzilbju izteicienam atbilstošu tulkošanas metodi, un līdz ar atveides iespēju, piedāvājot arī anotāciju par izteiciena pārnesto nozīmi, pielietojumu, izcelsmi vai emocionālo nokrāsu ir iespējams sasniegt veiksmīgu tulkošanas rezultātu, atvieglojot *čenu* apguves procesu visiem interesentiem.

Izmantotā literatūra

Avoti un dokumenti

1. **Nienhauser, W.** (ed.) *The Grand Scribe's Records IX. The Memoirs of Han China, part IV.* Bloomington: Indiana University Press, 2019.
2. **Nienhauser, W.** (ed.) *The Grand Scribe's Records VII. The Memoirs of Pre-Han China, part I.* Bloomington: Indiana University Press, 1994.
3. **Nienhauser, W.** (ed.) *The Grand Scribe's Records VIII. The memoirs of Han china, part I.* Bloomington: Indiana University Press, 2008.
4. **Scarborough, W.** *A collection of Chinese proverbs.* 話叢語諺 Shanghai: American Presbyterian Mission Press, 1875.
5. **Sima Qian, 司马迁 Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄** (trans.), *Shiji 史记. 分贝三.* Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 2002.
6. **Sima Qian 司马迁, Wang Yulong 王育龙, Lan Shixiong 兰世雄** (trans.), *Shiji 史记. 分贝四.* Xian 西安: Xian chuban she 西安出版社, 2002.
7. **Sima Qian 司马迁. *Shiji 史记.* Guoxue wang 国学网, 2000-2021. Pieejams: <http://www.guoxue.com/?book=shiji> [skatīts 22.04.2022]**
8. **Zhu Xiaofan 竹筱帆** (ed.) *Chuzi shiji de 804 ge chengyu. 出自史记的 804 个成语.* Ren xue yanjiu wang 人学研究网, 2017-2021. Pieejams: <http://renxueyanjiu.com/index.php> [skatīts 22.04.2022]
9. **Ветров П.** *Фразеология современного китайского языка: Синтаксис и стилистика.* Москва: Восточная книга, 2007.
10. **Войцехович И.** *Практическая фразеология современного китайского языка.* Москва: Восток-Запад, 2008.
11. **Вяткин Р., Вяткин А.** (пер.), *Сыма Цянь. Исторические записки. Т. IX.* Москва: Восточная литература, 2010.
12. **Вяткин Р., Карапетьянц А.** (пер.) *Сыма Цянь. Исторические записки. Т. VIII.* Москва: Восточная литература, 2002.
13. **Вяткин Р., Карапетьянц А.** (пер.) *Сыма Цянь. Исторические записки. Т. VII.* Москва: Восточная литература, 1996.
14. **Корнилов О.** *Жемчужины китайской фразеологии.* Москва: ЧеРо, 2005.
15. **Сунь Чжичжэн** (сост.) **Жмак, А.** (пер.) *Китайские идиомы.* Москва: Восток Бук, 2019.

Zinātniskie pētījumi

16. **Barbe, K.** The Dichotomy Free and Literal Translation. *Meta: Translators' Journal*, 1996. 41(3), 328–332.
17. **Bērziņa, U.** Tradicionālais Ķīnas diskurss Hu Dzjiņtao ziņojumā Ķīnas komunistiskās partijas (ĶKP) 17. kongresam. Rīgas Stradiņa universitāte, 2014.
18. **Darbiniece, J.** (red.) *Latviešu folklorā. Tradicionālais un mainīgais.* Rīga: Zinātne, 1992.
19. **De la Fuente I., Li Jing.,** Traducción directa e inversa de los modismos chinos: estudio empírico de la direccionalidad de traducción al español, *Estudios de Traducción.* 2018. 8(1): 133–149.

20. **Fan Min.** Cultural Issues in Chinese Idioms Translation, *Perspectives: Studies in Translatology*, 15 (4), 225–226.
21. **Hartono, R.** Translation techniques & methods. The Essential Reference for Translators. Semarang: First Printing, 2020.
22. **Henry, K.** Les chengyu du chinois: caractérisation de phrasèmes hors norme. *De Gruyter Mouton*. 2016. 7(1): 105–106.
23. **Ho Ping-Ti.** Records of China's Grand Historian: Some problems of translation. *Pacific Affairs*. 1963. 36 (2): 171–182.
24. **Hoffer, B.** Language Borrowing and Language Diffusion. *Intercultural Communication Studies*, 11 (4), 4–5.
25. **I Gusti Ayu Mahatma Agung.** Translation Procedures in Translating Religious Terms. *Linguistika*, 23 (45), 201–202.
26. **Laua A.** *Latviešu valodas frazeoloģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1992.
27. **Li Yan.** Nida's Translation Theory of "Functional Equivalence" and Its Application in Chinese. *Advances in Literary Study*, 2021. 9 (1), 12–13.
28. **Muhammad J. H. Abdullatief.** Omission as a Problem and a Solution in Literary Translation: A Study of Hemingway's Hills Like White Elephants and Joyce's The Sisters and Their Arabic Translations. *Journal of Languages and Translation (JLT)*, 7, (1), 18–19.
29. **Ni Gusti Ayu Dhyani Widyadari [et al].** Transposition in Translation: Kim Yu Jeong's Novel Ttaengbyeot to Sengat Matahari. 5 th International Conference on Language, Literature, Culture and Education, Bandung, August 12, 2021. 498–499.
30. **Nikolaeva O., Yakovleva E.** The pragmatics of Chinese proverb quoting in the English and the Russian-Language mass media of PRC. *Asian Social Science*. 2015. 11 (15): 211–220.
31. **Proshina, Z.** *Theory of Translation (English and Russian)*. Vladivostok: Far Eastern University Press, 2008.
32. **Stoch N.** Distinctive features of chinese proverbs: A comparative study of suyu and yanyu and other types of shuyu. *Roczniki Humanistyczne*. 2016. 9(64): 53–54.
33. **Su Muyuan.** О современных китайских фразеологических словарях. *Русский язык и культура в зеркале перевода*. 2019. 1 (1): 437–438.
34. **Uma Maheshwari.** Techniques and Method's of Translation. *Journal Of Humanities And Social Science*, 2017., 41–42.
35. **Vipin Kumar Sharma.** The Relevance of Addition, Omission and Deletion (AOD) in Translation. *International journal of translation*, 27,(1), 6–7.
36. **Wang Lanchun, Wang Shuo.** A Study of Idiom Translation Strategies between English and Chinese. *Theory and Practice in Language Studies*, 2013. 3(9), 1694–1695.
37. **Wang Shan, Bond F., Ho Wan-Yu, Kng Christine.** Identify idioms in Chinese translations. 9th Edition of its Language Resources and Evaluation Conference, Reykjavik, May 26 – 31, 2014. 716–721.
38. **Wu Patricia Chu-hsia.** On the cultural traits of Chinese idioms. *Intercultural Communication Studies*. 1995. 1: 61–84.
39. **Zauberga I.** *Tulkošanas teorija profesionāliem tulkiem un tulkotājiem*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 2016.
40. **Zhang Qing, Wang Jiaqi.** Application of functional equivalence theory in English translation of Chinese idioms. *Journal of Language Teaching and Research*. 2010. 1 (6): 880–888.
41. **Арекеева Ю.** Чэньюй в системе китайской фразеологии и паремиологии. *Евразийский гуманитарный журнал*. 2020.1 (1): 25–26.
42. **Архипов С.** Freie übersetzung (свободный перевод, вольный перевод), Cyberleninka.ru, КиберЛенинка, 2012. Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/freie-bersetzung-svobodnyy-perevod-volnyy-perevod> [skatīts 22.04.2022]
43. **Базылев В.** Geschichte der übersetzungstheorie (история теории перевода), Cyberleninka.ru, КиберЛенинка, 2012. Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/geschichte-der-bersetzungstheorie-istoriya-teorii-perevoda> [skatīts 22.04.2022]

44. Барчукова К., Пескова А., Подкидышева Е., Скромных В. Фразеология в китайском языке. *Молодой учёный*. 2015. 98 (18): 514–517.
45. Гавриленко Н. (ред.) *Профессионально ориентированный перевод: реальность и перспективы*. Москва: РУДН, 2017.
46. Илюшкина М. *Теория перевода: основные понятия и проблемы*. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2015.
47. Калинин О., Радус Л. *Курс лекций по стилистике китайского языка*. Москва: ВКН, 2017.
48. Кобжицкая О. Выразительные возможности чэньюй параллельной и непараллельной конструкции. *Международный научно-исследовательский журнал*. 2018. 74 (8): 131–135.
49. Комиссаров В. *Современное переводоведение*. Москва: ЭТС, 2002.
50. Нелюбин Л., Хухуни Г. *Наука о переводе. История и теория с древнейших времен до наших дней*. Москва: Флинта, 2008.
51. Нечаева Н. Интегративность как свойство языковых единиц. *Вестник Волгоградского государственного университета*, 15 (3), 189–190.
52. Разина А. Происхождение чэньюй: взаимодействие культур в межъязыковой коммуникации. *Молодой учёный - международный научный журнал*. 2018. 2 (36): 130–132.
53. Хуэй Сюй (сост.) Кузьмина Е. (пер.) *Этимология китайских иероглифов*. Москва: Восток Бук, 2019.
54. Цвиллинг М. Мартин Лютер и его значение для переводоведения. *Мосты. Журнал переводчиков*, 2017. 2(54): 3–9.

Uzziņu literatūra

55. **Chengyu Dictionary**. Chinese-Tools.com, VerticalScope Inc, 2022. Pieejams: <https://www.chinesetools.com/chinese/chengyu/dictionary> [skatīts 25.02.2022]
56. **Grīnvalde R.** Latviešu folklorā, Enciklopedija.lv, Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2018. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/29520-latvie%C5%A1u-folklorā> [skatīts 25.04.2022]
57. **He Ping 何平.** *Hanyu chengyu cidian. 汉语成语词典*. Chengdu: Dianzi kejixue chubanshe, 2004.
58. **Hu Zhiyong.** *A Chinese-English dictionary of Chinese Idioms and Phrase/ Han ying chengyu cidian. 汉英成语词典*. Shanghai: Shanghai Jiaotong University Press, 2010.
59. **Yu Jinchun 余金淳, Sun Mungmei 孙梦梅.** *Hanyu chengyu cidian. 汉语成语词典*. Shanghai: Shangwu yin shuguan, 2004.
60. **Kubler, C., Jiao Liwei, Zhang Weiguo.** *500 Common Chinese Idioms. 成語五百條*. New York: Routledge, 2011
61. **Lin M., Schalk L.** *Dictionary of 1000 Chinese Idioms*. New York: Hippocrene Books, 2000.
62. **Pildegovičs, P.** *Lielā ķīniešu-latviešu vārdnīca*. Beijing: Commercial Press, 2010.
63. **Sears, R.** Chinese Etymology, Hanziyuan.net, 1994 – 2017. Pieejams: <https://hanziyuan.net/> [skatīts 25.11.2021]
64. **The Laowai's Unofficial Chengyu Guide.** Laowaichengyuguide.com, 2021. Pieejams: <https://laowaichengyuguide.com/index.htm> [skatīts 22.02.2022.]
65. **Zheng Weili 郑微莉, Zhou Qian 周谦.** *Zhonghua chengyu da cidian. 中華成語大詞典*. Shanghai: Shangwu yin shuguan, 2009.
66. **Лексикографический интернет-портал: словари русского языка**, Lexicography.online, 2021. Pieejams: <https://lexicography.online/etymology> [skatīts 25.11.2021]
67. **Готлиб О., Му Хуаин.** *Китайско-русский фразеологический словарь*. Иркутск: ИГУ, 2019.
68. **Толмац К.** *Китайско-русский фразеологический словарь*. Москва: Восточная книга, 2009.
69. **Baltgalve, A.** Mūsdienu ķīniešu valodas pamati. Rīga: Zvaigzne ABC, 2014.

Pielikums: tabula

20 čenju no “Vēsturnieka pierakstiem” un to atveides iespējas latviešu, krievu un angļu valodās²⁰⁹

N.p.k., latv.transkr.un ķīnizīmes	Čenju atveides iespējas latviski	Čenju atveides iespējas krieviski un angļiski	Anotācija
1. 安枕而卧 <i>aņ džēņ er vo</i>	<ul style="list-style-type: none"> var gulēt mierīgi mierīgi dusēt uz [sava] spilvena atpūsties uz sava spilvena (pēc R.V.) apgulties atpakaļ un gulēt (pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> почивать на [своих] подушках (R.V.) lay back and sleep (V.N.) 	<p>Ķīniešu valodā šim četrzilbju izteicienam ir pozitīva emocionālā nokrāsa. Tas saistāms ar mieru un klusumu pasaulē, attiecināms arī uz mierīgu dzīvi bez raizēm. Izteiciens tiek lietots situācijās, kad ieteicams atslābināties, neiespringt un nepārdzīvot.</p>
2. 大喜過望 <i>da sji guo van</i>	<ul style="list-style-type: none"> nopriecāties, [ka] pārsniegtas cerības negaidīts prieks(pēc A.Ž.) būt bezgala priecīgam par to, ka rezultāts pārsniedza visas cerības (pēc A.Ž.) ļoti priecāties, ka pārsniegtas visas cerības (pēc R.V.) būt laimīgam par to, ka pārsniegtas cerības (pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> неожиданная радость(A.Ž.) быть вне себя от радости, так как результат превзошел все ожидания (A.Ž) превосходило все то, на что он надеялся, и сильно обрадовало (R.V) greatly happy, surpassing expectations (V.N.) 	<p>Četrzilbju izteiciens tiek izmantots gadījumos, kad ir liels prieks par negaidītām, labām ziņām, un tiek pārsniegtas visas cerības.</p>
3. 拔幟易幟 <i>ba dži ji dži</i>	<ul style="list-style-type: none"> izvilkt karogu, mainīt karogu noņemt [vienu] karogu,uzstādot citu noraut [Džao] karogus un uzstādīt [Haņ sarkanos] karogus (Pēc R.V.) izvilkt [Džao] karogus un uzstādīt [Haņ sarkanos] karogus (Pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> сорвете знамена [Чжао] и водрузите наши [ханьские красные] стяги (R.V.) pull out the guidons [of Chao] and set up the [red] guidons [of Han] (V.N) 	<p>Četrzilbju izteiciens tiek lietots stratēģijas kontekstā, kad nepieciešams pavērot citu cilvēku stratēģiju, lai izdevīgi mainītu savu nostāju vai pozīciju. Mūsdienās tas tiek lietots pārmestā nozīmē, tad, kad kādu vecāku lietu aizstāj jaunāka vai mūsdienīgāka. Šis četrzilbju izteiciens ir kā alūzija uz noteiktu notikumu, kas minēts “Vēsturnieka pierakstos”. (Haņ Sjiņ ar savu karaspēku gatavojās iebrukt Džao 趙, tad, kad tās armija pamefīs pilsētu. Haņ Sjiņ karaspēks izmantoja iespēju iekļūt pilsētā, izvilkt Džao karogus un to vietā novietot Haņ armijas karogus. Tā bija ļoti pārdomāta militārā stratēģija.)</p>
4. 暴戾恣睢 <i>bao li dzi sui</i>	<ul style="list-style-type: none"> pastrādāt ļaundarības cilvēks, kas pastrādā ļaundarības cilvēks, kas pastrādā briesmīgus nedarbus rīkoties tik ļauni, cik vien iespējams (Pēc R.V.) nežēlīgs, cietsirdīgs, stūrgalvīgs, augstprātīgs (Pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> злодействовал, как только мог (R.V) cruel and ruthless, willful and arrogant (V.N.) 	<p>Četrzilbju izteiciens tiek izmantots, aprakstot cilvēka personību, tam ir negatīva emocionāla nokrāsa. Tas tiek attiecināts uz nežēlīgu un augstprātīgu personību.</p>
5. 杯盤狼藉 <i>bei paņ lan dzji</i>	<ul style="list-style-type: none"> visapkārt ir nekārtība būt nekārtībā vai haosā vārtīties kausiem un šķīvjiem (Pēc R.V.) krūzes un bļodas ir haotiski izkaisītas (Pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> кругом валяются пустые кубки и тарелки (R.V) cups and bowls are scattered freely (V.N.) 	<p>Četrzilbju izteiciens tiek izmantots, aprakstot nekārtību, tam ir negatīva emocionāla nokrāsa.</p>

²⁰⁹ Autores veidota tabula. Saīsinājumi un literatūras saraksts sniegts tabulas beigās.

<p>6. 北面稱臣 <i>bei mien čen čen</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> jāpavēršas uz ziemeļiem pagriezt seju uz ziemeļiem [pretī] ierēdnim pagriezties ar seju uz ziemeļiem (Pēc R.V.) pavērsties uz ziemeļiem (Pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> повернувшись лицом к северу (R.V) face north (V.N.) 	<p>Senos laikos valdnieki sēdēja pretī dienvidiem, un ierēdņi, apmeklējot imperatoru, pavērsa seju uz ziemeļu pusi, kas simbolizēja cieņu un paklausību. Mūsdienās šis izteiciens tiek lietots ar nozīmi strādāt kāda labā.</p>
<p>7. 不名一錢 <i>bu min ji cjeņ</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ne graša kabatā, ne graša pie dvēseles plīks kā zutis plīks kā zirnīs [viņa] vārdā sauktās monētas tika izņemtas no apgrozības (Pēc R.V.) neatļaut [paturēt] [ne vienu] vārdā nosaukto monētu (Pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> без гроша в кармане ни копейки за душой монеты с [его] именем вывели из употребления (R.V) not to have a penny to one's name not even allowed [to keep] one of the coins that had been named after him (V.N.) 	<p>Četrzilbju izteiciens tiek attiecināts uz nabadzīgu cilvēku, kuram nav iztikas līdzekļu.</p>
<p>8. 瞋目切齒 <i>čēņ mu cje čī</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> saviebj uzacis un rāda zobus griezt zobus dusmās (Pēc R.V.) griezt zobus (Pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> скалить зуб скрежещут [в гневе] зубами (R.V) gnash one's teeth show your teeth gnash their teeth (V.N.) 	<p>Četrzilbju izteiciens parasti tiek attiecināts uz dusmīgu cilvēku.</p>
<p>9. 醇酒婦人 <i>čuņ dzju fu žēņ</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> dzert stiprus dzērienus, izklaidējoties ar sievietēm dzert stiprus vīnus, līksmojoties ar sievietēm (Pēc R.V.) dzert stipru vīnu, bieži atrodoties sieviešu kompānijā (Pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> пить крепкие вина, забавляться с женщинами (R.V) drinking strong wine and frequently taking the company of women (V.N.) 	<p>Četrzilbju izteiciens tiek attiecināts uz izklaidīgu vīrieti, kas nododas netiklībām ar sievietēm, kā arī pārlieku lieto alkoholu. Šim četrzilbju izteicienam ir negatīva emocionāla nokrāsa.. Šādu vīrieti mēdz raksturot kā tādu, kurš iznieko savu dzīvi un ir izklaidīgs, mīl sievietes un sirgst no alkohola atkarības.</p>
<p>10. 倍日並行 <i>bei ži bin sjin</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> dienā veica dubultu [distanci] virzīties dienu un nakti (Pēc R.V.) paveikt divu dienu distanci vienas dienas laikā (Pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> двигаясь днем и ночью (R.V) covered two days' distance in one day (V.N.) 	<p>Četrzilbju izteiciens tiek izmantots, aprakstot garu distanci, kad nav nepieciešamības apstāties.</p>
<p>11. 批亢搗虛 <i>pi kan dao sju</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> [nepieciešams] sist pa pretinieka vājo punktu sist ar roku pa kaklu, [bet] ne pa īstam sist pa ienaidnieka vājo vietu (Pēc R.V.) saķert aiz kakla, tur, kur ir neaizsargāts (Pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> следует бить по слабому месту противника (R.V) seize him at his throat and charge him where he is defenseless (V.N.) 	<p>Četrzilbju izteiciens tiek izmantots, lai iezīmētu stratēģiju, kad nepieciešams izzināt oponenta vājās iezīmes un rīkoties viltīgi, realizējot savas intereses. Četrzilbju izteiciens sākotnēji attiecās uz viltīgu stratēģiju, kas tika realizēta Džao valstiņas labā. To piedāvāja militārais stratēģis un domātājs Suņdzi 孫子.</p>
<p>12. 管鮑分金 <i>guan bao fen dzjiņ</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> Guaņ un Bao zelta draudzība Guaņ un Bao dala naudu 	<ul style="list-style-type: none"> Золотая дружба Гуань и Бао Гуань и Бао делят деньги Golden Friendship of Guan and Bao Guan and Bao share the money 	<p>Šis četrzilbju izteiciens netiek citēts tekstā, taču tas attiecas uz tekstā minēto fragmentu un apliecina īstu draudzību, kāda bija starp Guaņ Džun 管仲 un Bao Šuja 鮑叔牙. Lai arī kādu netaisnīgu darbību cilvēks paveiktu, īsts draugs sapratis viņu bez liekiem vārdiem. Svarīgi minēt, ka Guaņ Džun reiz minēja par Bao Šuja, ka, radījuši viņu, ir tēvs un māte, bet pa īstam sapratis ir Bao Šu. (Fragmentā Guan Džun min, ka jaunībā negodīgi dalījis naudu, atstājot mazāko daļu Bao Šuja, tomēr Bao Šuja par to zinājis un sapratis viņa rīcību.) Sinologi komentāros nav minējuši šī četrzilbju izteiciena atveides iespējas krievu un angļu valodās.</p>
<p>13. 多多益善 <i>duo duo ji šaņ</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> jo vairāk, jo labāk (Pēc R.V. un V.N.) vairāk labu priekšrocību 	<ul style="list-style-type: none"> чем больше, тем лучше (R.V) the more, the better (V.N.) 	<p>Četrzilbju izteiciens tiek lietots pozitīvā nozīmē, apzīmējot darbību, kas sniedz vairāk un vairāk priekšrocību.</p>

<p>14. 聞所未聞 <i>veŋ suo vei veŋ</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • dzirdēt jaunumus • dzirdēt iepriekš nedzirdēto • uzzināt to, kas nebija zinām (Pēc R.V.) • dzirdēt to, kas iepriekš nebija dzirdēts (Pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> • узнавать то, о чем я не знал (R.V) • hear what I have not yet heard of (V.N.) 	<p>Četrzilbju izteiciens tiek lietots, lai iezīmētu kaut ko iepriekš nedzirdētu, ļoti retu vai nepieredzētu notikumu</p>
<p>15. 積羽沉舟 <i>dzji ju čeŋ džou</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • uzkrājot spalvas, gremdēt laivu • spalvu krājums gremdē laivu • [vienlaicīgi] plivinot [vairākus] spāmus iespējams nogremdēt kuģi (Pēc R.V.) • spalvu kaudze [spēj] nogremdēt laivu (Pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> • взмах множества крыльев в состоянии потопить корабль (R.V) • a pile of feathers will sink a boat (V.N.) 	<p>Izteiciens tiek lietots gadījumos, kad daudzas, šķietami mazas, nenozīmīgas vai sliktas lietas spēj radīt nopietnas sekas.</p>
<p>16. 群輕折軸 <i>cjuŋ cjin dže džou</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • daudz vieglu [lietu] [spēj] salauzt [ratu riteņu] asi. • daudz vieglu objektu [spēj] salauzt rata asi (Pēc R.V.) • vieglu lietu krājums [spēj] salauzt [rata] asi (Pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> • множество легких предметов ломает ось колесницы (R.V) • A collection of light things will break an axle (V.N.) 	<p>Izteiciens tiek lietots gadījumos, kad daudzas, šķietami mazas, nenozīmīgas vai sliktas lietas spēj radīt nopietnas sekas.</p>
<p>17. 眾口鐵金 <i>džun kou tie džjŋ</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • publiskas sarunas [ir kā] ciets metāls • daudzu cilvēku izelpas spēj izkausēt metālu (Pēc R.V.) • daudzas mutes [spēj] izkausēt metālu” (Pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> • одновременный выдох множества людей может расплавить метал (R.V) • a multitude of mouths can melt metal (V.N.) 	<p>Četrzilbju izteiciens tiek lietots, lai uzsvērtu sabiedriskās domas spēku, tā spēj izkausēt pat metālu. Gluži tāpat kā patstāvīga apmelošana var iznīcināt cilvēkus.</p>
<p>18. 積毀銷骨 <i>dzji hui sjiao gu</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • sliktu vārdu uzkrāšanās [iznīcina], šķīdina kaulus • sliktu vārdu krājums [spēj] šķīdināt kaulus • neslava var pilnībā iznīcināt (Pēc R.V.) • daudz apmelojumu var šķīdināt kaulus (Pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> • хула - пронзить до мозга костей (R.V) • a heap of slander can dissolve bone (V.N.) 	<p>Četrzilbju izteiciens tiek lietots, lai paustu, ka slikti vārdi un kritika var pilnībā iznīcināt cilvēka reputāciju.</p>
<p>19. 附驥名彰 <i>fu dzji min džan</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • vārdi kļuva slaveni, [vien] pateicoties cita cilvēka lauriem • paļauties uz labu tīrasiņu zirgu, paplašinot slavu • kļūt slavenam, pateicoties cita lauriem • gozēties svešas saules staros (Pēc R.V.) • ar citu palīdzību slavināt savu vārdu (Pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> • имена прославились лишь в лучах славы [Учителя] • names became even more brilliant when they obtained the Master's help (V.N.) 	<p>Labs tīrasiņu zirgs sākotnēji attiecās uz skolotāju Konfūciju. Mūsdienās četrzilbju izteiciens tiek lietots, lai apzīmētu cilvēku, kurš izmanto cita cilvēka pozīciju vai rangu, lai slavinātu savu vārdu pasaulē.</p>
<p>20. 砥行立名 <i>di sjin li min</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • pilnveidot prasmes, godam nesot savu vārdu sabiedrībā • pilnveidojot tikumus, celt rangu • cildināt savu rīcību un nostiprināt savu vārdu sabiedrībā (Pēc R.V.) • pilnveidot savas darbības, nostiprinot savu vārdu (Pēc V.N.) 	<ul style="list-style-type: none"> • облагородить свое поведение и утвердить свое имя в обществе (R.V) • to polish their actions and establish their names (V.N.) 	<p>Izteiciens nozīmē, ka, pilnveidojot prasmes, iespējams iegūt slavu vai rangu.</p>

Saīsinājumi:

1. (Pēc R.V.) – Četrzilbju izteiciena atveides iespēja latviski pēc R.Vjatkina. (Р.Вяткин)
2. (Pēc V.N.) – Četrzilbju izteiciena atveides iespēja latviski pēc V.Nīenhausera. (W. Nienhauser, Jr.)
3. (Pēc A.Ž.) – Četrzilbju izteiciena atveides iespēja pēc A.Žmaka (А.Жмак)
4. (R.V.) – R.Vjatkina piedāvātā četrzilbju izteiciena atveides iespēja krieviski
5. (V.N.) – V.Nīenhausera piedāvātā četrzilbju izteiciena atveides iespēja angļiski
6. (A.Ž.) – A.Žmaka piedāvātā četrzilbju izteiciena atveides iespēja krieviski

Tabulā izmantotie avoti:

1. **Nienhauser, W.** (ed.) *The Grand Scribe's Records IX. The Memoirs of Han China, part IV.* Bloomington: Indiana University Press, 2019.
2. **Nienhauser, W.** (ed.) *The Grand Scribe's Records VII. The Memoirs of Pre-Han China, part I.* Bloomington: Indiana University Press, 1994.
3. **Nienhauser, W.** (ed.) *The Grand Scribe's Records VIII. The memoirs of Han china, part I.* Bloomington: Indiana University Press, 2008.
4. **Вяткин Р., Карапетьянц А.** (пер.) *Сьма Цянь. Исторические записки. Т. VIII.* Москва: Восточная литература, 2002.
5. **Вяткин Р., Карапетьянц А.** (пер.) *Сьма Цянь. Исторические записки. Т. VII.* Москва: Восточная литература, 1996.
6. **Вяткин Р., Вяткин А.** (пер.), *Сьма Цянь. Исторические записки. Т. IX.* Москва: Восточная литература, 2010.
7. **Сунь Чжичжэн** (сост.) Жмак, А. (пер.) *Китайские идиомы.* Москва: Восток Бук, 2019.

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs “Četrzilbju izteicieni (*čenju*) Sima Cjeņ “Vēsturnieka pierakstos” un to tulkošanas problemātika krievu, angļu un latviešu valodās” izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātes Āzijas studiju nodaļā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Māra Ahilova _____ 10.05.2022.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Asoc. prof. Agita Baltgalve _____ 10.05.2022.

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Āzijas studiju nodaļā 2022. gada 10. maijā.

Komisijas sekretāre: lekt. Ildze Šķestere _____

Darbs aizstāvēts Āzijas studiju bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē
__ . __ .2022. prot. Nr. _____, vērtējums __ (_____)

Komisijas sekretāre: lekt. Ildze Šķestere

Āzijas studiju BSP studiju metodiķe _____ Natālija Ambrosova